

GÖTEBORGS
UNIVERSITET

SEGERSTEDTINSTITUTET

RAPPORT

RAPPORT 13

ANTISEMITISM I SVERIGE

EFTER DEN 7 OKTOBER

Upplevelser och konsekvenser

Redaktörer:

Christer Mattsson, Robin Andersson Malmros & Morten Sager

Göteborgs universitet

Segerstедtinstitutet

2024-09-30

Innehållsförteckning

Introduktion

Christer Mattsson, Robin Andersson Malmros & Morten Sager 1

Antisemitism, gråzon eller legitim kritik av Israel: Var går gränserna?

Anders Persson 8

Konsekvenser av den 7 oktober för judar i Sverige: tankar, emotioner och reflektioner

Mirjam Katzin & Pontus Rudberg 18

Judiskt liv på sociala medier före och efter den 7 oktober: en fallstudie av en judisk ungdomsorganisation

Isabella Pistone & Pontus Rudberg 43

Kriget mellan Israel och Hamas i svensk nyhetspress: en framinganalys

Isabella Pistone & Pontus Rudberg 59

Antisemitism och samhällsorienteringen för nyanlända: perceptioner, erfarenheter och strategier

Robin Andersson Malmros, Christer Mattsson & Roger Säljö 75

Slutsatser

Christer Mattsson, Robin Andersson Malmros & Morten Sager 90

Introduktion

Christer Mattsson, Robin Andersson Malmros & Morten Sager

Den här rapporten utgör den första empiriska forskningsstudien över hur antisemitism har upplevts av och påverkat judar i Sverige samt manifesterats i traditionella medier, sociala medier och på andra samhällsliga arenor sedan Hamas terrorattack den 7 oktober 2023 och det efterföljande kriget i Gaza. Studien initierades och genomfördes av Segerstedtinstitutet vid Göteborgs universitet.

Perspektiv på antisemitism i Sverige

Den amerikanska organisationen *Anti-Defamation League* (ADL) genomför attitydundersökningar om antisemitism i ett stort antal länder runt om i världen. I dessa studier påvisas att omkring 4 procent av den svenska befolkningen hyser antisemitiska värderingar, vilket kan jämföras med Västeuropa som får en genomsnittssiffra på 24 procent. Motsvarande siffra i östra Europa är 34 procent, och i Mellanöstern och Nordafrika är genomsnittssiffran 74 procent (ADL, 2024).

Under månaderna som följde efter Hamas terrorangrepp den 7 oktober ökade antalet hatbrottsanmälningar med antisemitiska motiv i Sverige med drygt 450 procent, från 24 anmälningar hösten 2022 till 110 anmälningar hösten 2023 (Brå, 2024). Det kan således konstateras att öppna och tydliga antisemitiska utsagor är svåraccepterade i Sverige, men samtidigt kan urgamla fördomar om judar aktiveras snabbt och leda till hot och hat. För att förstå denna paradox behöver vi lyfta fram tre perspektiv på hur antisemitism kan beskrivas, förstås och upplevas.

Det första perspektivet vi vill lyfta är ett nödvändigt klargörande. Antisemitism handlar inte om vad judar är eller gör, utan om antisemitiska fantasier om judar. Dessa fantasier får negativa, ibland förödande, konsekvenser för judar och samhället i stort. Antisemitism är ett omstritt och debatterat begrepp som definierats av forskare och organisationer på många olika sätt (Persson, 2024).

I vårt arbete utgår vi från en enkel definition: antisemitism hänförs till fördomar om och fiendtlighet mot judar därför att de är judar eller uppfattas vara det. Definitionen inbegriper olika former av fiendliga fysiska handlingar mot judar, stereotypa representationer av judar, spridande och understödjande av myter om judar, uttryck av missaktning mot judar som ett kollektiv och förfäktande att judar som samordnad grupp har ett stort, ofta avgörande, inflytande över politik, medier och ekonomi.

Antisemitism verkar som en taggtråd i samhället som begränsar judars fri- och rättigheter. Genom dess historiska varaktighet skapar antisemitismen ett ständigt förtryck av de människor som identifieras eller själva identifierar sig som judar. Taggtråden syns inte för dem som inte är drabbade. Ibland dras taggtråden åt och inskränker judars möjligheter till säkra och fria liv, och ibland hamnar taggtråden längre ut i periferin med mindre påverkan på judars frihet, men den finns kvar och märks då och då genom mer all dagliga antisemitiska uttryck.

Antisemitism har också negativa effekter för hela samhällen, bortom de judiska personer som drabbas. Antisemitism kommer ofta med en konspiratorisk tankemodell som förklarar orättvisor, maktlöshet och missförhållanden. Den konspiratoriska tankemodellen är destruktiv på åtminstone två sätt: dels genom att antisemitismen bidrar till mellanmänskligt hat, hot och våld, dels genom att antisemitismen förtränger en nödvändig analys och hantering av de verkliga skälen till samhällsliga missförhållanden. I stället för att undersöka, förstå och i förekommande fall motverka de verkliga skälen, ägnas kraft och tid åt förtryck av judar, som ofta beskrivs som de som orkestrerar missförhållandena (se t.ex. Davey & Ebner, 2019).

Det andra perspektivet är att den antisemitism som vi möter i dag är alltmer relaterad till Israel–Palestinakonflikten. Det finns robusta empiriska belägg för att antisemitismen historiskt har ökat i Sverige i samband med oroligheter i Israel och Palestina (Brå, 2024; Persson, 2021; Österberg, 2023). I den här rapporten beskriver vi det som att det skett en ”israelisering” av antisemitismen (Schwarz-Friesel, 2020). Det innebär att samma språk, tankefigurer och teman som tidigare har varit knutna till traditionella antisemitiska uttryck nu används i relation till eller i kritiken av Israel. Inte sällan förkläds denna form av antisemitism under parollen ”antisionism”.

Antisionism förstås ofta, särskilt efter 1948, som hat eller motstånd mot den judiska staten. Många antisemitismforskare menar att antisionistiska praktiker och uttryck, både historiskt och i dag, inte sällan har visat sig komma med antisemitiska tankemönster (Freedman et al., 2024; Herf, 2013; Hirsh, 2007). Oavsett hur man förstår relationen mellan antisemitism och antisionism är det tydligt att grupper och individer som betecknar sig som antisionister (t.ex. Hamas) i många fall utgör ett hot mot judiskt liv i egen hävd. Julius (2024) menar att judar i dag möter två fientliga ideologier: antisemitism och antisionism. Ett annat sätt att beskriva det är att delar av antisionismen har radikaliserats i både åsikt och handling.

Det tredje perspektivet berör skillnaden mellan vad som kan förstås som medveten och omedveten antisemitism. Påståendena i ADL:s enkät är tydliga antisemitiska tankefigurer som de som svarar på enkäten får ta ställning till (ADL, 2024). Det kan vara påståenden om att judar styr medierna, kontrollerar världsekonomin och så vidare. I Sverige känner de flesta igen sådana påståenden som antisemitiska och kopplar sannolikt ihop dem med Nazityskland. Sådan förförståelse ska dock inte tas för given, utan ses som ett resultat av bildning och social inlärning.

Bildning och social inlärning fungerar dock också omvänt – genom sådana processer kan människor ta del av och internalisera tankestrukturer, språkliga uttryck, symboler och andra kulturella markörer som innehåller stereotyper och fördomar om judar, utan att den enskilde individen nödvändigtvis är medveten om att de är antisemitiska. Vi kallar denna form av kulturell antisemitism för *strukturell antisemitism* (Mattsson & Johansson, 2024). Vi menar att

det är den strukturella antisemitismen som ofta synliggörs i förhållande till Israel–Palestina-konflikten. Därmed behöver uttryck, symboler och handlingar förstås i sin kontext – tid och rum – för att kunna identifieras som antisemitiska. Detta är särskilt viktigt när vi diskuterar israeliseringen av antisemitismen.

Slutligen, och i relation till begreppet strukturell antisemitism, vill vi framhålla den socialpsykologiska utgångspunkten att som människor gör vi inte det vi gör *för att vi är de vi är*, utan i mycket större utsträckning *blir vi de vi blir för att vi gjort det vi gjort och av omgivningen ges en viss roll*. Vi ärver språk och värderingar från den miljö vi växer upp i. Identiteten i sin tur är ett resultat av de sociala interaktioner vi har med de människor som omger oss. Det betyder att nästan vem som helst genom olika uttryck kan föra vidare strukturer utan att förstå ursprung eller konsekvenser.

Genom att vi i Sverige i dag har en betydande andel invånare som har sitt ursprung i länder med mycket hög nivå av antisemitism kan vi förvänta oss mer frekventa antisemitiska uttryck, särskilt i relation till Israel–Palestina-konflikten (ADL, 2024). Det hjälper föga att stigmatisera dessa människor genom att fastslå etiketten ”antisemit” som något oundvikligt och oföränderligt. Poängen med vår forskning är närmast det motsatta: att medvetandegöra *hur uttryck, strukturer och konsekvenser hänger samman*.

Om rapporten och forskningsinsatsen

En utgångspunkt för rapporten är att vi vet för lite om dagens antisemitism i Sverige. I Klas Åmarks (2021) kartläggning av forskning om Förintelsen och antisemitism, beställd av Vetenskapsrådet på uppdrag av dåvarande regering, blir det tydligt att vetenskapliga studier av samtida antisemitism är begränsad; antisemitism har främst studerats som ett historiskt fenomen.

I brist på forskning från vetenskapssamhället har myndigheter som Forum för levande historia (FLH) och Brottsförebyggande rådet (Brå) utgjort viktiga kunskapsproducenter. FLH:s attitydundersökningar, genomförda 2005 och 2020, utgör centrala bidrag till vår förståelse av hur antisemitiska attityder är fördelade i samhället i stort och vilka faktorer som påverkar svenskars attityder (Bachner & Bevelander, 2021). Brå:s analys av antisemitiska hatbrott mellan 2008 och 2016 bidrar med en inblick i hur antisemitismen gestaltar sig och var. De vanligaste brottstyperna är hets mot folkgrupp, olaga hot och ofredande. Dessa brott sker i första hand på allmän plats eller i kollektivtrafiken, i skolan, arbetsplatsen, på internet och i hemmet, och förövaren är oftast inte känd för offret (Brå, 2019). Med andra ord: antisemitismen är i första hand en muntlig eller skriven företeelse som utspelar sig i den fysiska och digitala vardagen.

Till dags dato har beskrivningar av antisemitism i Sverige sedan den 7 oktober varit begränsade till journalistiska reportage, inlägg på sociala medier och debattinlägg eller krönikor. Dessa utgör viktiga källor till kunskap och debatt, men med denna studie bidrar vi till en systematisk och vetenskapligt metodisk genomgång av antisemitismens konsekvenser.

Rapporten baseras på 294 kvalitativa enkätsvar, 27 gruppvisa och individuella intervjuer och 136 medieartiklar, och dessa data har sedan på olika sätt utifrån på förhand bestämda metoder

tolkats, analyserats och kritiskt diskuterats. Studiens design är unik i det avseendet att vi studerat något som är pågående. Vanligtvis brukar vi inom samhällsvetenskaperna studera denna typ av händelser retrospektivt. Minnesbilder av tidigare händelser påverkas alltid av intryck som tillkommit senare, vilket tillrättalägger minnet och delvis förändrar det från dess ursprungliga upplevelser. Med denna studie har vi kunnat dokumentera upplevelser utan att tidens föränderlighet påverkat empirin.

Den forskning som vi genomfört tjänar två huvudsakliga syften. Det första syftet är, som tidigare diskuterats, att bidra med ett forskningsbaserat underlag till debatten om antisemitism i Sverige. Det andra syftet är att omvandla denna kunskap till en resurs för svenska lärare och annan pedagogisk personal. Skola och kunskap har en central roll i att hantera antisemitism eftersom kunskapsstärkande åtgärder utgör ryggraden i strategier för att förebygga rasism, antisemitism och extremism (Andersson Malmros, 2022; Mattsson, 2018). Därför är det oroväckande att antisemitism manifesteras i just undervisningsmiljöer.

I såväl Malmö (Katzin, 2021) som Stockholm (Wagrell, 2022) har mer djuplodande undersökningar av skolmiljön gjorts på uppdrag av respektive stadsförvaltning. Här påpekas att skolan inte bara är en brottsplats, utan också saknar kunskaper och resurser för att uppmärksamma, hantera och förebygga antisemitism. Därför, betonar båda studierna, behöver skolan mer kunskap om samtida antisemitism.

Segerstedtinstitutet organiserar, tillsammans med FLH, Sveriges enda universitetskurs om antisemitism för tidigare nämnda målgrupp. Tyvärr saknas aktuell forskningslitteratur som baseras på svenska förhållanden. Genom de resultat som produceras i denna studie förser vi våra studenter, andras studenter och många andra intressenter i samhället med ett underlag som tidigare saknats. Vi ser också till att resultaten förs ut på skolor genom det metodutvecklingsstöd som Segerstedtinstitutet erbjuder kommuner och andra utbildningssamordnare från 2024.

Vi vet att det är svårt att diskutera och hantera frågor kopplade till antisemitism och Israel–Palestina konflikten i klassrummet, och denna insats bidrar till att utveckla denna förmåga.

Forskningsinsatsen leds av Christer Mattsson och Robin Andersson Malmros, båda verksamma vid Segerstedtinstitutet, Göteborgs universitet, och består av fem delstudier. Övriga medverkande forskare är Anders Persson (Linnéuniversitetet), Isabella Pistone (Göteborgs universitet), Mirjam Katzin (Göteborgs universitet), Pontus Rudberg (Uppsala universitet) och Roger Säljö (Göteborgs universitet). Utöver dessa har Morten Sager (Göteborgs universitet) verkat som vetenskaplig granskare. De fem delstudierna är följande:

- Antisemitism, gråzon eller legitim kritik av Israel – var går gränserna? (Anders Persson)
- Konsekvenser av den 7 oktober för judar i Sverige: tankar, emotioner och reflektioner (Mirjam Katzin & Pontus Rudberg)
- Judiskt liv på sociala medier före och efter den 7 oktober: en fallstudie av en judisk ungdomsorganisation (Isabella Pistone & Pontus Rudberg)
- Kriget mellan Israel och Hamas i svensk nyhetspress: en framinganalys (Isabella Pistone & Pontus Rudberg)

- Antisemitism och samhällsorienteringen för nyanlända: perceptioner, erfarenheter och strategier (Robin Andersson Malmros, Christer Mattsson & Roger Säljö)

Rapportens innehåll reflekterar ett *pågående arbete* av forskargruppen. Rapporten ska därför ses som ett delrapporterande då delstudierna kommer att utvecklas för att publiceras i internationella vetenskapliga tidskrifter. Det innebär att analyser och slutsatser kan komma att utvecklas från nuvarande skick.

Anders Perssons delstudie ska läsas som en introduktion till de begrepp och uttryck som dominerar debatten om antisemitism, i synnerhet i relation till Israel–Palestinakonflikten. De övriga fyra delstudierna bygger på så kallade primärdata – dvs. information som samlats in för just dessa delstudier.

I rapporten har vi valt att skriva för en bred, allmän publik. Det innebär kortare kapitel som är skrivna med ett enkelt språk och med fokus på resultaten. I stället för att lägga stor vikt vid att precisera forskningsbidrag (vilket kommer att göras i de vetenskapliga publikationerna), har vi valt att fokusera på implikationer för policy, samhället och specifika verksamheter.

Avslutningsvis: antisemitism är ett utmanande fenomen att studera då det är svårt – om inte omöjligt – att forska eller undervisa om utan att det väcker känslor hos en själv eller informanter. Detta är på inget vis en unik beskrivning av ett samhällsvetenskapligt ämne, men efter Hamas terrorattack och det efterföljande kriget i Gaza finns det få ämnen som är så aktuella, närvarande, omdebatterade och engagerande som just antisemitism. Det finns givetvis uppenbara fördelar med att forska om eller undervisa om sådant som människor bryr sig om och har en åsikt om, men forskning om antisemitism har visat sig komma med en problematisk sida. För den forskargrupp som författat denna rapport blev detta tydligt under forskningsprocessens gång, inte minst i samband med att kontoret tillhörande en av rapportförfattarna (Anders Persson) vandaliserades med antisemitiska förtecken.

Tillkännagivanden

Studien har varit möjlig att genomföra genom finansiering från Vetenskapsrådet, en anonym donation och Utbildningsdepartementet. Vi är tacksamma för att Hugo Valentin-centrum vid Uppsala universitet, institutionen för statsvetenskap vid Linnéuniversitet och institutioner vid Göteborgs universitet lånat ut personal till oss för att genomföra arbetet. Vi är också tacksamma för alla de forskarkollegor runt om i landet som hjälpt till att granska enskilda delstudier; ingen nämnd och ingen glömd.

Referenser

- ADL (2024). *ADL Global 100*. Anti-defamation League. Tillgänglig via: <https://global100.adl.org/map>
- Andersson Malmros, R. (2022). *Translating grand challenges into municipal organizing: Prevention of terrorism, extremism, and radicalization in Scandinavia*. [Doktorsavhandling]. Förvaltningshögskolan, Göteborgs universitet.
- Bachner, H. & Bevelander, P. (2021). *Antisemitism i Sverige: En jämförelse av attityder och föreställningar 2005 och 2020*. Forum för levande historia. Tillgänglig via: <https://www.levandehistoria.se/wp-content/uploads/2022/11/rapport-antisemitism-i-sverige-2020.pdf>
- Brå (2019). *Antisemitiska hatbrott. Rapport 2019:4*. Brottsförebyggande rådet.
- Brå (2024). *Polisanmälda hatbrott med antisemitiska motiv under hösten 2023*. Brottsförebyggande rådet.
- Davey, J. & Ebner, J. (2019). *The Great Replacement: The Violent Consequences of Mainstreamed Extremism*. Institute for Strategic Dialogue.
- Freedman, R., & Hirsh, D. (Eds.). (2024). *Responses to 7 October: Antisemitic Discourse*. Taylor & Francis.
- Herf, J. (Ed.). (2013). *Anti-Semitism and anti-Zionism in historical perspective: Convergence and divergence*. Routledge.
- Hirsh, D. (2007). *Anti-zionism and antisemitism: Cosmopolitan reflections*. Working Paper No. 1940-610X, Yale Initiative for the Interdisciplinary Study of Anti-semitism.
- Julius, A. (2024). What has Changed? I R. Freedman, D. Hirsh. & O. Lanir Safir (Red.), *Responses to 7 October: Antisemitic Discourse* (pp. 1-5). Routledge.
- Katzin, M. (2021). *Skolgårdsrasism, konspirationsteorier och utanförskap. En rapport om antisemitism och det judiska minoritetsskapet i Malmös förskolor, skolor, gymnasier och vuxenutbildning*. Malmö stad.
- Mattsson, C. (2018). *Extremisten i klassrummet – Perspektiv på skolans förväntade ansvar att förhindra framtida terrorism*. [Doktorsavhandling]. Institutionen för pedagogik, kommunikation och lärande, Göteborgs universitet.
- Mattsson, C. & Johansson, T. (red) (2024). *Antisemitism – Historiska, kulturella och pedagogiska perspektiv*. Studentlitteratur.
- Persson, A. (2021). *Israel-Palestina-konfliktens påverkan på antisemitism i Sverige: världsbilder, delegitimering och tankestrukturer*. Segerstedtinstitutet, Göteborgs universitet.
- Persson, A. (2024). Antisemitism, gråzon eller legitim kritik av Israel? En genomgång av vanligt förekommande uttryck i debatten efter 7/10-attacken och kriget i Gaza. Segerstedtinstitutet, Göteborgs universitet. Tillgänglig via: https://www.gu.se/sites/default/files/2024-05/segerstedtinstitutet-rapport-12_dr.pdf

- Schwarz-Friesel, M. (2020). “Antisemitism 2.0”—The Spreading of Jew-hatred on the World Wide Web. I L. Armin, M. Kerstin, P. Dina, & H. S. Lawrence (Red.), *Volume 1 Comprehending and Confronting Antisemitism* (ss. 311-338). De Gruyter.
- Wagrell, K. (2022). *Antisemitismen i Stockholms skolor*. Stockholms stad.
- Åmark, K. (2021). *Förintelsen och antisemitism – en kartläggning av svensk forskning*. Vetenskapsrådet.
- Österberg, O. (2023) Okunskap, myter och rädsla. Den svenska allmänhetens förklaringar till fördomar och fientlighet mot judar som grupp. Stockholm: Forum för levande historia.

Antisemitism, gråzon eller legitim kritik av Israel: Var går gränserna?

Anders Persson

Inledning

Attacken den 7 oktober 2023 och det efterföljande kriget i Gaza har likt tidigare krig i den långvariga konflikten mellan Israel och palestinska rörelser spillt över och orsakat konflikter långt utanför Mellanöstern. På många håll i världen har det sedan kriget startade skett omfattande demonstrationer mot Israels krigföring i Gaza. I Sverige tar sig reaktionerna på kriget i Gaza uttryck i polariserade politiska debatter, hetsiga gatudemonstrationer, klotter-, klistermärkes- och posterkampanjer, samt hets och hat på sociala medier liksom i svenska klassrum.

Tidigare forskning har visat på ett tydligt samband mellan å ena sidan upptrappningar i Israel–Palestinakonflikten och å andra sidan en ökning av antisemitism och andra former av rasism i Sverige och i andra länder, vilket av allt att döma verkar vara fallet den här gången också, även om datainsamlingen är pågående (Bachner, 1999; Persson, 2021). Mycket av antisemitismen förefaller ske online på vad som ibland kallas för andra generationens sociala medier, i synnerhet bild- och videomedierna Tiktok och Telegram. Dessutom kommuniceras slagord, banderoller, klistermärken och graffiti i större utsträckning på engelska.

Syftet med denna delstudie är att diskutera huruvida vanligt uttryck i den svenska debatten, på sociala medier och i demonstrationer kopplade till 7 oktober-attacken och det efterföljande kriget i Gaza är att betrakta som antisemitiska eller utgör legitim kritik av Israel. Ibland är det enkelt att avgöra när uttryck är att betrakta som antisemitiska, men i andra fall är det svårare. Det finns en gråzon där uttryck kan betyda olika saker beroende på sammanhang. Detta gäller t.ex. ramsan ”befria Palestina från floden till havet”. För icke-specialister såsom lärare i den svenska skolan är detta en svår terräng att navigera i. Ytterligare exempel på uttryck som väcker tveksamhet hos många är slagord som ”krossa sionismen” och uppmaningar till en intifada mot Israel. Andra uttryck som ofta upplevs som svåra är antisionism, enstatslösning, BDS (engelsk förkortning för bojkott, avinvesteringar och sanktioner) och apartheid.

I samband med kriget mellan Israel och Hamas återfinns det också anklagelser om att Israel genomför en förintelse likt nazisterna, folkmord eller etnisk resning i Gaza, vilka också behöver analyseras. De närmare 30 uttryck som analyseras i delstudien har delats in i tre breda kategorier:

- anklagelser mot Israel
- sionism och antisjonism
- strategier för att bekämpa Israel och dess ockupation.

Uttrycken diskuteras löpande under rubriker som bygger på kategoriseringen ovan. Delstudien gör inget anspråk på att täcka alla uttryck som florerat i olika sammanhang kopplat till IP-konflikten. Formatet medger inte heller att ge en uttömmande bild av alla uttryck eller täcka alla nyanser, utan fungerar som en grundläggande orientering för lärare, journalister, politiker och andra intresserade.

Anklagelser mot Israel

De flesta av anklagelserna mot Israel har figurerat i årtionden, men de återupplivas eller får extra bäring i samband med krig eller upptrappningar i IP-konflikten. Vissa av dem har använts mot Israel sedan statens tillblivelse och ibland även mot judar innan dess. Andra, som att "Israel är IS", är samtida.

Israel gör sig skyldigt till förintelse, folkmord och etnisk rensning mot palestinierna

Två veckor efter 7 oktober-attacken och det efterföljande kriget i Gaza syntes en rad plakat på den propalestinska demonstrationen i Malmö med budskap om att Israel gjorde sig skyldigt till ett brott i Gaza av samma slag som Förintelsen, samt jämförelser med koncentrations- och förintelselägret Auschwitz. Samma budskap har också setts på demonstrationer i andra delar av Sverige. Dessa anklagelser innebär en förminskning och relativisering av Förintelsen, och även åtminstone implicita anklagelser om att Israel beter sig som nazisterna gjorde (Braut Simonsen, 2023). Samma sak gäller för påståenden om att Gaza skulle vara ett nazistiskt förintelseläger.

Att likna Israel vid Nazityskland och dess politik vid Förintelsen har en lång antisemitisk tradition som sträcker sig tillbaka till den antisjonism som utvecklades framför allt i Sovjetunionen efter andra världskriget. Enligt samma logik, och som nämnts ovan, är det antisemitiskt att använda termer som Förintelsen, att kalla Israels militär för SS, eller att likna Gaza vid ett nazistiskt förintelseläger. I den internationella litteraturen benämns denna typ av anklagelser som "Holocaust inversion" (Seymour, 2024).

Både i Sverige och utomlands är det vanligt att anklaga Israel för folkmord mot palestinierna. I december 2023 lämnade Sydafrika in en anmälan till Internationella domstolen (ICJ) i Haag om att Israel begick folkmordshandlingar mot palestinierna. Den slutgiltiga domen väntas dröja flera år, men i ett preliminärt utlåtande uppmanade domstolen Israel att vidta alla tänkbara åtgärder för att förhindra folkmord i Gaza (ICJ, 2023). Propalestinska grupper tolkade detta som en seger och menade att det fanns belägg för folkmordsanklagelsen (Palestinagrupperna, 2024).

Huruvida det är antisemitiskt eller ej att anklaga Israel för folkmord i det pågående kriget är därför en svår fråga att avgöra i nuläget. Därför befinner sig folkmordsbegreppet i en snårig gråzon i den mening att det är oklart om det är tillämpligt på kriget i Gaza. Ifall domstolen kommer fram till att Israel begått folkmordshandlingar i Gaza, har vi att göra med juridiskt legitima och faktabaserade anklagelser, som därmed inte kan avfärdas som antisemitiska. Samtidigt går det att argumentera för att folkmordsanklagelserna som använts långt före det pågående kriget i Gaza kan bygga på en antisemitisk idétradition om falska och grundlösa anklagelser mot Israel. I den svenska debatten har t.ex. Masoud Kamali (2024) sagt att Israel begått folkmord mot palestinierna sedan staten bildades 1948.

Slutligen har det varit och är vanligt att anklaga Israel för etnisk rensning. Precis som med termen folkmord måste det finnas en intention bakom att en etnisk eller religiös grupp tvångsmässigt tvingar bort en annan grupp från ett territorium för att det ska betraktas som etnisk rensning i rättslig mening. När Israels markinvasion av Gaza började efter 7 oktober-attacken, uppmanade Israel befolkningen i norra Gaza att lämna sina hem och bege sig till den södra delen. Det ser i dagsläget ut som att Israel kommer att tillåta åtminstone de flesta av Gazaborna att återvända till sina hem efter krigets slut, vilket skulle innebära att ingen etnisk rensning skett. Samtidigt är detta ingalunda säkert, och en lång rad politiker i Israel, även mer moderata, har under kriget kommit med uttalanden till Gazas befolkning att lämna sina hem för att aldrig återvända (Samuels, 2024). Etnisk rensning är och förblir ett gråzonsbegrepp att använda i relation till Israels politik. Det har tveklöst skett och sker fortfarande fördrivningar av palestinier, men förmodligen inte i den skala att de utgör etnisk rensning.

Israel är en apartheidregim

En tydlig trend under början av 2020-talet var att ledande organisationer som arbetar för mänskliga rättigheter (MR) började publicera rapporter som anklagade Israel för att vara en apartheidregim eller begå brottet apartheid mot palestinierna. De vanligaste argumenten som MR-organisationerna för fram i apartheidfrågan är att Israel

- syftar till att upprätthålla sin politiska och militära dominans över palestinierna
- systematiskt förtrycker och utövar institutionell diskriminering mot palestinierna för att upprätthålla sin politiska och militära dominans i området
- begår MR-kränkningar såsom landkonfiskeringar och hindrande av rörelsefriheten
- har upprättat en regim av judisk överhöghet över hela IP-området (se t.ex. HRW, 2021).

Bedömare som motsätter sig att applicera apartheidbegreppet på IP-konflikten menar att det är felaktigt av följande skäl:

- Israels agerande, till skillnad från fallet i Sydafrika, handlar inte om hudfärg.
- Israel har inte längre, åtminstone inte före 7 oktober-attacken och det efterföljande kriget i Gaza, haft några territoriella anspråk på Gaza.
- Den palestinska myndigheten har ett ansvar för hur situationen ser ut på Västbanken.

- Anklagelser om apartheid riktas inte mot de flesta andra konflikter i världen eller auktoritära regimer som kränker mänskliga rättigheter (Johnson, 2022).

Huruvida apartheidbegreppet är tillämpligt på IP-konflikten är i dag en mycket omtvistad fråga, inte minst därför att anklagelser om apartheid gentemot Israel länge varit en del av antisemitisk och antisionistisk argumentation, där syftet ofta varit att underminera Israels legitimitet som stat. Ingen regering i väst har hittills ställt sig bakom att tillämpa apartheidbegreppet på IP-konflikten.

Andra typer av anklagelser mot Israel och judar

Som tidigare nämnts finns det en uppsjö av anklagelser som riktas mot Israel. Vanliga exempel som använts i demonstrationerna under kriget i Gaza är att kalla Israel för mördare eller terrorstat.

Vad gäller anklagelsen om att Israel är mördare är det oproblemiskt att hävda att Israel dödat palestinier i Gaza uppsåtligt. Det som i IP-konflikten kallas för ”riktat dödande” (targeted killings) innebär som regel israeliska missilattacker mot fordon eller hus för att döda eftersökta palestinier. Detta är utan tvekan uppsåtligt dödande, vilket ibland även drabbar oskyldiga, exempelvis övriga passagerare i en bil.

Det är också vanligt i demonstrationerna under Gazakriget att kalla Israel för en terrorstat. Vad som exakt avses med uttrycket terrorstat är inte enkelt att utröna alla gånger, men förmodligen avses att Israel använder våld mot civila och begår övergrepp, vilket bekräftas i de rapporter som MR-organisationer hittills hunnit publicera om kriget (Amnesty, 2023). Även om terrorstat är ett svepande och oprecist uttryck är det inte direkt kopplat till antisemitiska teman.

Andra typer av anklagelser som har tydliga antisemitiska anspelningar är att säga att Israel är att jämföra med IS, vilket kan göras genom att skriva Israel med stort I och S. Ett annat sätt är att skriva Israhell och därmed anspela på att Israel har samröre med djävulen eller är en diabolisk skapelse/aktör (Wistrich, 2013). Slutligen är tydliga fall av antisemitism i Sverige under Gazakriget att judar skuldbeläggs eller hålls kollektivt ansvariga för Israels agerande. Detta har skett exempelvis vid demonstrationer utanför synagogorna i Stockholm och Malmö.

Sionism och antisionism

Sionismen är en heterogen rörelse som har gemensamt att den eftersträvar judisk etablering i det historiska Palestinaområdet. De flesta sionister anser att detta innebär etablerandet av en självständig judisk stat (det vill säga dagens Israel). I likhet med andra former av nationalism är sionismen både en ideologi och en politisk och social rörelse.

Med begreppet antisionism menas i regel uppfattningar eller aktiviteter som är emot sionismen. Historiskt sett skulle man kunna säga att det finns sex breda kategorier av antisionism:

1. Den som utvecklades i Sovjetunionen under 1950-talet och som intensifierades efter juni-kriget 1967. Israel var i den sovjetiska antisionistiska retoriken en demon

bestående av nazister, imperialister, koloniserare, rasister och en rad andra negativa epiteter.

2. Den som finns bland högerextrema och nazister, exempelvis svenska Nordiska motståndsrörelsen. Ett huvuddrag i denna antisemitism är att den är konspiratoriskt inriktad; den sionistiska rörelsen anklagas för att styra världen i lönnmord i syfte att underminera den vita rasen.
3. Den som palestinierna eller andra som befinner sig i konflikt med Israel representerar.
4. Den som finns bland islamister och som har religiösa grunder.
5. Den som finns hos judar, både i Israel och i diasporan, som av olika skäl betecknar sig som antisemitiska.
6. Den som finns hos dem som på principiella grunder eller av ideologiska skäl är emot alla typer av nationalism eller nationsgränser.

Det är framför allt den Sovjetinspirerade antisemitismen, den högerextrema/nazistiska och den islamistiska som har många kopplingar till antisemitiska föreställningar och språkbruk. Den palestinska antisemitismen är i grunden inte antisemitisk, men kan vara det ibland, framför allt när den vävs samman med den Sovjetinspirerade antisemitismen. De två sistnämnda kategorierna av antisemitism är som regel inte antisemitiska, men kan i vissa fall använda antisemitiska troper och argument och därmed bli antisemitiska.

Sionismen och Israel som en form av bosättarkolonialism

Påståenden som framställer Israel som enbart en kolonial skapelse eller enbart ett fall av bosättarkolonialism ingår ofta i en argumentation som syftar till att frånta Israel dess existensberättigande enligt internationell rätt och som medlem av FN. Värt att notera i sammanhanget är att många bedömare ser USA, Australien och Nya Zeeland som resultat av bosättarkolonialism, men detta leder nästan aldrig till att deras existensberättigande ifrågasätts liksom fallet Israel. Samtidigt finns det utan tvekan expansiva och koloniala drag i såväl den tidiga sionismen som i dagens bosättarpolitik.

Många av de tidiga sionistledarna talade öppet och stolt om sina planer på att kolonialisera delar av det historiska Palestinaområdet, samtidigt som de förde en antikolonial kamp mot det brittiska mandatet. Det är i sig självt inte antisemitiskt att tala om Israel i termer av ett kolonialt projekt eller bosättarkolonialism. Men det postkoloniala och dekoloniala perspektivet blir problematiskt när det nekar Israel legitimitet eller existensberättigande, och det blir antisemitiskt när det innebär förespråkande av våld för att utplåna Israel.

Sionismen är rasistisk, en konspiration och bör krossas

Problematiska användningar av sionism- och sionistbegreppet har synts överallt i Sverige efter 7 oktober-attacken och kriget i Gaza. Det används konspiratoriskt, såsom när en styrelseledamot i Svenska FN-förbundet, Abdulla Miri, skrev på Facebook att det var ”en bekräftelse till att zionisterna (sic!) som styr det här landet” (Lennartsson, 2024). Miris

kommentar är ett typexempel på hur sionismbegreppet används konspiratoriskt med en tydlig antisemitisk grund – att judar/sionister skulle styra ett land som Sverige.

Slagordet ”krossa sionismen” är en standardfras som används på alla propalestinska demonstrationer i Sverige under kriget i Gaza. Överlag är uttrycket ”krossa sionismen” problematiskt och bör betraktas som antisemitiskt eftersom det går ut på att krossa den statsbärande ideologin i en erkänd stat vars tillblivelse och existens på olika sätt stöddes och fortfarande stöds av internationell rätt, trots den pågående ockupationen. För att uttrycket inte ska betraktas som antisemitiskt måste den som uttalar det klargöra att hen tänker bekämpa sionismen med demokratiska och fredliga medel, exempelvis verka för en enstatslösning med demokratiska fri- och rättigheter för både israeler och palestinier.

Strategier för att bekämpa Israel

Sedan Israels tillkomst 1948 har palestinier och deras allierade använt en lång rad strategier för att bekämpa Israel och dess ockupation – från krig till terrorism till olika icke-våldstrategier. I detta avsnitt ska vi titta närmare på några av dessa.

Befria Palestina i olika kontexter

Det allra vanligaste budskapet som hörts på propalestinska demonstrationer i Sverige sedan Gazakriget började är ”befria Palestina” i olika kontexter eller ”free Palestine” som det heter på engelska. En variant på uttrycket ”befria Palestina” som fått mycket uppmärksamhet och debatteras flitigt efter 7 oktober-attacken och det efterföljande kriget i Gaza är den engelska ramsan ”From the river to the sea, Palestine will be free”. Eftersom inget Israel existerar i en sådan statsbildning, är frasen mycket omtvistad.

En del bedömare, framför allt de som är proisraeliska, menar att frasen är en uppmaning till att direkt eller indirekt förgöra Israel och att den därmed är antisemitisk. Eftersom ramsan historiskt sett används av olika terrorgrupper från PFLP (Folkfronten för Palestinas befrielse) till Hamas blir den ännu mer problematisk och förknippad med antisemitism (AJC, u.å). Andra bedömare, framför allt de som lutar åt det propalestinska hållet, menar att ramsan både historiskt och i nutid syftar till att skapa en enstatslösning där alla medborgare, inklusive de israeliska judarna, ges medborgerliga rättigheter, vilket gör den antirasistisk och inkluderande snarare än antisemitisk (Demirjian & Stack, 2023).

Ifall ramsan bygger på att Israel ska upphöra att existera med hjälp av våld, är den både antisemitisk och skulle innebära ett brott mot internationell rätt. Men om demonstranterna vill lyckas med det här på demokratisk väg, att israeler och palestinier kommer överens om en enstatslösning där båda har samma rättigheter och ett gemensamt styre, är ramsan inte att betrakta som antisemitisk.

Frågan om en enstatslösning av konflikten berör liknande problemområden som de olika uttryck som manar till befrielse av Palestina i olika kontexter, närmare bestämt vilka rättigheter israeler och palestinier ska ha i en sådan statsbildning, och vilken karaktär staten ska ha. Kritiker har länge argumenterat för att en enstatslösning kommer att leda till inbördeskrig mellan israeler

och palestinier, och även att det är antisemitiskt att föreslå statbildningsalternativ som innebär att Israel inte kommer att existera. Förespråkare för en enstatslösning brukar som regel mena att en sådan lösning kommer att skapa jämlikhet och lika rättigheter, och därmed är den antirasistisk och motsatsen till antisemitisk. Ett stort problem i sammanhanget är dock att många av de palestinier och andra som propagerar för en enstatslösning inte erkänner Israels legitimitet inom några som helst gränser.

I sammanhanget är det viktigt att komma ihåg att palestinier som lever under israelisk ockupation enligt internationell rätt har rätt till väpnat motstånd mot ockupationsmakten, vilket är anledningen till att västerländska medier som regel inte beskriver palestinska attacker mot israeliska soldater på ockuperad mark som terrorism.

Ett uttryck som blir intressant att studera i detta sammanhang och som använts i demonstrationer och på andra håll i Sverige efter 7 oktober-attacken och det efterföljande kriget i Gaza är uppmaningar till att starta en intifada mot Israel, alternativt ”globalisera intifadan” som också hörts i demonstrationerna. Begreppet intifada är ett arabiskt uttryck som betyder att skaka av sig oket som den israeliska ockupationen innebär (Al Jazeera, 2022). Problemet är att uttrycket kan innebära att skaka av sig ockupationen av Västbanken, Gaza och östra Jerusalem som började 1967, men även bildandet av Israel 1948, som Hamas och de andra militanta islamisterna betraktar som den ursprungliga ockupationen.

Uppmaningar till att starta en intifada mot Israel uppfattas ofta som aggressivt av dem som stödjer Israel, men kan i sig självt inte betraktas som antisemitiskt så länge uppmaningarna inte gäller att attackera civila israeler eller judar. Att bojkotta Israel är särskilt känsligt i Europa givet det faktum att Förintelsen föregicks av omfattande bojkotter mot judiska affärsinnehavare och andra sanktioner mot judar. Samtidigt är rätten att bojkotta stater eller andra som begår kränkningar av mänskliga rättigheter en etablerad demokratisk norm och en fredlig taktik. BDS-rörelsen (engelsk förkortning för bojkott, avinvesteringar och sanktioner) bildades 2005 av 170 olika palestinska rörelser, varav de flesta var civilsamhällesorganisationer.

Hamas och andra palestinska gruppers väpnade kamp och terrorism mot Israel

Hamas militära ledare, Mohammed Deif (citerad i *The Palestine Chronicle*, 2023), uppmanade i en tv-intervju samma dag som 7 oktober-attacken inträffade alla palestinier ”att göra slut på ockupationen [i meningen hela Israel]”. Han uppmanade vidare andra rörelser i Mellanöstern och enskilda muslimer att invadera Israel. På så vis bör 7 oktober-attacken inte primärt ses som en vanlig, om än storskalig, terrorattack eller som en pogrom, utan som ett militärt angrepp på det internationellt erkända Israel som syftade till att sätta hela regionen i brand genom att öppna upp för ett storskaligt multifrontskrig som i slutändan skulle förgöra Israel.

Både i Hamas underliggande ideologi och i det sätt på vilket 7 oktober-attacken skedde finns det en tydlig antisemitism. Detta gäller allt från Deifs tal i tv-intervjun den 7 oktober till enskilda Hamasterrorister som ringde hem till sina föräldrar och i realtid berättade om övergreppen de begick där offren sågs som judar och inte israeler. Eftersom Hamas är en antisemitisk organisation och eftersom 7 oktober-attacken var ett antisemitiskt dåd, innebär det

att de som på olika sätt stödjer Hamas eller 7 oktober-attacken i Sverige direkt eller indirekt ger stöd åt det värsta antisemitiska dåd som genomförts sedan andra världskriget.

Slutsatser

Denna delstudie har diskuterat vanliga uttryck i den svenska debatten efter 7 oktober-attacken och kriget i Gaza. Som delstudien visar är många uttryck som används i debatten kring Gazakriget mångtydiga, situationsbetingade och kontextberoende. Det innebär att vissa av dem kan vara antisemitiska i ett sammanhang, men inte i ett annat. Exempelvis är det inte antisemitiskt att skrika ”befria Palestina”, men att skriva det på en judisk elevs skåp i skolan skulle vara det. Samma logik gäller för många av uttrycken som tas upp i delstudien. Detta innebär vidare att *både* uttryck och sammanhang behöver analyseras för att kunna slå fast huruvida ett uttryck är antisemitiskt eller ej.

Allting tyder på att det svenska samhället likt många andra i Västeuropa står inför en våg av antisemitism i kölvatten av Gazakriget. Denna våg kan bli ihållande och Gazakriget har till synes alla förutsättningar att bli ännu ett långt och utdraget krig i Mellanöstern. Det svenska samhället måste därför förbereda sig på en långsiktig satsning mot antisemitism för att möta denna våg.

Referenser

- AJC (utan år). *Glossary: "From the River to the Sea"*. Tillgänglig via: <https://www.ajc.org/translatehate/From-the-River-to-the-Sea>
- Al Jazeera (2022). *Palestine Remix: Intifada*. Tillgänglig via: <https://remix.aljazeera.com/aje/PalestineRemix/intifada.html>
- Amnesty (2023). *Damning evidence of war crimes as Israeli attacks wipe out entire families in Gaza*. Tillgänglig via: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2023/10/damning-evidence-of-war-crimes-as-israeli-attacks-wipe-out-entire-families-in-gaza/>
- Bachner, H. (1999). *Återkomsten. Antisemitism i Sverige efter 1945*. Natur & Kultur.
- Braut Simonsen, K. (2023). *I skyggen av Holocaust. Antisemittisme i norsk historie 1945–2023*. Humanist Förlag.
- Demirjian, K. & Stack, L. (2023, 9 november). In Congress and on Campuses, 'From the River to the Sea' Inflames Debate. *The New York Times*. Tillgänglig via: <https://www.nytimes.com/2023/11/09/us/politics/river-to-the-sea-israel-gaza-palestinians.html>
- Human Rights Watch (2021). *A Threshold Crossed – Israeli Authorities and the Crimes of Apartheid and Persecution*. Tillgänglig via: <https://www.hrw.org/report/2021/04/27/threshold-crossed/israeli-authorities-and-crimes-apartheid-and-persecution>
- ICJ (2023). *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide in the Gaza Strip (South Africa v. Israel). Request for the indication of provisional measures*. Tillgänglig via: <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/192/192-20240126-sum-01-00-en.pdf>
- Johnson, A. (2022, oktober 2022). Why Amnesty is wrong to call Israel an 'Apartheid State'. *Bicom*. Tillgänglig via: <https://fathomjournal.org/2022-introduction-enough-is-enough-on-amnestys-antisemitic-apartheid-report/>
- Kamali, M. (2024, 27 mars). Därför stödjer regimer i väst Israels folkmord. *Magasinet Konkret*. Tillgänglig via: <https://magasinetkonkret.se/darfor-stodjer-regimer-i-vast-israels-folkmord/>
- Lennartsson, L. (2024, 15 februari). Styrelseledamot i svenska FN: "Zionisterna som styr landet". *Kvartal*. Tillgänglig via: <https://kvartal.se/artiklar/styrelseledamot-i-svenska-fn-zionisterna-som-styr-landet/>
- Palestinagrupperna (2024). *ICJ beslutar om provisoriska åtgärder*. Tillgänglig via: <https://www.palestinagrupperna.se/2024/01/26/icj-beslutar-om-provisoriska-atgarder/>
- Persson, A. (2021). *Israel-Palestinakonfliktens påverkan på antisemitism i Sverige: världsbilder, delegitimering och tankestrukturer*. Segerstedtinstitutet, Göteborgs universitet.
- Samuels, B. (2024, 7 januari). Israel's Ben-Gvir: 'Voluntary' Transfer of Gazans Is the Solution, Israelis Should Resettle Strip. *Haaretz*. Tillgänglig via:

<https://www.haaretz.com/israel-news/2024-01-07/ty-article/ben-gvir-voluntary-transfer-of-gazans-is-the-solution-israelis-should-re-settle-strip/0000018c-e2f0-d751-ad8d-fff4fb4d0000#>

- Seymour, D. (2024). October reflections – Antisemitism, Antizionism and the Jewish Question. I R. Freedman, D. Hirsh. & O. Lanir Safir (Red.), *Responses to 7 October: Antisemitic Discourse* (pp. 63-70). Routledge.
- The Palestine Chronicle (2023, 7 oktober). ‘Today, the People Claim their Revolution’: This is What Al-Qassam Commander Said in His Speech. *The Palestine Chronicle*. Tillgänglig via: <https://www.palestinechronicle.com/today-the-people-claim-their-revolution-this-is-what-al-qassam-commander-said-in-his-speech/>
- Wistrich, R. S. (2013). *Demonizing the other: Antisemitism, racism and xenophobia*. Routledge.

Konsekvenser av den 7 oktober för judar i Sverige: tankar, emotioner och reflektioner

Mirjam Katzin & Pontus Rudberg

Inledning

Hamas terrorattack i Israel den 7 oktober 2023 innebar en chock, inte bara för den israeliska befolkningen utan även för judar runt om i världen. För många personer med judisk identitet¹ i Sverige innebar händelserna den 7 oktober ett trauma. Även det efterföljande kriget i Gaza och olika reaktioner i omvärlden har påverkat judar i Sverige. För en del kan detta bero på att de har en personlig koppling till Israel, men många som har en svagare koppling, eller ingen alls, känner också samhörighet med landet och dess befolkning. Även de som inte känner samhörighet med Israel blir påverkade av den ökade antisemitismen och misstänkliggörandet av judar i kölvattnet av Israels krig mot Hamas. En viktig utgångspunkt för tolkningen av judisk respons på Hamas terrorattack den 7 oktober och dess följder är att behandla den som just ett judiskt trauma. Judar runt om i världen uppfattar attacken som ett angrepp på den judiska existensen, vilket grundar sig i en samkänsla med andra judar i världen.

Tidigare forskning har visat att det finns samband mellan å ena sidan krig och konflikter och å andra sidan hatbrott. Även vid tidigare tillfällen när Israel–Palestinakonflikten har blossat upp har det haft en utlösande så kallad ‘trigger-effekt’ för antisemitiska attityder och hatbrott. När konflikten eskalerar ökar antisemitismen (Vergani et al., 2022; Bachner, 2019).

I Sverige har antalet antisemitiskt motiverade hatbrott som anmälts till polisen ökat kraftigt sedan den 7 oktober 2023 (Brå, 2024), och en enkätundersökning beställd av Judiska centralrådet visar att både personliga erfarenheter av antisemitiska uttryck och rädslan för antisemitism ökat (Infostat, 2023). Flera översiktliga rapporter vittnar om ökade nivåer av antisemitism runt om i världen, även i Skandinavien, i samband med det pågående kriget och civilbefolkningens lidande i Gaza (Enstad, 2024).

¹ För läsbarhetens skull använder vi hädanefter begreppet ”judar” i texten som beteckning även för den vidare gruppen ”personer med judisk identitet”.

Diskussioner och reflektioner om konsekvenserna i olika länder har nyligen samlats i tre tematiska volymer som fokuserar på

- den antisemitism som präglat omvärldens respons
- samhällets agerande
- antisemitism inom forskningen och dess återspeglning i studentdiskussioner på universitetscampus (Freedman & Hirsh 2024 a-c).

I Danmark utkom nyligen journalisten och författaren Martin Krasnik (2024) med en essäskrift om hur konsekvenserna av händelserna den 7 oktober har upplevts från judisk horisont i Danmark, och i en ny rapport (Czimbalmos & Pataricza, 2024) beskrivs hur finska judar har erfarit olika aspekter av judiskt liv i Finland under samma period. Flera av texterna vittnar om att många judar uppfattar det som att samhället och demokratiska institutioner som de tidigare ofta haft hög tillit har uppvisat en ökad tolerans för hat mot judar. Detta har bland annat lett till en utbredd känsla av övergivenhet och besvikelse gentemot olika delar av samhället. Många söker sig i högre grad bort från offentliga sammanhang, vilket innebär ett rättighets- och yttrandefrihetsproblem. Det finns även en tendens till att sluta sig inåt i judiska sammanhang, samtidigt som andra judiska grupper och sammanhang omkonfigureras.

Förståelsen av hur judar i Sverige har påverkats av attacken den 7 oktober och de efterföljande händelserna är hittills begränsad till journalistiska reportage och analyser, enskildas utsagor och icke-vetenskapliga enkätundersökningar. Det saknas djupare kunskap om konsekvenserna av attacken och den efterföljande utvecklingen för judiskt liv i Sverige, samt om svenska judars reaktioner på händelserna. Syftet med denna delstudie är att på vetenskaplig grund bidra med sådan kunskap. På ett övergripande plan kan denna kunskap även bidra till förståelsen av konsekvenser av hot och hat för minoritetsgrupper.

Syftet uppnås genom en undersökning av hur judar i Sverige beskriver sina erfarenheter, tankar och känslor i samband med Hamas attack, det efterföljande kriget och omvärldens reaktioner. Berättelserna har samlats in genom en onlineenkät där vi eftersträvat så högt deltagande och bred spridning som möjligt bland judar i Sverige. Datainsamlingen gjordes under april och maj 2024 och kan därför på ett unikt sätt spegla aktuella upplevelser under en pågående kris, då terrorattacken fortfarande var relativt färsk i minnet och kriget hade pågått ett halvår. Omfattande demonstrationer och debatter pågick samtidigt som kriget var föremål för intensiv mediabevakning. Genom en analys av de insamlade berättelserna har vi försökt svara på följande frågor:

- Hur har judar i Sverige upplevt attentatet den 7 oktober 2023, Israels krig mot Hamas och omvärldens reaktioner på dessa händelser?
- Hur beskriver de sina egna tankar, känslor och reflektioner i samband med händelserna?
- Vilka mönster i dessa erfarenheter kan urskiljas och vilka kopplingar kan finnas till andra faktorer, som social och kulturell (judisk) identitet och kollektivt minne?

I denna rapport presenterar vi de första resultaten av delstudien. Den kommer att kompletteras med en fördjupad intervjustudie, och ytterligare publikationer är planerade inom samma

projekt. Rapporten ska läsas med beaktande av att vi saknar kunskap om hur dessa erfarenheter har utvecklats under perioden sedan maj 2024. Resultaten ska därför betraktas som tentativa.

Tillvägagångssätt

Teoretiska utgångspunkter

Denna delstudie har som utgångspunkt att känsloupplevelser i hög grad tillkommer och uttrycks i sociala och kulturella sammanhang samt att människors emotioner hänger samman med sociala samspel och grupper som de identifierar sig med. En annan utgångspunkt är att vår uppfattning av omvärlden är kopplad till specifika omständigheter och sociala sammanhang som avgör hur vi tolkar den information om omvärlden som vi tar del av.

Genom att analysera uttryck för emotioner som *talakter* (det vill säga handlingar som utförs genom ett språkligt yttrande, som att hävda eller fråga) betonar historiker som William Reddy (2001) hur känslor definieras och förstärks genom det sätt vi benämner och talar om dem. För att förstå hur judar i Sverige beskriver sina erfarenheter, tankar och emotioner behöver vi alltså ta hänsyn till de kulturella och sociala sammanhang i vilka dessa beskrivningar sker.

Sedan början av 2000-talet har forskare inom humaniora och psykologi försökt utforma en teori för att analysera effekterna av trauma på gruppnivå. I denna litteratur används begreppet *kulturellt trauma* för att ringa in de komplexa orsaker som driver traumatiska processer i samhället på överindividuell nivå. Traumatiska händelser definieras som händelser som skakar det sociala livets grundvalar, förstör en social struktur och innebär en förskjutning eller förlust av identitet eller kränkning av grundläggande kulturella förutsättningar. Med utgångspunkt i historiska händelser som konstrueras som centrala för grupper har judars och andra gruppers kulturella trauma sedan utforskas genom begrepp som kollektivt minne, identitet och medvetande (Alexander, 2004).

Katastrofer och trauman är bärande teman i judisk historia och har även fungerat meningsskapande för judar. Enligt socialpsykologen Lars Dencik (2021) har sådana händelser bidragit till att många judar har utvecklat en särskild känslighet, eller *hypersensibilitet*. Detta sammanhänger med hur trauma upplevs kollektivt: traumatiska händelser, konflikter och hat mot medlemmar i den egna gruppen påverkar även andra individer i gruppen. Individer som identifierar sig med en större grupp kan alltså erfara ett slags sekundärt eller ställföreträdande (*vicarious*) trauma (Fuhr, 2016). Forskning har exempelvis förklarat hur en del judar i dag känner sig traumatiserade av Förintelsen genom identifikation med offren, trots att de själva eller deras släktingar inte var direkt drabbade.

Minoritetsstress är ett begrepp som används för att beskriva minoriteters erfarenheter av stress kopplade till sitt utanförskap. Stressfaktorerna kan vara externa och bestå i mikroaggressioner, diskriminering, trakasserier, hot och våld. De kan också vara interna och bestå i minoritetsmedlemmarnas förväntningar på att bli illa behandlade på grund av sin identitet. Denna förväntan kan komma från tidigare personliga erfarenheter, men kan även ha överförts genom att man har kännedom om gruppens utsatthet (Kite & Whitley, 2016).

Population och urval

De återkommande invandringsvågorna till Sverige sedan judar på 1770-talet först tilläts invandra utan att konvertera, har kommit från olika länder, med olika språk samt olika kulturella och religiösa särdrag. Det har bidragit till den svenska judenhetens heterogena karaktär. På grund av flyktingar och överlevande efter Förintelsen fördubblades den judiska befolkningen i Sverige, något som gjort starkt intryck på populationens kollektiva minne och identitet. Under andra hälften av 1900-talet tillkom ett betydande antal från Ungern, Polen och Sovjetunionen. Antalet judar i Sverige uppskattas i dag till omkring 20 000, medan antalet personer med judisk identitet antas vara mycket större (Carlsson, 2021).

Det finns olika sätt att definiera vem som är jude, där judisk lag sätter upp regler som tolkas olika enligt olika religiösa inriktningar. Huruvida de som deltagit i denna delstudie uppfyller de olika kriterierna för att räknas som judar enligt judisk lag är okänt. Vi har också sett en poäng med att nå bredare än till dem som definierar sig som judar i religiös mening, eftersom den ökade antisemitismen och andra konsekvenser av Hamas attack drabbar fler än så.

Sociologer som har utforskat den judiska minoritetens identitet i Sverige i dag har karaktäriserat den som mångfacetterad, föränderlig och performativ, det vill säga att den karaktäriseras av det sätt på vilket den utövas (se t.ex. Dencik, 2011). Av den anledningen har självidentifikationsprincipen varit vägledande, och vi valde det mer inkluderande begreppet ”personer med judisk identitet” som avgränsning för populationen.

Populationen är alltså både heterogen och svår att avgränsa. Dessutom saknas kunskap om dess demografiska sammansättning, vilket innebär att det inte går att göra ett representativt urval. Vi försökte i stället åstadkomma ett så brett urval som möjligt med hänsyn till kön, ålder, bakgrund, bostadsort och församlingsmedlemskap. Eftersom majoriteten av Sveriges (och Europas) judar inte är medlemmar i judiska församlingar (Lustig och Leveson, 2008) strävade vi att nå bortom dessa organisationer. Vi använde därför även sociala medier, informella nätverk, individuella kontakter och ett så kallat snöbollsurval. Ett snöbollsurval, eller kedjeurval, innebär att forskaren initialt ser till att få kontakt med några få personer som kan ses som relevanta deltagare för undersökningen för att därefter nå ytterligare deltagare genom dessa personer (Bryman, 2011, s. 196).

Enkäten skickades alltså inte, som många andra enkäter, ut till ett urval av respondenter, eftersom det inte finns några register över personer med judisk identitet i Sverige. I stället skedde rekrytering genom en annons som spreds i ”judiska” kanaler. Annonsen distribuerades via de judiska församlingarna i Sverige, några av de mindre judiska föreningarna och sammanslutningar i och utanför församlingslivet, mejllistor, Whatsapp- och Facebookgrupper som når personer med judisk identitet och mellan privatpersoner.

För att nå grupper som i större utsträckning står utanför de judiska församlingarna vände vi oss till grupper för judar från Polen och israeler i Sverige samt den judiska fredsrörelsen. I kommunikationen kring annonsen var vi tydliga med att den inte fick spridas öppet utan endast delas med andra personer med judisk identitet eller i kanaler som bara når personer med judisk identitet. Hur många som nåddes av annonsen utan att välja att besvara enkäten har vi ingen

kännedom om, och vi kan därför inte säga något om hur stor andel som valde att besvara enkäten.

Svårigheterna att ringa in gruppen demografiskt gör att det inte är möjligt att få en representativ bild av dess upplevelser. Våra begränsade möjligheter att nå ut till judar som inte är organiserade innebär också att det sannolikt finns en snedfördelning i materialet mot dem som är medlemmar i församlingar och andra organisationer och därmed kan förväntas vara påverkade av stämningar och berättelser i dessa.

Metod och material

Med utgångspunkt i ovan beskrivna teorier utformade vi en enkät som främjade berättande genom öppna frågor som uppmuntrade deltagarna att fritt beskriva sina erfarenheter, tankar och emotioner. Datainsamlingen skedde digitalt, och svarsinsamlingen var öppen under april och maj 2024. Enkäten finns i bilaga 1. De frågor som ställdes möjliggjorde berättande om händelseförlopp, känslor och påverkan på identiteten. En kvalitativ enkät består (mestadels) av öppna frågor kring ett visst ämne, med målet att få fram en komplex berättelse från respondenten, om personens subjektiva erfarenheter, praktiker och berättelser (Braun m.fl., 2021).

Enkäten resulterade i 294 enkätsvar varav de flesta var utförliga, och den genomsnittliga svarstiden var över en timme. Bilaga 2 redogör för den demografiska spridningen i enkätsvaren. Enkäten fick god spridning, men med sannolik överrepresentation av

- medelålders och äldre personer
- boende i Stockholm
- församlingsmedlemmar.

Snöbollsurvalet har till följd att vi inte kunde styra urvalet när enkäten spreds vidare, och eventuell snedfördelning kan ha förstärkts. Det kan också tänkas att personer som kände sig mindre berörda av attacken den 7 oktober och de efterföljande händelserna var mindre benägna att svara på enkäten, vilket i så fall skulle innebära att det finns en överrepresentation av personer med en hög affektnivå i undersökningen.

Eftersom de öppna frågorna ger utrymme för olikartade och komplexa svar, ibland till och med motsägelsefulla, har vi föredragit att tala om mönster snarare än om antal. Med mönster menar vi här uttryck i enkätsvaren som upprepas och återkommer. Mönster har beskrivits som ett sätt att förstå hur ett antal skenbart oberoende delar (i vårt fall enskilda utsagor i olika enkätsvar) är relaterade (Sandelowski et al., 2012, s. 326). Trots variationer i enkätsvaren är vissa mönster återkommande, vilket skapar en teoretisk förståelse med en överförbarhet utifrån enskilda fall.

För att identifiera mönster i enkätsvaren har vi tillämpat en analys där de teman som deltagarna själva betonade har fått forma resultatredovisningen, snarare än ett angreppssätt där vi letar efter förutbestämda teman. Avsikten är att avtäckas den betydelse och mening som deltagarna själva tillskrev sina erfarenheter. Enkätsvaren har kategoriserats tematiskt och mönster synliggjorts genom kvalitativ databehandling.

En kvalitativ undersökning kan inte ge statistiskt säkra svar på hur fördelningen av olika åsikter och upplevelser ser ut i populationen i stort, men däremot fånga centrala fenomen och belysa förändringar. Av denna anledning, och eftersom vi inte har haft möjlighet att skapa ett representativt urval, är resultaten inte generaliserbara för den judiska befolkningen i Sverige som helhet. Materialet ger trots detta en bra och rik bild av situationen, och fångar tydliga mönster och tendenser i upplevelserna bland personer med judisk identitet i Sverige.

Etiska överväganden

Undersökningen behandlar känsliga uppgifter om forskningspersonerna, såsom politiska åsikter, etnisk tillhörighet och religiös orientering. Deltagandet baserades därför på informerat samtycke, och resultatens anonymitet säkerställdes i alla stadier av insamling och analys. Delstudiens genomförandeplan är godkänd av Etikprövningsmyndigheten (2024-00991-01).

Judiska erfarenheter och relationen till Israel som förståelseram

En judisk historia av förföljelse känns i nuet

Ett tydligt mönster i enkätsvaren är att judar i Sverige i hög grad relaterar till de nuvarande händelserna utifrån judiska kulturella trauman som kopplas till erfarenheter och berättelser om historiska förföljelser. Flera deltagare nämner att deras upplevelser är färgade av "generationstrauma", "en ärvd rädsla", "kollektiva erfarenheter av otrygghet" eller beskriver att "kulturella trauma vi judar bär på aktiveras vid sådana här tillfällen". Dessa personer har alltså internaliserat de akademiska termer som används för att beskriva känslöfenomen i sina egna berättelser.

Referenser till Förintelsen, pogromer, Polen 1968 och andra judiska erfarenheter av förföljelse är återkommande i svaren, och kopplingar görs mellan det förflutna och nuet. Det som pågår nu påminner enligt denna förståelse om stämningar under 1930-talet eller om familjeerfarenheter från Förintelsen. Rädslan från historien "blir akut igen", och familjehistorien upplevs som något "brännande smärtsamt, ett öppet sår". Flera personer nämner att de är lättade över att föräldrar som överlevt Förintelsen har gått bort och inte behöver se samtiden.

En deltagare resonerar om att de egna rädslorna kan uppfattas som överdrivna, men framhåller att de bör förstås mot bakgrund av att modern som ensam i sin familj överlevde Auschwitz. Med hänvisning till Förintelsen förekommer även uttryck som att omvärlden "borde ha lärt av historien" och inte låta den upprepa sig. Ett mindre framträdande mönster är att dra mer universella slutsatser av historien. En enkätdeltagare som i övrigt uttrycker solidaritet med palestinierna hänvisar exempelvis till Förintelsens lärdomar med påståendet att de inte kan reduceras till att enbart gälla judar, utan bör innebära ett generellt stöd för mänskliga rättigheter.

I en del av svaren finns även en fatalistisk förståelse till den judiska historien, med referenser till det judiska ödet och påståenden som att ”historien upprepar sig”, påminnelser om tusentals år av hat mot det judiska folket eller att judar har gått igenom förföljelse ”om och om igen i världshistorien”. Denna förståelse skapar en förstärkt känsla av utsatthet i förhållande till händelserna den 7 oktober. Eller som en deltagare uttrycker det, ”det här var första gången i livet jag kände in i mörkret att det kan och kommer ske igen.”

En komplicerad relation till Israel

Relationen mellan judar i diasporan och staten Israel är komplex. Israel, som världens enda judiska stat, är något som de flesta judar på något sätt förhåller sig till – positivt eller negativt, omfamnande eller problematiserande, men sällan helt neutralt (Dencik, 1993). Många blir känslomässigt påverkade av vad som sker där och är ofta väl insatta i Israel–Palestinakonflikten, om än från olika perspektiv. Detta är också ett tydligt mönster i många enkätsvar som uttrycker en känslomässig närhet, solidaritet och medkänsla med Israel och israeler. Flera personer nämner resor dit, att de följer israeliska medier och att de har tät kontakt med vänner och släkt där. ”[J]ag lever där trots att min kropp är här”, skriver exempelvis en deltagare.

En framträdande aspekt i en del av svaren är att Israel uppfattas som en trygg hamn i en alltmer antisemitisk och hotfull omvärld. Många uppfattar attacken den 7 oktober som främst ett antisemitiskt angrepp, snarare än som ett anfall på israeler, vilket utgår från en tydlig identifikation med offren. ”[D]et kändes som att det kunde ha varit jag, det kunde ha varit min familj”, skriver en deltagare. I enkätsvaren finns många uttryck för sorg över offren den 7 oktober, omtanke om gisslan, medkänsla med israeler och oro för Israels framtid. Framträdande är också en besvikelse över Israels militär och dess förmåga att skydda den israeliska civilbefolkningen.

I relationen till Israel kan, grovt förenklat, tre förhållningssätt urskiljas.² Det första uttrycker i högre grad stöd för Israel medan det andra utgörs av en mer ambivalent eller komplex inställning. Ett tredje, mer sällsynt, förhållningssätt utgörs av en mer Israelkritisk hållning.

Det första förhållningssättet innebär en stark identifikation med Israel, och här uttrycks mycket stöd, förståelse och sympatier för Israel som stat och ibland också för den förda politiken. För dem som intar denna position är kriget oundvikligt, nödvändigt och existentiellt; det måste föras tills Hamas är tillintetgjort, även om det medför lidande för befolkningen i Gaza. Stor ilska riktas i regel mot Hamas, som ses som huvudansvarigt för den nuvarande situationen, men ibland även mot Hamas allierade: Hizbollah och Iran. Israels krigföring betraktas som förhållandevis human. Flera svarande vittnar också om ett ökat engagemang för Israel, vilket tagit sig uttryck i manifestationer till stöd för Israel eller de gisslantagna, eller spridandet av en mer positiv bild av Israel i sociala medier.

De flesta av dem som besvarat enkäten intar emellertid en något mer ambivalent position. Detta uttrycks på olika sätt, exempelvis genom försök att nyansera kategoriska ställningstaganden,

² Notera att det med våra metoder inte går att fastställa hur vanliga dessa positioner är i den svensk-judiska befolkningen i stort.

ompröva sina egna åsikter eller genom uttrycklig osäkerhet i vad som uppfattas som en komplicerad fråga. Det finns också en frustration över att man förväntas ta ställning.

Åtskilliga uttrycker medkänsla för både israeler och palestinier: de uttrycker sorg och chock över lidande och dödsoffer på båda sidor. Några beklagar vad de ser som övervåld från Israels sida, även om de samtidigt känner solidaritet med israeler. Stöd för en snar och fredlig tvåstatslösning nämns återkommande i svaren i denna kategori. Bland dessa enkätsvar finns också kritik mot Israels premiärminister Benjamin Netanyahu, den israeliska regeringen och särskilt dess högerextrema inslag. En del identifierar sig med den israeliska oppositionen, som vill få Netanyahu avsatt, och oroar sig för vad de ser som en antidemokratisk utveckling i landet.

Ett betydligt ovanligare och mer avvikande förhållningssätt bland dem som svarat på enkäten definieras av kritik mot vad som uppfattas som Israels förtryck av palestinier. Några av de deltagare som intar denna position tar avstånd från våld som de anser att Israel utövar i alla judars namn, och avvisar att judar och Israel likställs. Bland svarande med detta förhållningssätt finns personer som engagerar sig för Palestina och deltar i demonstrationer för att uttrycka solidaritet med Gazaborna. Flera svarande som intar denna position uttrycker emellertid samtidigt förståelse för andra judar. En deltagare uttrycker t.ex. förståelse för att situationen är ”känslomässigt komplicerad för många judar”, även om vederbörande själv inte anser att den är det.

En känslomässig respons

Från omedelbar chock till bestående otrygghet

I enkäten ombads de svarande att tänka sig tillbaka till tiden för Hamas attack och beskriva vad de kände och tänkte när de fick vetskap om händelserna. Många svar innehåller beskrivningar av starka känslor som chock, rädsla, oro, sorg och ilska. Dessa känsloreaktioner och den otrygghet som de givit upphov till är delstudiens tydligaste resultat.

En stor del av deltagarna beskrev sina första reaktioner som att de fick en chock: över själva attacken, dess omfattning och brutalitet. ”[H]ela min världsbild krackelerade” skriver en. ”Det var som ett mörkt moln som uppenbarade sig och sen följde efter mig” skriver en annan. Det stora antalet döda och det faktum att även kvinnor och barn mördades nämns som särskilt drabbande.

Några vittnar om hur de följde de våldsamma händelserna genom nyhetsmedier och filmklipp i sociala medier, och flera berättar i enkäten om hur våldshandlingarnas utförande, mördandet, tortyren och det sexuella våldet, gav upphov till intensivt obehag och rädsla. För dem som drabbades starkast känslomässigt av händelsen följde förvirring och överklighetskänslor, panisk rädsla och ångest. Det uppstod också en oro för de israeler som fördes till Gaza som gisslan och vars behandling till viss del kunde följas i nyheter och filmklipp på sociala medier.

För dem som hade anhöriga i Israel innebar den första tiden en intensiv oro för nära och kära. I ett fåtal svar riktades även ilska mot Israels militär och säkerhetstjänster, som inte hade lyckats

stoppa attacken i tid. Att denna besvikelse gentemot de israeliska institutionerna, som är utbredd bland israeler (Levi-Belz et al., 2024), också finns bland svenskar är ytterligare ett uttryck för den känslomässiga kopplingen till Israel.

Många enkätsvar uttryckte förfäran och ilska över att massakern nästan omedelbart firades på olika håll i Sverige. ”Människor som påstår sig värna om minoriteters rättigheter försökte ’kontextualisera’ eller skönmåla terrorattentatet som något slags motstånd, vilket än i dag gör mig ledsen, arg och frustrerad”, skrev en svarande. Det uppstod även oro för hur Israels motåtgärder skulle komma att uppfattas av omvärlden, och att de skulle komma att utlösa antisemitiska reaktioner och våld riktat mot judar utanför Israel, även i Sverige.

När deltagarna i undersökningen uppmanades att reflektera över hur deras känslor utvecklats över tid, vittnade många om hur den initiala chocken övergick i förtvivlan och sorg. Hoppfullheten som flera kände med anledning av omvärldens sympatier för Israel efter attacken ersattes av besvikelse när sympatierna avtog efter krigsutbrottet.

Ett framträdande mönster i materialet är också uttryck för frustration och ilska över mediernas rapportering, enskildas ställningstagande mot Israel och vad som uppfattas som en propalestinsk slagsida i den offentliga debatten. På en mer personlig nivå uttrycks en känsla av besvikelse både mot samhället och icke-judiska vänner och kollegor. Samtidigt uttrycker ett fåtal deltagare som intar en mer Israelkritisk position besvikelse och ilska mot Sveriges och andra länders stöd för Israels motangrepp. I ett par fall riktas besvikelse även mot de judiska församlingarna för vad som uppfattas som deras okritiska stöd till Israels regering.

En utbredd rädsla för ökad antisemitism i Sverige är också mycket framträdande i resultaten. De flesta svarande har inte uppgivit vad de är rädda för, utan uttrycker sig mer abstrakt eller vagt. I den mindre grupp som preciserade varifrån de upplevde att hotet kom uppgav de flesta att det kom från personer med bakgrund i Mellanöstern.

Ett mönster som kan skönjas är att fler svar ger uttryck för ett slags belägringskänsla, en upplevelse av att judar angrips från alla håll och att det inte bara är Israels existens som är hotad utan även judarna i diasporan. En deltagare uppger sig inte kunna ta del av nyheterna eller ens ”åka in till centrum” på grund av ”[a]llt hat som översköljer oss från alla håll”. Denna övertygelse om att resten av världen har negativa avsikter gentemot en är enligt vissa forskare ett vanligt inslag i judisk och särskilt israelisk mentalitet (Bar-Tal & Antebi 1992). Flera svar ger uttryck för detta genom att referera till omvärldens hat mot Israel och judarna, samt besvikelse mot omvärlden som inte vill eller kan se det existentiella hotet mot dem. För vissa förstärks sannolikt denna uppfattning av innehållet i sociala medier, där grov antisemitism sprids öppet, och i internetgemenskaper där information och nyheter om olika incidenter delas.

I vissa fall utvidgas rädslan och ilskan till tendenser till xenofobi och antimuslimsk rasism med negativa generaliseringar om araber eller muslimer som aggressiva och hotfulla med ett inneboende hat mot judar. Det bör även påpekas att några av dem som ger uttryck för denna upplevelse har en bred uppfattning av antisemitism som även inkluderar Israelkritik generellt liksom sympatyttringar för Palestinarörelsen.

Minoritetsstress och ökad beredskap

Känslan av den ökade antisemitismen har starkt påverkat många judars vardag i Sverige på ett sätt som kan förstås och beskrivas som *minoritetsstress*. Vetskapen om den otrygghet som judar lever med påverkar de enskilda individerna, även om de inte själva har varit med om några situationer som varit våldsamma eller hotfulla. Känslan av utsatthet kan orsaka psykologisk stress, och vanliga försvarsstrategier vid minoritetsstress blir framträdande: undvikande av vissa miljöer, uppmärksamhet på risker och en vilja att dölja sin identitet. Forskning om minoritetsstress har visat att sådana behov av att övervaka och kontrollera sin omgivning till följd av upplevelsen av kollektiv utsatthet kan vara skadligare än att som individ utsättas för diskriminering (Kite & Whitley, 2016).

Det finns en förhöjd oro bland några svarande i undersökningen för hur de ska bli uppfattade av vänner och kollegor – som judar, israeler eller sionister. Många uppger att en osäkerhet och vaksamhet genomsyrar hela tillvaron, och att de känner sig otrygga i privata sammanhang, på sina arbetsplatser och i samhället. Förutom att många gömmer symboler och attribut som kan avslöja deras judiska identitet berättar några att de dessutom är mer försiktiga i sina roller som patienter, kunder, kollegor eller yrkesutövare.

Många deltagare beskriver eller nämner psykiska tillstånd som forskningen ser som typiska uttryck för minoritetsstress, såsom ångest, sömnsvårigheter, utbrändhet, överklighetskänslor, paranoia, svårigheter att känna glädje, nedstämdhet, ökad vaksamhet, mani och, hos någon enstaka, suicidtankar. Det är påfrestande att ständigt behöva vara på sin vakt, se sig om och tänka på vad man säger.

Rädslan som uttrycks i en del av enkätsvaren är påtaglig. ”Jag är rädd. Folk har så mycket ilska inom sig och jag vet inte om de kan kanalisera den åt rätt håll. Jag har ju inte gjort något. Ändå hatar de mig”, skriver en person. För vissa gäller rädslan att utsättas för något slags attentat eller annat fysiskt våld. I en del fall handlar det snarare om rädsla för konflikt och obehaget av att bli ifrågasatt eller ställd till svars.

Ett tydligt mönster är att rädsla och oro leder till en förhöjd beredskap. Deltagare beskriver hur de är mer försiktiga och observanta i offentliga miljöer, ser sig mer omkring i kollektivtrafiken samt när de går ut ur och in i butiker, undviker folksamlingar, har en allmänt ökad vaksamhet och gör fler säkerhetsbedömningar i vardagen. Ett par svarande berättar att de har inskaffat försvarsspray. Andra undviker att beställa taxi eller hemleveranser i eget namn. Rädslan för att barn och barnbarn ska utsättas för våld och trakasserier är särskilt utbredd, och några, om än få, vittnar om antisemitiska incidenter som egna och andras barn råkat ut för i skolan. Flera av dem som har barn eller barnbarn i judisk skola är oroliga för att skolan ska utsättas för ett attentat, och bland dem som har barnen på vanlig skola är oron stor att barnen ska utsättas för våld eller kränkande behandling. Denna oro, menar Krasnik (2024), är kännetecknande även för danska judars erfarenheter.

Beredskapen för fara kan ta sig uttryck i att man är mer observant på vad som rapporteras i medier eller uttrycks av politiker, för att ”se om jag behöver vidta någon åtgärd för min och familjens säkerhet”, som en deltagare beskriver det. En annan säger sig ha vidtagit ”säkerhetsåtgärder” i bostaden. Någon tar reda på när och var det kommer att vara

propalestinska demonstrationer, och undviker aktivt dessa. En svarande uttrycker rädsla för att bli ”outad” om hen medverkar i olika judiska tillställningar och är rädd att detta skulle kunna leda till förhöjd risk för våld och hot. Andra svarande berättar att de är särskilt försiktiga när de går till och från synagogan eller andra judiska institutioner, och några få meddelar att de helt undviker att gå dit.

Några deltagare reflekterar över vad rädslan och beredskapen skapar för psykologiska effekter. En person beskriver att det innebär en tydlig förändring av livssituationen att hela tiden överväga ”var man kan gå, vilka vägar vad man ska undvika, [det blir] med andra ord en osynlig inhägnad”. En annan beskriver hur det krockar med personens annars positiva människosyn att hela tiden misstänka andra människor för att vara hatfulla, och väljer därför att hålla avstånd, ”tills jag känner mig trygg”. En tredje svarande resonerar kring komplexiteten i rädslan: ”När upplevelsen av press och hot är stor frodas även omotiverade rädslor och obehagskänslor. Hur ska jag navigera klokt och vettigt i detta? Hur stötta mina barn på bästa sätt?”

(O)synlighet, flyttfunderingar och framtidsoro

Liksom i flera andra undersökningar där judar tillfrågas om sin vardag (se t.ex. Nylund Skoog, 2006; Wigerfeldt & Wigerfeldt, 2016; FRA, 2018; Dencik, 2019; Katzin, 2022; SOU 2024:3) är överväganden om hur öppen man kan vara med sin judiska identitet i olika sammanhang närvarande i vår delstudie. Resultaten i Brottsförebyggande rådets rapport om antisemitiska hatbrott (2019) tyder på att risken att bli offer för sådana är högre för personer som är öppna med sin judiska identitet, genom att antingen berätta för andra eller bära judiska attribut.

Diskussioner om öppenhet och synlighet är mycket vanliga i enkätsvaren. Åtskilliga för resonemang om hur man ska presentera sig, i vilka sammanhang man ska berätta om sin judiska identitet, huruvida man bär davidstjärna, *chai*, *kippa* eller andra judiska attribut, hur öppen man kan vara med sitt namn där man bor, på internet eller andra offentliga sammanhang. Ett par deltagare berättar också att de har uppmanat sina barn och andra anhöriga att dölja sin judiska identitet, andra uppger att de undviker att prata hebreiska i offentligheten.

Några berättar att de är försiktiga med att tala om ”judiska teman” samt resor och relationer till Israel. Flera vittnar om att de överväger vad de delar på sociala medier (om Israel, kriget och eller judiska sammanhang i allmänhet, såsom bilder från judiska högtider), hur det de säger öppet kan tas emot och vilka evenemang de vågar gå på. En del av detta mönster är också att dölja sin judiska identitet på arbetsplatsen och i andra sammanhang, eller att sluta prata om politik eller uttrycka sin mening om Israel–Palestinakonflikten. En deltagare beskriver att hen inte vill ”dra uppmärksamhet till [s]in judiskhet”, vilket kan kännas riskfyllt.

Samtidigt som många överväger om de kan bära judiska symboler finns det å andra sidan andra som har köpt och börjat bära sådana efter 7 oktober. För dem har den judiska identiteten fått en ökad betydelse, och flera känner ett särskilt behov av att manifesteras och känna stolthet över sin judiskhet trots oron över säkerheten.

Funderingar på att flytta från Sverige är ett annat tecken på ökad otrygghet här. Flykt och migration är centrala teman i den judiska historien. Judar har återkommande, under olika perioder, tvingats lämna de länder de varit bosatta i på grund av förföljelser och förtryck. Många

judar i Sverige har själva flytt eller är barn eller barnbarn till judar som kommit till Sverige, och berättelser om migration och flykt är vanliga i deras familjehistorier. I enkätsvaren speglas detta i deltagarnas funderingar på att flytta från Sverige. Det finns referenser till bilder och metaforer som ofta associeras med detta behov av att snabbt kunna röra på sig ifall läget skulle bli för otryggt där man är. ”Det är ju tyvärr så att det redan före den 7 oktober fanns en virtuell/mental resväska i garderoben. [...] Ibland har den fallit mer i glömska i bland har man tänkt mer på den. [...] Den 7 oktober tog man liksom fram den och placerade den i hallen”, som en deltagare formulerar det.

För en del har flyttfunderingarna rört sig från *om* till *när* och *vart*, och man undersöker konkreta förutsättningar. En deltagare har funderat över hur familjen snabbt skulle kunna sälja sina tillhörigheter för att kunna klara sig någon annanstans. En annan är nöjd över att tonårsbarnen redan fått det ”inpräntat” att språkkunskaper och utbildningar som inte ”låser dem till Sverige” är rätt väg att gå. Flera av dem som överväger att flytta uttrycker rådvillhet över vart de ska ta vägen. ”Funderar också på var i världen vi kommer kunna leva tryggt”, skriver en deltagare. Ytterligare en menar att det inte ”verkar finnas några lämpliga platser förutom Israel, som i sig inte är en drömplats att leva på”. Bristen på möjliga säkra tillflyktsorter förstärker känslan av otrygghet för dessa personer. För andra är Israel fortfarande det främsta alternativet, och flera personer nämner att de överväger att göra *aliya* (att som jude flytta till Israel). En svarande skriver dock, förmodligen som respons på att ha hört andra diskutera i dessa termer, att vederbörande inte överväger en flytt: ”Sverige är mitt land. Jag ska ingenstans.”

Ett framträdande mönster i materialet är olika uttryck för oro för framtiden, att den kan innebära ökad antisemitism och att det kommer att bli svårare att leva som jude. Dessa orosyttringar är sannolikt påverkade av ett narrativ om judisk utsatthet på global nivå. Det finns en oro för hur Israels krigföring påverkar bilden av judar, och somliga frågar sig om det finns en framtid för judar i Sverige, eller i Europa, och om det kommer att vara säkert att vara jude någonstans i framtiden. ”Kommer vi någonsin få leva i trygghet som judar i denna värld?”

Funderingarna hänger ofta samman med tankar på hur barn och barnbarn kommer att få det, om det kommer att vara möjligt att leva öppet som jude framöver, eller om världen kommer att utvecklas till en mindre fredlig plats. Uttryck som att man ser ”negativt”, ”pessimistiskt”, ”mörkt” eller ”dystert” på framtiden för judar och judiskt liv är en del av dessa tankemönster. ”Hopplöshet”, ”oro” och ”rädsla” är andra ord som återkommande används för att beskriva känslorna inför framtiden. Dessa känslor är utbredda bland deltagarna i undersökningen, oavsett vilken syn på konflikten de har. Oron för att inte kunna bo kvar i Sverige framstår dock som vanligare bland dem som har en nära relation till Israel.

Stärkta judiska sammanhang och ökad isolering

Den judiska samhörighetens betydelse

Ett framträdande mönster i materialet är hänvisningar till en påtaglig känsla av samhörighet med andra judar. Samkänslan med andra judar i världen kan förklara en del av de starka

reaktionerna på 7 oktober och de efterföljande händelserna, eftersom den medför en uppfattning att attacken inte bara riktades mot offren utan mot alla judar. En person uttryckte känslan att attacken den 7 oktober var ett "försök att få alla judar att känna sig otrygga som judar." Därför upplevdes händelserna också som nära, som något som man tar "personligt", "det kunde lika gärna drabbat mig", man är "indirekt involverad" och konflikten är därför "emotionellt närmare".

Ett mönster i svaren tyder på att den judiska identiteten har blivit mer accentuerad ("jag känner mig långt mer judisk nu än förut", "den judiska identiteten [har] kommit mera upp till ytan", "min känsla av att vara just jude har också blivit enormt mycket starkare och överskuggar allt annat"), och att viljan att värna judisk kultur och historia har stärkts. För en del är detta positivt och sammanhänger med känslor av stolthet och gemenskap samt viljan att stå upp för sitt arv. För andra är det mer negativt, något som "potentiellt kan påverka mötet med andra" eller innebära en "måltavla för sådant hat". "Jag har funderat över om det var fel att ge mina barn en judisk identitet och i mina mörkaste stunder ångrat det", skriver en person.

Endast en svarande uppger att den egna judiska identiteten inte har något att göra med den 7 oktober, men för de allra flesta är detta samband självklart. För andra är kopplingen komplex. En person menar t.ex. att det kommer ett särskilt ansvar med att man är jude, att man måste vara påläst och nyanserad om konflikten. En annan tycker att sammanblandningen mellan den egna judiska identiteten och regeringen i Israel är besvärande. Flera uttrycker dock att relationen till Israel är central i deras judiska identitet.

Ett annat mönster är uttryck för att känslan av grupptillhörighet hör ihop med känslan av utsatthet. Detta föder en förstärkt känsla av alienation, en "vi och de"-känsla, och att judar bara har varandra "den dagen vi måste försvara oss mot de som vill förinta oss". För de svarande som ger uttryck för dessa känslor uppfattas kriget och dess konsekvenser som ett existentiellt hot mot det judiska folkets överlevnad. I denna berättelse knyts den judiska gemenskapen till Israel: "Israels framtid och judarnas i övriga världen är sammantvinnad", och narrativet säger att utan Israel "är hela världens judar i fara", som en svarande uttrycker det.

Besvikelse över icke-judiska gemenskaper och mer judiskt umgänge

Ett tydligt mönster i svaren är de många uttrycken för besvikelse över vad som upplevs som uteblivet stöd från icke-judar och den stärkta känslan av samhörighet med andra judar, vilket har lett till att man i ökad utsträckning sökt sig till judiska sammanhang och valt bort icke-judiska.

I relationen till icke-judiska familjemedlemmar, vänner och kollegor känner en del att de inte blir förstådda, vilket även ett par deltagare som uppgivit att de har en icke-judisk partner vittnar om. Ett vanligt uttryck är besvikelsen över vänners oförståelse och att icke-judiska kontakter inte hörde av sig för att uttrycka sitt deltagande eller ge stöd efter attacken. Det finns en besvikelse över vad som uppfattas som en talande tystnad från kollegor, och flera berättar att de avslutat vänskapsrelationer med icke-judar som uttryckt sig kränkande eller på andra sätt inte funnits där. "Tystnaden från mina icke-judiska nära och kära men också i sociala medier sårade mig till den grad att jag inte kunde se en framtid med dem längre", skriver en svarande.

För vissa tycks otryggheten leda till ökad isolering, och flera vittnar om att de undviker större sociala sammanhang. För andra tycks isoleringen främst gälla icke-judiska sammanhang, medan umgänget med andra judar har ökat och blivit viktigare. En anledning till det är att tryggheten ökar bland personer som man delar världsbild med. Flera deltagare känner att de framför allt finner stöd i judiska sammanhang där man kan ”bolla och prata”, känna sig förstådd och ”inte är demoniserad”. En person nämner t.ex. att hon uppmuntrar sina barn att umgås med judiska vänner för att slippa antisemitism. Det kan också vara befriande att få slippa tala om andra ämnen, när tankarna på kriget och situationen för judar i Sverige och globalt överskuggar det mesta.

Att många återupptar eller närmar sig nya judiska kontakter hänger sannolikt även samman med den stärkta judiska identifikation som också kommer till uttryck i enkätsvaren. Exempelvis säger sig en person aldrig ha känt sig mer judisk och därför har mycket mer kontakt med andra judar än tidigare. För dem som tidigare stått längre från judiska sammanhang blir det en påtaglig förändring i livet att vara omgiven av en judisk gemenskap och att ”ta plats i judiska utrymmen”, som en enkätdeltagare beskriver det.

Den judiska gemenskapen hittas dels i församlingarna, dels i onlinegrupper. Ett par personer nämner att de har blivit församlingsmedlemmar eller överväger att bli det, och några som redan var medlemmar nämner att de har ökat sitt engagemang. Andra berättar om olika onlinegemenskaper som har uppstått efter den 7 oktober som ett sätt att hitta stöd och gemenskap.

I olika nätverk på sociala medier och chattgrupper sprids information, artiklar och tips. Några av dessa nätverk har organiserat fysiska träffar mellan personer som inte tidigare har setts. Flera enkätdeltagare beskriver hur de digitala plattformarna fungerar som frizoner och platser där man kan hitta likasinnade, bli förstådd och få tröst. Internetgrupperna skapar en mångfald sätt att organisera judiskt liv och möjliggör judiska gemenskaper på ett sätt som av en del enkätdeltagare beskrivs som en påtaglig och betydelsefull nyhet för judar i Sverige. Dessa gemenskaper påverkar sannolikt även hur händelseutvecklingen i Israel och situationen för judar i Sverige uppfattas.

En del menar att deras judiska sammanhang har förändrats på så vis att gemenskapen har stärkts samtidigt som rädslan är större och sammanhangen har blivit mer proisraeliska. En annan, mindre framträdande uppfattning är att det finns en pågående splittring bland judar i världen, bland annat med anledning av Israels politik och krigföring. Samtidigt har andra judiska gemenskaper tillkommit, exempelvis i form av chattgrupper, organisationer för vänsterjudar eller propalestinska judar.

Hos vissa finns en oro för vad den ökade isoleringen innebär för gruppen. Om man bara håller sig till sin ”bubbla” så ”ser man inte hela bilden”, menar en deltagare. Någon påpekar också att isoleringen är en del av samhällets polarisering och snarare en följd av hot och hat än något självvalt. Tendensen till ökad judisk samvaro i avskildhet kan medföra positiva upplevelser av gemenskap, men kan även ses som en reträtt till ett läge där judar inte alltid är inkluderade i samhället.

Politiska förskjutningar och skadad tillit

I en rapport om konsekvenserna av den 7 oktober skriver den brittiske antisemitismforskaren David Hirsh att många brittiska judar känner sig besvikna och övergivna, dels av demokratiska institutioner som polis och rättsväsende, universiteten, civilsamhället och media, dels av krafter till vänster på den politiska skalan (Hirsh, 2024). Liknande tendenser är framträdande även i vår undersökning i relation till olika delar av det svenska samhället.

Synen på politikernas, institutionernas och civilsamhällets agerande

När det gäller Sveriges agerande i relation till attacken och kriget i Gaza kan en åsiktsförskjutning högerut skönjas i svaren. Vissa som tidigare uppfattat sig som vänster känner ett svek från den icke-judiska vänstern samtidigt som andra menar att de har stärkts i sina vänsteruppfattningar. Den mer Israelvänliga positionen innebär ett stöd för den svenska regeringens ställningstaganden och beslutet att tillfälligt stoppa biståndet till Gaza, medan den mer Israelkritiska positionen är kritisk till regeringens stöd för Israels krigföring och att pausa biståndet.

Enkätsvaren ger även uttryck för att förhållningssättet till svenska myndigheter har påverkats av händelserna. Några enkätsvar uttrycker tacksamhet för polisens skydd av judiska institutioner, men också att det faktum att det behövs är ett tecken på att det långsiktiga arbetet med att bekämpa antisemitism är eftersatt.

En vanlig hållning är att politiker såväl som institutioner och lokala myndigheter gör för lite för att skapa trygghet för judar i Sverige. ”Hur kan samhället tillåta hat, slagord och våld på gatorna?” Myndigheterna upplevs som senfärdiga i att bemöta antisemitism i det offentliga rummet liksom i skolan. Ett par deltagare uttrycker besvikelse över att kommuner och kulturinstitutioner har ställt in evenemang med judisk eller israelisk anknytning. Några oroar sig för att det förekommer uppmaningar till våld mot judar och önskar att polis och rättsväsende ska ingripa mer kraftfullt samt förbjuda demonstrationer utanför judiska institutioner som synagogor och judiska skolor. En del skriver att de tycker att det är obehagligt att judiska skolor och förskolor behöver polisbevakning. Andra är oroliga för ökande antisemitism i skolorna och efterlyser åtgärder. Några av dem som upprörs över vad de ser som partisk rapportering i svensk public service-media menar även att detta är ett problem som behöver lyftas och åtgärdas från politiskt håll.

I likhet med vad Hirsh (2024) konstaterar angående de brittiska judarna, uttrycks i flera enkätsvar en besvikelse och frustration över delar av civilsamhällets ställningstaganden. Flera deltagare uttrycker exempelvis besvikelse mot rörelser som de tidigare varit aktiva i, som klimatrörelsen och den antirasistiska rörelsen samt de feminister och queeraktivister som de menar tolererar antisemitism i de egna leden eller aktivt sprider antisemitisk propaganda. Det finns också en stark oro över inslagen av antisemitism i propalestinska demonstrationer, antisemitiskt klotter och inte minst antisemitiska inlägg i sociala medier. Flera beklagar att civilsamhället inte tar tydligare avstånd från antisemitism i den propalestinska rörelsen. Några

upplever även att de blivit förminskade och avfärdade när de uttryckt kritik mot antisemitism eller att terrorism firats i Sverige.

En del svarande menar att svenska politiker underlåter att agera mot antisemitism från muslimskt håll i Sverige på grund av vad de uppfattar som konflikträdsla. En person som tidigare betraktat sin politiska hemvist som ”till vänster” känner sig ”sviken av dessa partier som inte vill stöta sig med en stor muslimsk väljargrupp och vars världsanalys sorterar in Israel (och judar) som förövare (vita) och palestinierna som offer (icke-vita)”.

En del röster i undersökningen kopplar samman sin otrygghet med en ökad utbredning av islamism bland personer med muslimsk bakgrund, och menar att det inte bara är judar som hotas utan i förlängningen även demokratin. Några deltagare ger dock uttryck för att inte vilja dra alla muslimer eller araber över en kam, och någon enstaka uttrycker skam och sorg över vad de ser som fördomsfullhet eller främlingsrädsla hos sig själva eller hos delar av den judiska gemenskapen.

Synen på medierapporteringen

Svensk nyhetsrapportering är ett ämne som fått stort genomslag i enkäten. Det är påfallande att gränserna mellan upplevelsen av vad som är nyhetsförmedling, opinionsbildning och propaganda är flytande för en del av deltagarna i undersökningen. Flera av dem ser även mediernas rapportering som en bidragande orsak till den ökande antisemitismen på sociala medier och i samhället. För många är ämnet känslomässigt laddat medan andra uttrycker uppgivenhet över att opinionen följer ett givet mönster: ”Israel attackeras, världen har kortvarigt sympati med Israel, sedan när Israel slår tillbaka så uppstår en våg av avsky mot Israel – i media, politiken, bland kultureliten, på gator och torg, osv”.

En del känner sig uppgivna av den negativa opinionen gentemot Israel och menar att omvärlden inte vill se Hamas ansvar, enbart civila palestiniers lidande. Många upplever svensk nyhetsrapportering om kriget i Gaza som onyanserad och ensidig. Flera menar att svenska medier demoniserar Israel, underblåser hat och aggressivitet mot Israel, sionister eller judar samt inte rapporterar sakligt om vilka Hamas egentligen är eller vad de vill. Andra att de är frustrerade över att frågor som gisslans situation, Hamas mål eller dess användande av mänskliga sköldar och sexuellt våld inte uppmärksammas.

Svenska journalister beskrivs av flera svarande som ”okunniga”, ”känslostyrda”, ”nyanslösa”, ”tendentiösa” eller ”ensidiga”, och många uttrycker irritation över vad de uppfattar som partiskhet bland kulturjournalister och andra opinionsbildare. Vissa uttrycker även frustration över influencers och ”kändisar”, som uppfattas som okunniga och naiva. Komplexiteten och den judiska och israeliska historien förblir osynlig, menar en deltagare som anser att ”judiska perspektiv” utelämnas i rapporteringen.

Flera säger att de tappat förtroendet för public service-kanalernas nyhetsrapportering medan andra försöker ändra bilden genom att kontakta redaktionerna. Samtidigt beklagar sig några av dem som generellt uttrycker ett mer kritiskt perspektiv på Israels agerande i konflikten över vad de ser som överdriven acceptans för det israeliska perspektivet på konflikten i den svenska rapporteringen.

Flera deltagare uppger att den allmänna opinionen påverkar dem känslomässigt, medan andra uttrycker uppgivenhet. Att situationen i den allmänna opinionen kan uppfattas som komplex, mångbottnad och svår kommer till uttryck i detta citat:

Folk har svårt att ha två tankar i huvudet samtidigt, och allt som har med judar att göra gör folk konstiga. Ett krig blir direkt till folkmord bara för att den judiska staten är inblandad. Palestinier demoniseras samtidigt, och antisemitismen ökar. Och Förintelsen blir genast bakgrund till alltihop och förringas och utnyttjas.

Sammanfattning och förslag på vägar framåt

Syftet med denna delstudie är att bidra med kunskap om konsekvenserna av terrorattackerna och den efterföljande utvecklingen för judiskt liv i Sverige. För att uppnå detta har vi genomfört en kvalitativ undersökning av vilka erfarenheter, tankar och emotioner personer med judisk identitet i Sverige har i samband med händelserna samt vilka mönster och samband som kan urskiljas i deras erfarenheter.

Från ett antal undersökningar och analyser av hur judar i jämförbara länder har reagerat på Hamas terrorattack den 7 oktober, det efterföljande kriget och omvärldens reaktioner på händelseutvecklingen med ökande antisemitism i olika länder, vet vi att många judar har traumatiska upplevelser från det senaste året. Denna delstudie understryker och fördjupar denna förståelse.

Det finns en uppfattning om att hat mot judar tolereras av demokratiska institutioner som man tidigare haft stor tillit till, vilket har lett till en utbredd känsla av övergivenhet och besvikelse. I vissa fall har detta lett till politiska förskjutningar och förändrade relationer till olika delar av det svenska samhället. Många söker sig i högre grad bort från offentliga sammanhang och sluter sig inåt samtidigt som judiska grupper och sammanhang omkonfigureras. Dessa resultat bekräftas till övervägande del även av denna delstudie.

För de flesta av deltagarna i delstudien var Hamas attack djupt omskakande, och den efterföljande händelseutvecklingen har lett till en mer varaktig känsla av otrygghet i olika vardagliga och samhälleliga sammanhang. Det hänger delvis samman med en djupare känsla av utsatthet. Den påfallande otryggheten har lett till att flera beteendemönster som observerats bland judar historiskt har aktiverats eller accentuerats, som gruppisolerings, funderingar över synlighet, funderingar på att flytta samt en allmänt förhöjd beredskap.

Många deltagare ger uttryck för en känsla av existentiellt hot med anledning av den ökade antisemitismen efter den 7 oktober. De allra flesta som har uppgivit att de är rädda har inte uttryckt vad de är rädda för. Av dem som preciserar vad de är rädda för uppger de flesta att det upplevda hotet främst kommer från personer med bakgrund i Mellanöstern. Sannolikt har antisemitiskt innehåll på sociala medier samt spridningen av nyheter och information om antisemitiskt motiverade händelser i olika internetgemenskaper bidragit till den känslan.

Hur det svenska samhället och svenskar i allmänhet agerar i förhållande till händelserna inverkar på ideologiska och politiska ställningstaganden inom gruppen. I enkätsvaren ser vi både politiska förskjutningar högerut och en omkonfigurering inom de judiska gemenskaperna.

Delstudiens resultat måste förstås i ljuset av den komplicerade, men ofta nära, relation till Israel som många judar i Sverige har och den starka identifikation som finns med offren för attacken den 7 oktober. Identifikationen och överförda erfarenheter av historiska trauman gör att händelserna kan kännas djupt traumatiska även för personer med judisk identitet som saknar direkt koppling till Israel. Det är emellertid viktigt att understryka att det inte finns någon enhetlig judisk position i relation till Israel. I materialet finns såväl en Israelvänlig och en Israelkritisk som en mer ambivalent position representerad. Dessa kopplingar och skillnader kan förstås mot bakgrund av att många judar erfar en förhöjd samhörighet när judar i Israel angrips.

De allra flesta påverkades starkt känslomässigt för att de identifierar sig med andra judar. Men i förhållande till Israels respons finns inte på samma sätt en gemensam upplevelse, utan här finns en rad olika berättelser, känslomässiga förhållningssätt och politiska uppfattningar.

Delstudiens resultat kan förstås med hjälp av teorier om hur kollektiva trauman skapar individuella känslomässiga reaktioner, bland annat genom hur historiska händelser tolkas symboliskt. Att lida av ökad antisemitism kräver inte att man är fysiskt eller personligt exponerad för att någon säger eller gör någonting som är riktat mot en, utan traumat som existerar, rädslan för vad som skulle kunna ske och utmaningen av ens trygga tillhörighet till samhället har koppling till samhörigheten med den utsatta gruppen, historiskt och i samtiden.

Människor använder referenser till historiska och samtida trauman för att förstå vad som händer dem och de sammanhang som de tillhör. På detta vis relaterar många deltagare i delstudien den nuvarande situationen till traumatiska händelser i den judiska historien. Därmed kan exempelvis minnet av Förintelsen och referenser till andra förföljelser av judar få en ny betydelse i en samtid där det upplevda hotet mot judar behöver en förståelseram. Här spelar också en särskild judisk relation till historien och vad som ses som det judiska "ödet" in, vilket påverkar tolkningen av samtiden och kan förstärka känslan av att det som sker är en fortsättning på ett historiskt trauma.

Gruppen kan också bidra med gemensamma copingstrategier för att gemensamt bearbeta traumats mening, betydelse, ansvar och minne. Denna bearbetning sker dock genom en förhandling, en symbolisk tvist om hur olika historiska händelser ska förstås och vilka politiska slutsatser som därmed ska dras. Denna kamp är också synlig i materialet, då det finns en mängd olika sätt att förstå, beskriva, analysera och känna kring samtidens händelser bland enkättagarna.

Enligt Dencik (2021) har historisk och samtida antisemitism bidragit till utvecklandet av en hypersensibilitet hos vissa judar. Den kan förstås som en lyhördhet och vaksamhet för antisemitism. Det är emellertid viktigt att påpeka att judars erfarenheter av antisemitism inte är frikopplade från den yttre händelseutvecklingen. Det har skett en snabb ökning av antisemitism och även en ökad acceptans för antisemitiska yttringar i vissa opinioner sedan den 7 oktober. Denna ökning ligger sannolikt till grund för en stor del av upplevelserna.

För det omgivande samhället är det viktigt att förstå hypersensibiliteten som ett uttryck för gruppens historiska erfarenheter av olika former av diskriminering och förtryck snarare än överkänslighet. Detta gäller särskilt för myndigheter och demokratiska institutioner som

behöver ha en förståelse för den påverkan som antisemitism får för många judar, i synnerhet när antisemitismen som nu ökat kraftigt. Förståelsen från samhällets sida bör även inbegripa hur centrala frågorna om säkerhet och trygghet är för judiskt liv.

Medan tidigare forskning har visat att judar i Sverige har sett sig som en välintegrerad del av samhället (se t.ex. Dencik och Marosi, 2017; Dencik, 2019) antyder resultaten i vår undersökning en snabb utveckling av minskad tillit till vissa demokratiska institutioner. En tolkning (även om det är för tidigt att säga huruvida minskningen är tillfällig eller bestående) är att historiska erfarenheter av diskriminering, förtryck och förföljelser som finns i medvetandet hos delar av den judiska befolkningen kan göra tilltron till samhället skör, och att ett trauma snabbt kan slå sönder den tilltron. Plötsligt uppfattar man att delar av samhället som man tidigare haft hög tilltro till inte skyddar en eller till och med är fientliga. I detta avseende är det viktigt att det finns en förståelse för att det har stor betydelse hur samhällets institutioner hanterar händelser av den här karaktären, särskilt i förhållande till en minoritet som den judiska med sin särskilda erfarenhet. Det finns inte någon omedelbar tillit till samhällets skydd, på grund av historiska erfarenheter – från Sverige och andra länder – av att sådana skydd har saknats. Detta är en viktig insikt för samhällets beslutsfattare och institutioner om de vill bevara den judiska gruppens trygghet i Sverige.

Det har alltså bland judar i Sverige funnit en viss tillit till det svenska samhällets förmåga att skydda gruppen, även om den har varit skör. Det senaste årets händelser har ökat misstron, otryggheten och hos vissa skapat en tveksamhet till huruvida man vill stanna i landet. Det svenska samhället har ett ansvar för att försöka återupprätta den tillit som nu har skadats hos inte försumbara delar av den judiska minoriteten.

Att bygga upp förtroende är en lång process, men att riva ner det går snabbt. För att judiskt liv i Sverige dessutom ska fortsätta att innebära en positiv delaktighet i en gemenskap som präglas av kultur, kunskap och traditioner, behöver det offentliga Sverige bidra till eller möjliggöra upprätthållandet av judiska arrangemang och arbetet i judiska institutioner och organisationer. De judiska gemenskaperna, vilka innebär en viktig tillflyktsort och stödfunktion för många judar, behöver stöd. Detta gäller församlingslivet, men också mindre organisationer och nätverk utanför det centralt organiserade judiska livet i Sverige.

Referenser

- Alexander, J. C. (2004). *Toward a Theory of Cultural Trauma*. I: Alexander, J. C., Eyerman, R., Giesen, B., Smelser, N. J., Sztompka, P., *Cultural Trauma and Collective Identity*. University of California Press.
- Bachner, H. (2019). *Contemporary Antisemitism in Europe and the Israeli-Palestinian Conflict*. I: O'Donnell Polyakov, Emma (red.), *Islamophobia, and Interreligious Hermeneutics: Ways of Seeing the Religious Other*. Brill.
- Bar-Tal, D., & Antebi, D. (1992). Siege mentality in Israel. *International Journal of Intercultural Relations*, 16(3), 251-275.
- Braun, V., Clarke, V., Boulton, E., Davey, L. & McEvoy, C. (2021). The online survey as a qualitative research tool. *International Journal of Social Research Methodology* 24 (6).
- Bryman, A. & Nilsson, B. (2011), *Samhällsvetenskapliga metoder*, Liber.
- Carlsson, C. H. (2021) *Judarnas historia i Sverige*, Natur & Kultur.
- Dencik, L. (1993). Hemma i hemlösheten. I: Jakubowski, J. *Judisk identitet*. Natur och Kultur, 48–70.
- ———. (2011). *The Dialectics of Diaspora: On the Art of Being Jewish in the Swedish Modernity*. I: *A Road to Nowhere?: Jewish experiences in the unifying Europe*. Brill.
- ———. (2019). *Antisemitisms in the Twenty-First Century: Sweden and Denmark as Forerunners? I: Adams, J. & Heß, C. (red) Antisemitism in the North: History and State of Research*. De Gruyter, 233-268.
- ———. (2021). *On the Ethical Implications and Political Costs of Misinterpreting and Abusing the Notion 'Anti-Semitism'*. I: Lange, A., Mayerhofer, K., Porat D. & Schiffman L. H., (red.) *Confronting Antisemitism from Perspectives of Philosophy and Social Sciences*, De Gruyter, 283–303.
- Dencik, L., & Marosi, K. (2017). *Different antisemitisms: Perceptions and experiences of antisemitism among Jews in Sweden and across Europe*. Jewish Policy Research Institute, London. JPR Reports
- Enstad, D. (2024) *Scandinavia: Some Cold Realities*. I: *Antisemitism Worldwide. Report for 2023*, Tel Aviv University/ADL 2024.
- FRA. (2018) *Experiences and Perceptions of Antisemitism: Second Survey on Discrimination and Hate Crime against Jews in the EU*. Publications Office of the European Union.
- Infostat (2023). *Antisemitism i Sverige i svallvågorna av sjunde oktober*. Judiska Centralrådet, 20 november 2023.
- Freedman, R., & Hirsh, D. (2024 a). *Responses to 7 October: antisemitic discourse*. Routledge.
- Freedman, R., & Hirsh, D. (2024 b). *Responses to 7 October: law and society*. Routledge.

- Freedman, R., & Hirsh, D. (2024 c). *Responses to 7 October: universities*. Routledge.
- Fuhr, C. (2016). Vicarious group trauma among British Jews. *Qualitative Sociology* 39(3): 309–30.
- Hirsh, D. (2024). 7 October and the Precariousness of Being Jewish. I: Freedman, R., Hirsh, D. (red.) *Responses to 7 October: Antisemitic Discourse*, London: Routledge.
- Katzin, M. (2022). Med kippa på Möllan? En rapport om att stärka judiskt liv i Malmö. Malmö stad.
- Kite, M. E., & Whitley, B. E. (2016). *Psychology of prejudice and discrimination*. 3:e uppl. Routledge.
- Krasnik, M. (2024). *En smal bro över afgrunden. Den 7. oktober; jøderne og palæstinenserne, krigen og håbet*, København: Gyldendal.
- Levi-Belz, Y., Blank, C., Groweiss, Y., & Neria, Y. (2024). The impact of potentially morally injurious experience of betrayal on PTSD and depression following the October 7th terror attack. *Scientific Reports*, 14(1), 18021–11.
- Lustig, S. & Leveson, I. (2008). *Turning the Kaleidoscope: Perspectives on European Jewry*. Berghahn Books.
- Nylund Skog, S. (2006) Med davidsstjärnan under tröjan: Upplevelser av diskriminering och judiskt ursprung i Sverige 2005. I: *Rasism och främlingsfientlighet i Sverige: Antisemitism och Islamofobi 2005*, Integrationsverket, 73–110.
- Pollack Sarnecki, H., Sahlström, J. & Shannon, D. (2019). *Antisemitiska hatbrott. 4. Brottsförebyggande rådet*.
- Reddy, W. M. (2001). *The Navigation of Feeling: A Framework for the History of Emotions*. Cambridge University Press.
- Sandelowski, M., Leeman, J., Knafl, K., & Crandell, J. L. (2013). Text-in-context: a method for extracting findings in mixed-methods mixed research synthesis studies. *Journal of advanced nursing*, 69(6), 1428–1437.
- SOU 2024:3. *Ett starkt judiskt liv för framtida generationer: nationell strategi för att stärka judiskt liv i Sverige 2025–2034*.
- Vergani, M., Goodhardt, D., Link, R., Adamczyk, A., Freilich, J. D. & Chermak, S. (2022). When and How Does Anti-Semitism Occur? The Different Trigger Mechanisms Associated with Different Types of Criminal and Non-Criminal Hate Incidents. *Deviant Behavior* 43, no. 9: 1135–52.
- Wigerfelt, B. & Wigerfelt A. S. (2016). Media Images and Experiences of Being a Jew in the Swedish City of Malmö. *SAGE Open* 6 (1).

Bilaga 1: Enkätfrågorna

Information och samtycke

Projektet kommer att samla in och registrera information om dig. Dina svar och dina resultat kommer dock att behandlas så att obehöriga inte kan ta del av dem.

Medverkan i enkäten är anonym ifall du väljer att inte fylla i dina uppgifter. Om du fyller i dina uppgifter kommer studiens forskare att använda sig av informationen i enkäten för urvalet av intervjupersoner, men enkätsvaren kommer att anonymiseras i den fortsatta hanteringen och presentationen av forskningsresultaten. Vid eventuell intervju kommer din identitet att vara tillgänglig för forskarna i studien men anonymiseras i presentationen av forskningsresultaten.

De svar du lämnar pseudonymiseras och används av forskarna i projektet. Därefter arkiveras de i sin anonymiserade form som textfiler. Att svaren är pseudonymiserade innebär att de inte kan kopplas direkt till dig som person.

Efter att forskningsprojektet avslutats arkiveras enkätsvaren i anonym form på Göteborgs universitets säkerhetsklassade servrar, tillgängliga för framtida forskning. Ansvarig för dina personuppgifter är Göteborgs universitet. Enligt EU:s dataskyddsförordning har du rätt att kostnadsfritt få ta del av de uppgifter om dig som hanteras i projektet, och vid behov få eventuella fel rättade. Du kan också begära att uppgifter om dig raderas samt att behandlingen av dina personuppgifter begränsas. Rätten till radering och till begränsning av behandling av personuppgifter gäller dock inte när uppgifterna är nödvändiga för den aktuella forskningen. Om du vill ta del av uppgifterna ska du kontakta med Pontus Rudberg, via post: Hugo Valentin-centrum, Box 521, 751 20 Uppsala eller på e-post: pontus.rudberg@valentin.uu.se; eller på telefon: 0701-461860. Dataskyddsombud är Johanna Wallin, förvaltningsjurist på Göteborgs universitet, som nås på adress Box 100, 405 30 Göteborg eller tel. 031-786 10 00. Om du är missnöjd med hur dina personuppgifter behandlas har du rätt att ge in klagomål till Integritetsskyddsmyndigheten, som är tillsynsmyndighet.

Du har rätt att utan förklaring säga nej till att enkät- eller intervjusvaren sparas. Om du samtycker till att svaren sparas har du rätt att senare och utan förklaring ta tillbaka (ångra) det samtycket. Dina svar kommer i så fall att kastas. Om du vill ångra ett samtycke ska du kontakta Pontus Rudberg, uppgifter ovan.

Svaren får bara användas på det sätt som du har givit samtycke till. Om du godkänner att vi får bevara och använda dina svar för framtida ändamål måste du samtycka specifikt till detta. Tillkommer forskning som ännu inte är planerad, kommer Etikprövningsmyndigheten att besluta om du ska tillfrågas på nytt.

1. Genom att klicka i följande ruta bekräftar jag att jag läst och förstått innehållet ovan samt ger mitt medgivande till att mina enkätsvar behandlas och lagras i enlighet med vad som sägs där.
 - a. Jag har läst och samtycker till medverkan.
 - b. Jag samtycker inte till medverkan.

2. Enkäten vänder sig enbart till personer som har judisk identitet och lever i Sverige. Stämmer detta på dig?
 - a. Jag har judisk identitet och lever i Sverige.
 - b. Detta stämmer inte på mig.

Bakgrundsfrågor

För att göra det tydligare för läsarna av forskningsrapporten hur gruppen som deltagit i studien ser ut, vill vi att du ska börja med att besvara några frågor om dig och din bakgrund. Du har på samtliga frågor möjlighet att svara att du inte vill uppge något svar.

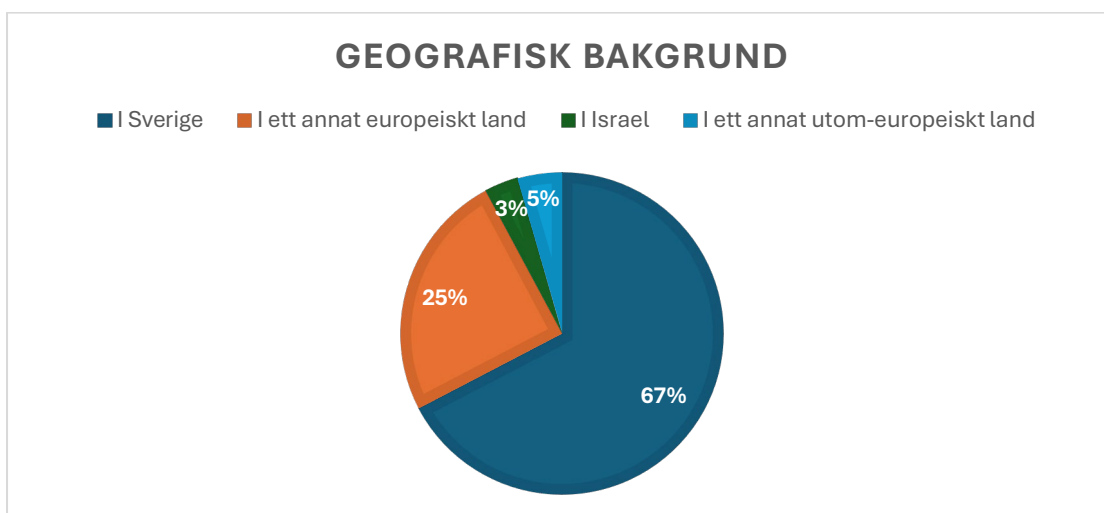
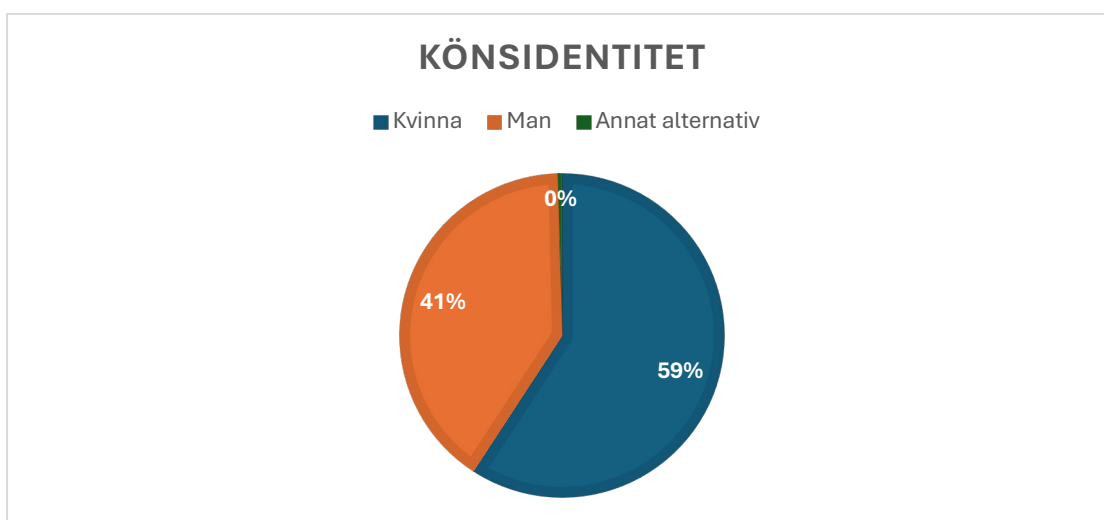
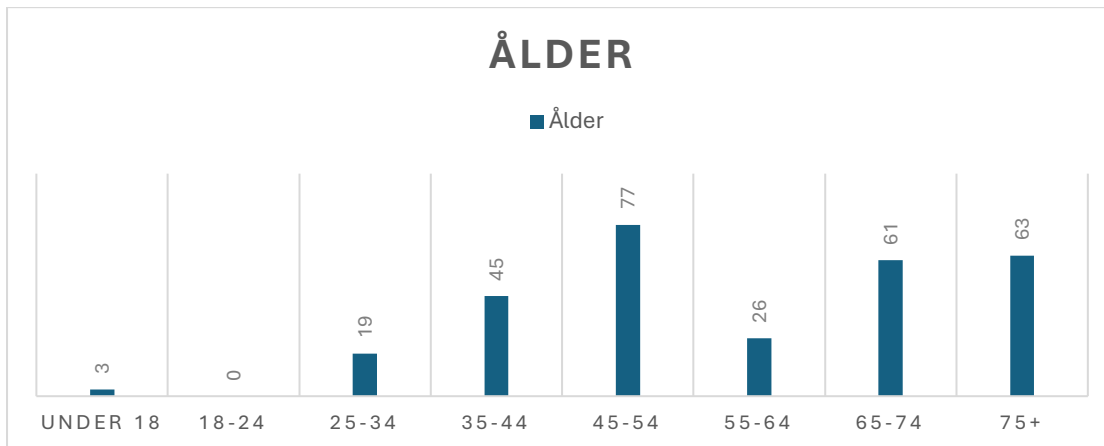
3. Hur gammal är du?
4. Vilken könsidentitet har du?
5. Var är du född?
6. Var i Sverige bor du?
7. Är du eller har du varit medlem i en judisk församling?

Öppna frågor

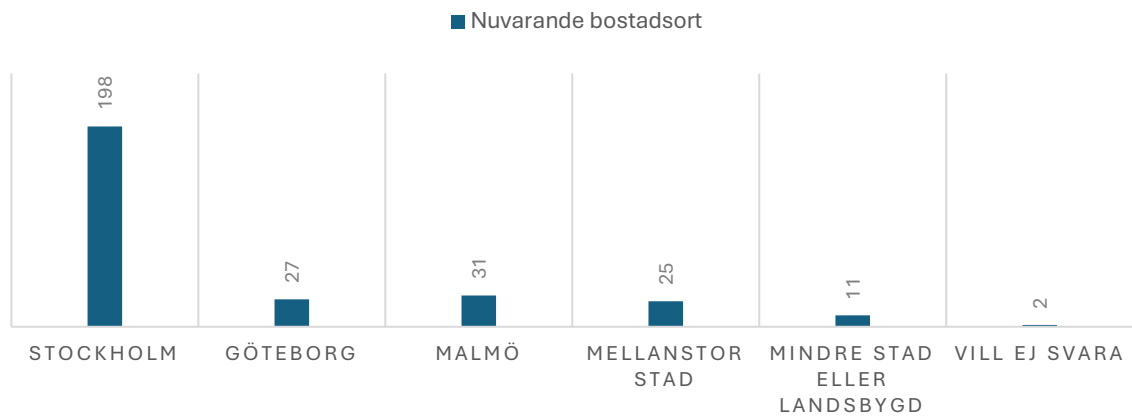
Försök att besvara nedanstående frågor så utförligt som möjligt. Hänvisa helst inte till vad du har svarat på andra frågor, då varje svar kommer att behandlas för sig. Du har på samtliga frågor möjlighet att låta bli att svara. Det går bra att svara på svenska eller engelska (eller en blandning av dessa språk).

8. Om du ser tillbaka på när du fick kännedom om Hamas angrepp mot Israel den 7 oktober, vilka var dina omedelbara emotionella reaktioner? Vad fick du för känslor och hur gick dina tankar?
9. Hur har dina känslor och tankar förändrats sedan händelsen och påverkats av det efterföljande kriget?
10. Hur har du upplevt och påverkats av omvärldens reaktioner på händelserna?
11. Har dina tankar om och känslor inför framtiden förändrats av händelserna under och efter den 7 oktober och de efterföljande reaktionerna?
12. När du ser tillbaka på denna period, skulle du säga att din vardag och ditt liv i stort har påverkats av händelserna den 7 oktober, det efterföljande kriget och omvärldsreaktionerna? I så fall hur?
13. Tror du att din judiska identitet och/eller bakgrund spelar roll för hur du tänker och känner kring 7 oktober och de efterföljande händelserna och reaktionerna - och i så fall hur?
14. Finns det något annat kring händelserna under och efter den 7 oktober och de efterföljande reaktionerna som du skulle vilja framföra?

Bilaga 2: Statistik över svarande

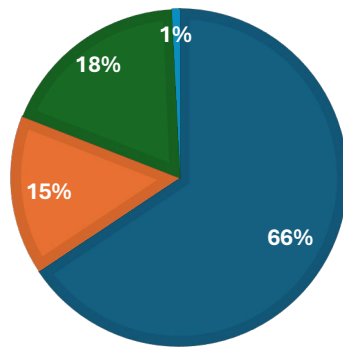

NUVARANDE BOSTADSORT

MEDLEMSKAP I JUDISK FÖRSAMLING

■ Jag är medlem ■ Jag har tidigare varit medlem ■ Jag är inte och har inte varit medlem ■ Vill ej svara

Judiskt liv på sociala medier före och efter den 7 oktober: en fallstudie av en judisk ungdomsorganisation

Isabella Pistone & Pontus Rudberg

Inledning, syfte och frågor

Sociala medier utgör en allt viktigare plats för att ta del av nyheter samt att följa och bidra till samhällsdebatten. För många innebär de också möjligheten att synas, förmedla budskap och få kontakt med gemenskaper som man identifierar sig med. För många judar, och särskilt judiska ungdomar, utgör sociala medier en viktig del av deras judiska sammanhang. Judiska församlingar och organisationer i Sverige har officiella sidor på olika plattformar för att kommunicera med sina medlemmar och omvärlden.

Sociala medier har bidragit till att skapa nya gemenskaper för judar och används för lärande i judiska frågor. Samtidigt visar forskning att antisemitiskt innehåll förekommer på i princip alla sociala medier (Kati et al., 2021) och att dessa används för spridning av antisemitiska budskap både av enskilda och politiska aktörer, från höger, vänster och extrema islamistiska miljöer (Hübscher & Mering, 2022).

En tysk studie om antisemitism på sociala medier beskriver hur Israel, som ”den kollektiva juden”, är den främsta projektionsytan för antisemitiska föreställningar på sociala medier. En vanlig form av judehat i dag fokuserar således på Israel som symbol för judendom, judiskt liv och existens. Denna ”israelisering av antisemitismen” kännetecknas bland annat av projicering av etablerade antijudiska föreställningar på den judiska staten (Schwarz-Friesel, 2020; Weimann & Masri, 2022). Ett exempel på det är när Israel, israeler eller sionister beskrivs som giriga, hämndlystna, barnamördare eller anklagas för samröre med djävulen eller att konspirera om att styra världen. Annan tidigare forskning visar att diskursen om Israel–Palestina konflikten ofta uppfattas som en ”moralisk gråzon” där antisemitiska yttranden, som i andra sammanhang anses oacceptabla, förekommer (Ulrich, 2013).

Redan innan Hamas terrorattack och det efterföljande kriget visade undersökningar att sociala medieplattformar var den kontext i vilken judar kände sig mest utsatta för antisemitism

(Hübscher & von Mering, 2022; European Union Agency for Fundamental Rights, 2019). En färsk undersökning visar att Israelrelaterad antisemitism ökade kraftigt under den första veckan efter terrorattacken på både Youtube och alternativa sociala medieplattformar (Rose et al., 2024).

En studie bland norska vuxna visar att hatpropaganda kan avskräcka människor från att uttrycka sina åsikter och få dem att dra sig tillbaka från offentliga debatter på nätet, vilket innebär en negativ inverkan på yttrandefriheten (Fladmoe & Nadim, 2017). Forskning har även visat att erfarenheter av hatpropaganda kan leda till en rad negativa konsekvenser som rädsla, smärta samt känslor av utsatthet och exkludering från samhället. En ny norsk studie visar emellertid att det, trots dessa negativa konsekvenser, även kan leda till ökat engagemang och deltagande i samhällsdebatten (Awan & Zempi, 2016; Gelber & McNamara, 2016; Haanshuus, 2024). Forskningen om antisemitism på sociala medier är dock fortfarande i sin linda, och fortfarande saknas det forskning om hur antisemitismen påverkar judar och judars användande av sociala medier.

Syftet med denna delstudie är att bidra till kunskapen om hur Hamas attack den 7 oktober, det efterföljande kriget och omvärldens reaktioner har ändrat hur judiska ungdomar i Sverige använder sociala medier samt hur användningen av dessa medier har påverkat ungdomarnas verksamhet och vardag. Genom en kvalitativ fallstudie av en judisk ungdomsorganisation undersöker vi ungdomarnas arbete med sociala medier samt deras upplevelser och erfarenheter av det arbetet efter Hamas terrorattack den 7 oktober och det efterföljande kriget. (Av hänsyn till ungdomarnas integritet är organisationens namn anonymiserat och hänvisas hädanefter till som ”organisationen”.) Delstudien har utgått från följande frågor:

- Hur ser inlägg och kommentarsfält ut på organisationens sociala medier, och hur har det förändrats sedan terrorattacken och det efterföljande kriget?
- Vilka överväganden föregår och följer organisationens publiceringar på sociala medier, och hur har det förändrats sedan terrorattacken och efterföljande krig?
- Hur uppfattade ungdomarna att det var att använda sociala medier efter den 7 oktober, och hur har händelserna påverkat dem och deras verksamhet?

Delstudiens tillvägagångssätt

Delstudien bygger på en kvalitativ fallstudiedesign (Flyvbjerg, 2003) i vilken vi har kombinerat analys av tre typer av material: djupintervjuer, fokusgruppssamtal samt kommentarsfält på sociala medieplattformarna X och Instagram. Fallet som delstudien fokuserar på är en judisk ungdomsorganisation i Sverige och dess användning av sociala medier. Ungdomsorganisationen, som arbetar för att främja judiskt barn- och ungdomsliv i Sverige, använder sociala medier för att främja judisk gemenskap och judiskt lärande, för att sprida kunskap om judendomen samt för att uppmärksamma och bemöta antisemitism. Organisationen har cirka 2 000 medlemmar och flera lokala föreningar runt om i Sverige.

I delstudien fokuserar vi specifikt på arbetsgruppen för sociala medier, som består av nio ungdomar som också var ledamöter eller suppleanter i styrelsen under den undersökta perioden.

Organisationens arbetsgrupp arbetar i två team, en för varje plattform, och kommunicerar i en gemensam chattgrupp.

Material

Vi har genomfört ett fokusgruppssamtal med arbetsgruppen för sociala medier. Under samtalet var syftet att diskussionen skulle ske på deltagarnas villkor, dvs. att fokusgruppen skulle främja samtal och interaktion mellan gruppdeltagarna, där gruppen skapade spontana tankar och reflektioner genom den inbördes dynamiken. Fokusgruppssamtalet, som pågick en och en halv timme, var explorativt och syftade till att ge både bred och djup förståelse av hur organisationen har arbetat med sociala medier före och efter Hamas terrorattack, samt hur deltagarna upplevde och erfor detta arbete.

Vi genomförde också individuella djupintervjuer med sju av nio ungdomar i arbetsgruppen. Intervjuerna, som varade mellan en och två timmar, spelades in och transkriberades. Insamlingen av material från organisationens sociala medieplattformar X och Instagram gjordes genom en manuell inhämtning vilket innebär att inlägg (tweets) och efterföljande kommentarer (svar) på respektive plattform kopierades och lades in i ett nytt dokument. Inlägg och kommentarer samlades in en månad innan terrorattacken till och med en månad efter terrorattacken (från den 7 september till den 6 oktober respektive från den 7 oktober till den 7 november 2023).

Analys

Analysen av materialet har i huvudsak skett med hjälp av en programvara för kvalitativ och kvantitativ analys, MAXQDA. Analysen genomfördes i tre övergripande steg inspirerade av Tavory och Timmermans (2014) abduktiva ansats, som fokuserar på samspelet mellan empiriska data och forskarens teoretiska ingångar, i det här fallet om antisemitism (främst Fein, 1987; Andersson, 2000; Wistrich, 1999 och Schwarz-Friesel, 2020). Första steget innebar genomläsning av materialet i sin helhet och anteckning av initiala insikter. Materialet kodades sedan och liknande koder slogs samman för att identifiera mönster och avläsa nyanser.

För materialet från sociala medier gjorde vi först en initial kodning av en del av materialet för att få en överblick och förståelse av dess karaktär. Utifrån denna initiala kodning utformades en kodstruktur grundad i materialets innehåll och med utgångspunkt i tidigare forskning om antisemitiska föreställningar, stereotyper och konspirationsteorier (Fein, 1987; Andersson, 2000; Wistrich, 1999). I kodstrukturen fanns också andra koder som inte nödvändigtvis innehöll antisemitiska uttryck, exempelvis ”antiisraeliskt och antisionistiskt innehåll”, ”samhällsdiskussioner” och ”kritik mot organisationen”. En kommentar kunde exempelvis innehålla flera typer av antisemitiska uttryck i kombination med Israelkritik eller politisk kritik. I dessa fall sorterades kommentaren under varje innehållskategori. I de fall där vi inte kunnat avläsa välkända antisemitiska uttryck i kommentarer med Israelhat eller kritik mot Israel har dessa enbart kodats som antiisraeliskt och antisionistiskt innehåll.

I analysen av innehållet har vi här valt att endast undersöka kommentarer på X eftersom organisationens Instagramkonto modererades så att hot och hatfulla kommentarer togs bort.

(Kommentarerna sparades dock av en av ungdomarna som modererade kontot och vi har fått tillgång till dem.) I ett sista steg återläste vi materialet, modifierade och omgrupperade initiala tolkningar och relaterade tolkningarna till tidigare forskning och teori.

Inledningsvis analyserade vi intervjuerna och materialet från sociala medier separat. I syfte att undersöka hur ungdomsförbundets användning av sociala medier påverkats av attacken den 7 oktober och de efterföljande händelserna separerades även materialet från sociala medier i två delar: en för perioden före och en efter terrorattacken. I ett andra steg korsanalyserade vi resultaten från analysen för att kunna dra mer övergripande slutsatser.

Etiska överväganden

Delstudiens utformning är prövad och godkänd av Etikprövningsmyndigheten (2024-01118-01). I utförandet och rapporteringen av delstudien har vi försäkrat oss om att vi inhämtat och behandlat känsliga personuppgifter på ett sätt som inte riskerar att påverka forskningspersoner negativt.

Resultat

I början av det här avsnittet presenteras resultaten från analysen av kommentarsfälten på sociala medier, där vi först ger en allmän överblick av aktiviteten i inlägg och kommentarer, varpå följer en analys som fokuserar på innehållet i kommentarerna. Vi presenterar sedan resultaten från analysen av intervjuerna och fokusgruppsamtalen.

Organisationen på sociala medier och aktiviteten i kommentarsfälten

Vad är det då för slags kommentarer som ungdomsorganisationens inlägg genererar? Kommentarsfälten på X och Instagram innehåller båda kommentarer i form av text, så kallade memes (bilder, filmklipp eller annat innehåll som skickas vidare och cirkulerar online), giffar (enkla rörliga bilder i GIF-format), länkar till nyhetsmedier, filmklipp och annat onlineinnehåll.

Det är förhållandevis stor skillnad mellan hur organisationen använder de olika sociala medieplattformarna och hur dess inlägg bemöts. Organisationens konto på X används framför allt för att kommunicera med det omgivande samhället, media, andra samhällsaktörer och allmänheten, som en kanal för att informera och påverka i frågor som rör judiska ungdomar och judiskt liv i Sverige. X-kontot används även för att skapa debatt och kommunicera organisationens synpunkter och ställningstaganden i olika frågor, inte minst om åtgärder för att främja judiskt liv och bekämpa antisemitism i Sverige.

För att kommunicera med de egna medlemmarna och den större målgruppen (judiska ungdomar i Sverige) används i stället främst Instagramkontot, som periodvis även upplåts åt enskilda medlemmar. Det är framför allt personer med koppling till judiska sammanhang som kommenterar på Instagram. Det märks ofta genom att de delar med sig av sina erfarenheter, bland annat hur det är att vara jude efter Hamas attack den 7 oktober, eller lämnar kommentarer som visar att de stödjer organisationen eller att de uppskattar det som publicerats.

På X är det tydligt att det förekommer automatiserade kommentarer som är genererade av så kallade bottar (automatiserad programvara som programmerats att utföra fördefinierade uppgifter), eftersom dessa kommentarer upprepas som svar på olika inlägg. Framför allt är det dock verkliga personer som kommenterar inläggen. På organisationens X-konto är det i allmänhet ett högt tonläge i debatten, med ofta aggressiv och hatfull retorik i kommentarerna, medan tonen är mer sansad och respektfull i kommentarerna på Instagram.

Skillnaden i innehåll och ton mellan de två plattformarna var tydlig även före Hamas attack den 7 oktober 2023. I andra avseenden var skillnaden stor mellan tiden före och efter attacken. På X före attacken var det vanligt att kommentarerna var inlägg i diskussioner om sakfrågor som relaterade till organisationens inlägg. Kommentarer med antisemitiskt och hatfullt innehåll förekom även då, framför allt med traditionellt högerextremt innehåll. Omfattningen av denna typ av kommentarer var dock inte alls lika stor som efter terrorattacken.

Aktiviteten i båda plattformarnas kommentarsfält ökade efter attacken. Månaden före attacken genererade organisationens 17 inlägg på Instagram 113 kommentarer, medan de 26 inläggen på X hade 285 kommentarer. Månaden efter genererade 18 inlägg på Instagram 1 052 kommentarer, och på X resulterade 54 inlägg i 1 514 kommentarer. Det innebär en ökning med 431 procent av kommentarer på X och 831 procent på Instagram. Medan organisationens aktivitet på Instagram inte ändrades nämnvärt kan troligtvis en del av ökningen på X förklaras av nästan dubbelt så många postade inlägg av organisationen.

Månaden före den 7 oktober 2023 dominerades kommentarerna på organisationens X-konto av diskussioner om samhällsfrågor och andra sakfrågor utan antisemitiska eller på annat vis hatiska inslag. Av de 285 utsagor som kodats i organisationens samtliga kommentarstrådar på X under denna period förekom olika antisemitiska uttryck vid 39 tillfällen (14 procent). Den antisemitism som förekom utgjordes huvudsakligen av konspirationsteorier, främst den urgamla föreställningen att judar har samröre med djävulen (Wistrich, 1999) samt teorin om ”det stora folkutbytet”, en konspirationsteori som sprids i högerextrema kretsar enligt vilken judarna ligger bakom invandringen till Europa i syfte att förstöra eller försvaga de europeiska eller västerländska folken eller den vita rasen (se t.ex. Davey & Ebner, 2019; Haanshuus & Ihlebæk, 2021; Askanius, 2022). Av stereotyperna var bilden av judar som bedrägliga eller lögnaktiga den vanligaste, en föreställning med medeltida rötter och med lång tradition även i Sverige (Fein, 1987; Andersson, 2000). Organisationen kritiserades även för att den tagit avstånd från Sverigedemokraterna.

Från den 7 oktober ändrade organisationens kommentarsfält på X karaktär. De tidigare konspirationsteorierna fanns kvar och ökade från 11 till 71 kommentarer. En viktig skillnad var att flera av dessa kommentarer efter den 7 oktober hade tydliga inslag av hat mot Israel, något som inte förekom månaden innan kriget bröt ut. Det var ett generellt mönster som också karaktäriserar de andra formerna av antisemitism efter den 7 oktober.

En annan tydlig förändring är förekomsten av kommentarer som kan karaktäriseras som antiisraeliska eller antisisionistiska. Månaden innan den 7 oktober förekom enbart en sådan kommentar, medan det var den vanligaste typen (n=314) av kommentarer månaden efter den 7 oktober. Utifrån delstudiens kvalitativa analys går det att se att dessa kommentarer ofta men inte alltid kombinerades med tydliga antisemitiska budskap. Andra innehöll vad som kan

karaktäriseras som legitim kritik av Israel, men ofta var tonläget i kommentarerna högt och innehöll hot och hat mot Israel.

Månaden efter attacken förekom uppenbara antisemitiska budskap 190 gånger i kommentarsfältet, till skillnad från innan attacken, då det hände 39 gånger. Det innebär en ökning med 387 procent av uppenbara antisemitiska uttryck. Dessa karaktäriserades ofta av att gamla antisemitiska föreställningar projicerades på Israel.

Gamla föreställningar i nya sammanhang

Vi redovisar här ett urval av de efter terrorattacken mest framträdande innehållskategorierna på X som analysen resulterade i. Fokus är på det antisemitiska innehållet, men också på innehåll relaterat till Israel samt kommentarer med antipalestinskt, islamofobiskt och invandrarfientligt innehåll. Analysen utgick från de 1 514 kommentarerna på X efter terrorattacken.

I tabell 1 anges de kategorier som presenteras i det här avsnittet tillsammans med antalet gånger kommentarer i de respektive kategorierna förekom på X före och efter attacken. Det fanns även flera andra innehållskategorier, men dem har vi inte analyserat. Därför presenteras de inte i det här avsnittet. Bland dessa kategorier finns

- generellt hat mot judar
- relativisering av antisemitism
- samhällsdiskussioner
- kritik mot och stöd för organisationen
- stöd för Israel
- stöd för Palestina
- stöd till judar i Sverige och fördömanden av antisemitism
- en övrig kategori där bland annat innehåll som inte gick att tolka ingick.

Tabell 1. Innehållskategorier på X som presenteras i resultatet. Det fanns också flera andra kategorier som vi inte har analyserat kvalitativt och därför inte presenterar i det här avsnittet eller i tabellen.

Innehållskategorier på X som presenteras i resultatet	Före attacken	Efter attacken
Antisemitism, hat mot Israel och Israelrelaterad antisemitism	1	314
Konspirationsteorier och mytbildningar om judar	11	71
Medeltida föreställningar om judar	5	23
Stereotypiserande av judar	7	45
Relativisering och förvanskningar av Förintelsen	7	26
Antiarabiskt, islamofobiskt och invandringsfientligt innehåll	6	54

Antisemitism, hat mot Israel och Israelrelaterad antisemitism är som sagt den största kategorin i kommentarerna i organisationens kommentarsfält på X. Det kommer till uttryck bland annat genom att den judiska ungdomsorganisationen eller judar generellt hålls ansvariga för Israels politik. Ett exempel på det är när organisationen den 11 oktober 2023 publicerade ett inlägg om att det hölls en tyst minut för offren i terrorattacken och fick kommentaren ”Tyst minut för barnamördare”. I kommentaren antyds alltså att offren i terrorattacken skulle ha varit barnamördare, vilket även är ett slagord som ofta används i kommentarer om Israels agerande i Gaza.

Offren görs skyldiga till civila dödsfall i Israels krigföring i egenskap av israeler eller judar. I åtskilliga andra kommentarer ifrågasattes judars trauma (n=34), ofta genom att terrorattacken relativiserades och projicerades på palestinier. Hatfulla kommentarer om att Israel begår krigsbrott, folkmord, etnisk rensning (n=34) eller att Israel är en terrorstat (n=14) var också vanliga. Flera (n=21) kommentarer likställde judar eller israeler med nazister. Några (n=14) kommentarer beskrev terrorattacken som legitimt motstånd mot israeliskt förtryck och innehöll antisemitiska slagord som att ”sionism är lika med terror”.

Ett vanligt fenomen är att genom bilder eller text i kommentarerna framställa judar som manifesterar kritik mot Israel som goda eller riktiga judar, till skillnad från sionister eller israeler (n=25). Här återfinns också uttalanden och memes som likställer Israels agerande med Hamas och påståenden om att Israel är en apartheidregim. Slagord som ”åk hem till Israel” bygger, när de riktas mot judar i Sverige, på föreställningen att judar inte hör hemma här eftersom de av en eller annan anledning är ”främmande”. Att judar är osvenska och främmande

är en antisemitisk föreställning med lång tradition (Andersson 2000, Bachner 1999). En kommentator anser dock att judar inte hör hemma i Israel heller utan borde skickas till ghetton i Polen.

Flera kommentarer innehåller *relativisering och förvanskningar av Förintelsen* (n=26). Genom att likställa Israels agerande mot Palestina med Nazitysklands behandling av judarna relativiseras Förintelsen samtidigt som Israel demoniseras.

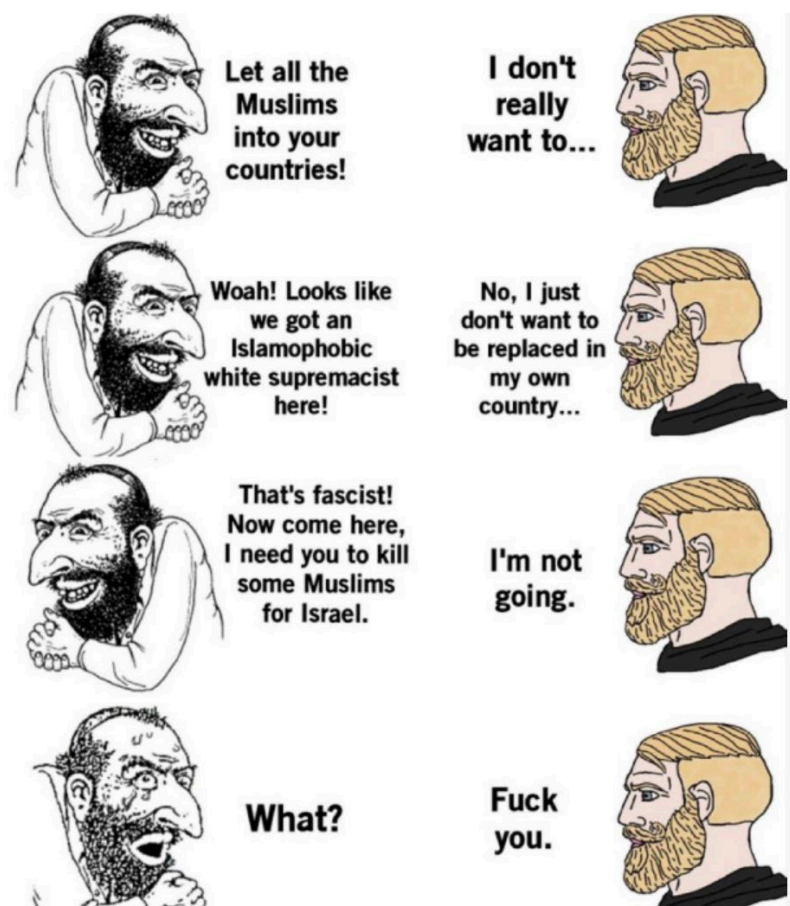
Figur 1. Bilden som användes i en kommentar den 14 oktober syftar till att likställa judarnas öde under Förintelsen med palestiniernas situation i Gaza.

Även *konspirationsteorier och mytbildningar om judar* återfinns i kommentarsfälten (n=71). Vanligast är olika versioner av ”det stora folkutbytet” (n=26). Bilden nedan är vanlig och visar både konspirationsteorin och stereotypa föreställningar om judars utseende och egenskaper med näsan, den demoniska blicken och girigheten.

Även konspirationsteorier om att judiska sammansvärjningar, styrda av finansmannen George Soros, bankfamiljen Rothschild eller familjen Bonnier kontrollerar världens finanser, media, eller ligger bakom spridda fenomen som covid-19-pandemin och HBTQ-rörelsen förekommer. I exemplet nedan förekommer en blandning av olika sådana föreställningar:

16.1 million jews are dictation 10 000 000 000 people's life with garbage as lgbtq, transgender, vegan, atheist, blm, settlements assholes, Bonnier, Goldman shack bank sitting USA government, AFA, ANTIFA, killed Jesus, george Soros, Roshild, illuminati, the freemasons + evil [SIC!]

George Soros och andra namngivna judar fungerar i denna typ av kommentarer som personifiering av judisk makt som kontrollerar liberala krafterna i Europa och USA och får dem att gå deras ärenden.

Figur 2. Memen på bilden illustrerar den högerextrema konspirationsteorin om "det stora folkutbytet" och användes bland annat i en kommentar den 11 oktober.

Stereotypisering av judars egenskaper förekom i 45 av kommentarerna efter attacken. Som vi pekat på ovan kombinerades dessa ofta med konspirationsteorier, men också med antiisraeliska budskap. Den vanligaste stereotypen var att judar är lögnaktiga och sluga. Ofta påstods att judar "stickade sin offerkofta" i relation till terrorattacken och det efterföljande kriget.

Flera inlägg visade att organisationen användes som projektyta för *antiarabiskt, islamofobiskt och invandringsfientligt* innehåll (n=54) av en typ som är vanlig i en högextrem diskurs. Denna typ av kommentarer gjordes på organisationens inlägg direkt efter Hamas terrorattack. "Varför kan inte dessa dysfunktionella muslimer, araber, islamister bara lämna Sverige för gott. Åk tillbaka där ni kom ifrån, det var bättre förr då ni inte fanns i Sverige" skrev till exempel en användare. Andra, som följande kommentar från den 4 november, använde terrorattacken som slagträ för att angripa Socialdemokraterna: "Förvänta inget fördömande från sossar, det är ju numera deras kärnväljare, islamisterna. Dags att terrorklassa islam. Islam har inte i demokratier att göra."

I flera inlägg beskylldes ungdomsorganisationen för att vara "muslimkramare" och ha vurmat för mångkultur, varvid de nu borde inse att de haft fel. Dessa kommentarer kan även ses som en reaktion på att organisationen tagit avstånd från islamofobi och olika former av rasism samt avböjt samröre med Sverigedemokraterna.

Medan konspirationsteorier som den om det stora folkutbytet främst verkar spridas av högerextrema, sprids även från andra håll olika *medeltida föreställningar om judar* (n=23). Det handlar exempelvis om varianter av de medeltida myterna om judiskt samröre med djävulen samt ”blodsanklagelsen” eller blodsmymen (blood libel) i samband med kritik av Israels krigsföring i Gaza. Enligt blodsmymen ritualmördar judar icke-judar (särskilt barn) för att använda deras blod. Myten finns i olika versioner och sprids både i högerextrem och islamistisk propaganda (Teter, 2020). Så här kommenterar exempelvis en användare organisationens inlägg med hjälp av en text-meme den 19 december 2023:

The baby who was burned alive is now part of depraved Israeli marriage rituals, they take photos and stab it as a symbol for all Palestinian babies they want to kill. Ben Gvir, a top member of Netanyahu's government, has joined in this genocide ritual.

Förutom nya versioner av konspirationsteorier och myter och föreställningar om judisk bedräglighet, makt och främlingskap finns även kommentarer som innehåller gamla föreställningar som att judar är smutsiga, att de föraktar icke-judar och är likgiltiga inför deras lidande. Dessa gamla tankefigurer sätts ofta in i ett Israelkritiskt sammanhang. Tidigare forskning har visat hur denna form av Israelrelaterad antisemitism blir allt vanligare (Schwarz-Friesel, 2020). Som vi ska se är denna form av antisemitism också den som ungdomarna i den judiska organisationen fann särskilt svårhanterad eftersom de hade svårt att urskilja vad som är Israelkritik och vad som är antisemitism förklädd till Israelkritik.

Arbetsgruppens upplevelser och erfarenheter

Hur kände då ungdomarna att det var att använda sociala medier efter den 7 oktober, och hur har responsen på sociala medier påverkat dem och deras verksamhet? I det här avsnittet presenterar vi resultatet av intervjuerna och fokusgruppsamtalet på fyra teman. Ungdomarnas intryck var att det fanns ett före och ett efter den 7 oktober på sociala medier, och att de efter attacken behövde lära sig hantera hatstormar av antisemitism som bytte karaktär. Israeliseringen av antisemitism som de mötte på sociala medier fick dem att känna sig osäkra och otrygga och beskrevs som det svåraste hatet att hantera.

Det höga tonläget och den hatiska stämningen på sociala medier lämnade inget rum för snedsteg i det offentliga rummet, vilket ledde till att ungdomarna kände en stor press och en orimlig arbetsbörda. Det hat som ungdomarna blev utsatta för fick dem att undvika offentliga rum där de kände sig otrygga både online och i livet utanför internet, samtidigt som de kände ett ökat ansvar att fortsätta vara aktiva i debatterna. De upplevde således både ökad exkludering – och engagemang.

Ett före och ett efter den 7 oktober

I intervjuerna beskrev ungdomarna tiden efter terrorattacken som svår att hantera. De fann att de mötte en storm av antisemitism, ofta i nya uttryck. Flera ungdomar beskrev det som att antisemitismen de mött tidigare i arbetet med organisationens sociala medier främst hade kommit från vad de uppfattade som högerextremt håll. Denna typ av antisemitism från deras ”stammisar”, som de skämtsamt kallade dem under fokusgruppsamtalet, hade de lärt sig att

hantera. Efter attacken kom antisemitismen i stället från flera håll samtidigt, och ungdomarna såg hur kommentarsfälten fylldes av hat mot Israel och sionister, vilket ofta tog sig antisemitiska uttryck.

Samtidigt som arbetsgruppens medlemmar var tvungna att hantera sina känslor kring terrorattacken, behövde de hantera antisemitiska hatstormar i kommentarsfält och direktmeddelanden, vilket inte bara ökade arbetsbördan utan även påverkade dem känslomässigt. Flera ungdomar beskrev att det även inverkade negativt på deras privatliv. Några har förlorat vänner på grund av den polariserade konflikten, och ofta möttes de av tystnad och oförstående av omgivningen efter terrorattacken. Flera av ungdomarna beskrev det som att ”allt vändes upp och ner” efter attacken, och de förstod snabbt att inget skulle bli sig likt.

Israeliseringen av antisemitism och dess konsekvenser

I analysen av sociala medier pekade vi på hur Israel fungerar som en projiceringsyta för antisemitiska föreställningar, vilket även är Schwarz-Friesels slutsats (2020). I analysen av ungdomarnas upplevelser och erfarenheter av att vara på sociala medier är det just de omfattande uttrycken för hat mot Israel och den Israelrelaterade antisemitismen som ungdomarna tyckte var det svåraste att hantera.

Uppfattningen att det är en moralisk gråzon där gränserna för vad som är legitim Israelkritik och vad som är uttryck för antisemitism är vitt spridd (Ulrich, 2013). Flera av ungdomarna hade en känsla för var gränsen gick, men hade svårt att bemöta antisemitismen utan att uppleva att de tog parti i konflikten. Andra kände att de hade svårt att sortera mellan kritik mot Israel, Israelhat och antisemitism, vilket gjorde det svårt att veta hur de skulle hantera Israelrelaterade anklagelser mot dem.

Genom att Israelkritik, ofta med antisemitiska inslag, riktades mot ungdomarna, upplevde de att de hölls ansvariga för Israels agerande och att de tvingades in i politiska sammanhang trots att organisationen är politiskt obunden. Det uppskruvade tonläget, hatet mot Israel och den kollektiva skuldbeläggningen av judar beskrevs av flera av ungdomarna som något nytt som de behövde lära sig att hantera. En av ungdomarna beskrev hur det var att möta kommentarer om Israel:

Det behöver inte betyda att de vill mig illa, men det är så jag känner. Det är så min hjärna uppfattar det. Alltså, man uppfattar det som ett hot. Så det är ganska jobbigt. Det har varit väldigt psykiskt svårt. Det är väldigt mycket skambeläggning av judar och Israel och det är ganska tufft. (Intervju informant H, 2024-08-13).

Ungdomarna vittnade om hur hatet och det höga tonläget i sociala medier förstärkte upplevelsen av otrygghet och av att vara utsatt för hot och behöva vara på sin vakt. De kände sig ifrågasatta och kallade för alarmister när de uppmärksammade antisemitism, och efter upprepade gånger började de tvivla på sig själva.

Inget rum för snedsteg i det offentliga rummet – press och orimlig arbetsbörda

För arbetsgruppen innebar terrorattacken och det efterföljande kriget en ny situation som krävde förändrade strategier för att hantera sociala medier. Gruppen började systematiskt dokumentera och anmäla hot och hatfulla kommentarer.

Alla inlägg krävde noggranna överväganden innan publicering. De behövde anpassas tidsmässigt och till händelseutvecklingen i omvärlden, och varje formulering övervägdes noggrant. Gruppen var mer tveksam inför varje publicering eftersom det inte längre fanns något ”rum för snedsteg”, som några av ungdomarna uttryckte det.

På Instagram tvingades arbetsgruppen moderera och ta bort antisemitiska och hatfulla kommentarer eftersom de kände ett ansvar både för dem som gästade kontot och för sina medlemmar, medan de valde att behålla kommentarerna på X. Detta för att Instagram och X fyllde olika funktioner. På Instagram ville de ha en plats fri från antisemitism för deras medlemmar och andra intresserade av judiskt liv. På X däremot, fyllde det en funktion att visa hur antisemitismen såg ut på deras egna kommentarsfält. På X upplevdes hatet som mer omfattande och grövre än på Instagram, och den arbetsgrupp som arbetade med X gick från att dela upp arbetet till förhållningssättet att ”den som orkar för dagen engagerar sig”, som en ungdom beskrev det. De försökte även minimera tiden som varje person var inne på plattformen. Men trots att gruppen ändrade sina arbetssätt och rutiner minskade inte engagemanget. ”Vi tar fortfarande fighten mot antisemitism”, förklarade en av ungdomarna i en intervju, ”men vi överväger om det överhuvudtaget är nån idé.”

Ökad exkludering – och engagemang

Enligt forskning kan det leda till rädsla, känslor av utsatthet och exkludering från samhället att bli utsatt för hat på internet, men det kan även leda till ökat engagemang i samhällsdebatten (Awan & Zempi, 2016; Gelber & McNamara, 2016; Haanshuus, 2024). Liknande fenomen framkommer också i intervjuerna med ungdomarna i den här delstudien.

I intervjuerna berättade ungdomarna att de tyckte det var tungt och stressigt att vara på sociala medier. Flera mådde psykiskt dåligt och några blev sjukskrivna. Känslan av att förlora kontroll på sociala medier är en typisk reaktion på hatstormar på internet (Rasul, 2021; Czymmek, 2022), och situationen på sociala medier resulterade i att flera av ungdomarna i högre grad sökte sig till judiska sammanhang som, i motsats till sociala medier, ingav en känsla av egen kontroll där personerna inte behövde vara beredda på oförutsedda påhopp. På det sättet ledde situationen på sociala medier för flera av ungdomarna till självexkludering från offentliga rum.

Medan ungdomarna beskrev hur de drog sig tillbaka från vissa sociala miljöer beskrev flera samtidigt hur de också kände ett ansvar mot unga judar att engagera sig och delta i samhällsdebatten genom att fortsätta vara aktiva på sociala medier och där uppmärksamma och bemöta antisemitism. Den dubbelheten och de motstridiga känslorna existerade samtidigt hos många av ungdomarna.

Ungdomarna hade också intrycket att det fanns en ständig växelverkan mellan det som pågick på sociala medier och det som hände i livet utanför internet. För flera av ungdomarna bidrog deras aktivitet med organisationens konton på sociala medier till ökad otrygghet även i andra

miljöer. En av ungdomarna beskrev till exempel hur hans vänner hade lagt upp kommentarer på sociala medier till stöd för Palestina, utan att nämna terrorattacken, samma dygn som den inträffade. En annan berättade att hon pressats av studiekamrater att ta ställning och lägga upp innehåll till stöd för Palestina på sociala medier, vilket fick konsekvenser för hennes studiemotivation och vilja att delta i studentlivet. Det är ett exempel på hur inlägg, kommentarer och ställningstaganden i kriget på sociala medier gick ut över personliga vänskapsrelationer.

Slutsatser och bidrag

Syftet med den här delstudien har varit att bidra till kunskapen om hur Hamas attack den 7 oktober, det efterföljande kriget och omvärldens respons har påverkat hur judiska ungdomar i Sverige använder sociala medier, och vilken effekt det har haft på deras vardag. Detta har undersökts genom en kvalitativ fallstudie av hur en judisk ungdomsorganisationens arbete med sociala medier har påverkats av dessa händelser, samt hur ungdomarnas verksamhet och vardag påverkats av förändringarna.

I fallstudien ser vi att antalet antisemitiska kommentarer på ungdomsorganisationens konton på de sociala medieplattformarna X och Instagram efter den 7 oktober har både ökat och ändrat karaktär jämfört med innan terrorattacken. Ökningen av Israelrelaterad antisemitisk hatpropaganda riktad mot ungdomsorganisationen motsvarar de generella mönster som flera forskare pekat på, där judehat fokuserar på Israel som symbol för judendom (se exempelvis Schwarz-Friesel, 2020; Weimann & Masri, 2022; Rose et al., 2024).

Antisemitismen muterar ständigt, och något som karaktäriserar antisemitism är att gamla historiska troper omformas i nya tappningar (Weimann & Masri, 2022). Analysen av kommentarsfält på organisationens X-konto visar att en stor del av antisemitismen där kan förstås som en sådan mutation, en "israelisering av antisemitism", där antisemitism bäddas in i Israelrelaterade diskussioner.

I kommentarsfälten på sociala medier fanns vid första anblick Israelrelaterad antisemitism, där kritiken av Israel innehöll tydliga antisemitiska påståenden. Det fanns också en mängd hatfulla kommentarer, där graden av antisemitism var svår att avgöra, såsom anklagelser om folkmord, att "Israel dödar barn" och att "sionism är terrorism". Sådana kommentarer, beroende på hur de är formulerade, hamnar ofta i vad många ser som en gråzon mellan legitim kritik av Israel och Israelrelaterad antisemitism (Ulrich, 2013). Även om dessa kommentarer kan uppfattas stötande på grund av deras hatiska karaktär behöver de inte vara antisemitiska.

Även om den typ av hat som riktas mot Israel, israeler och sionister inte behöver vara antisemitisk, förekommer det emellertid i organisationens kommentarsfält hot och hat som sannolikt inte skulle accepteras om det hade varit riktat mot andra grupper. Vi kan också konstatera att flera av de Israelkritiska kommentarerna går att placera in i ett antisemitiskt tankemönster.

Mot bakgrund av antisemitismens historia och resultaten av den här delstudien, finns det anledning att vara särskilt uppmärksam på det Israelhat som nu cirkulerar på sociala medier. Ett annat viktigt bidrag från denna delstudie är förståelsen av hur detta hat påverkar judiska ungdomar. Hatet mot Israel, sionismen och den Israelrelaterade antisemitismen fick de judiska

ungdomarna att känna sig osäkra och otrygga eftersom de inte bara sågs som judar utan även förknippades med sionismen och Israel, oavsett om de själva gjorde det. Ungdomarna fann även att denna hybridiserade antisemitism var svår att bemöta, vilket fick konsekvenser för hur organisationen använde sociala medier, bland annat genom ökad försiktighet och tendenser till självcensur. Det fick även konsekvenser för hur ungdomarna själva använde sociala medier, ofta genom självexkludering från miljöer och sammanhang som kändes otrygga.

Tidigare forskning har visat att det är på sociala medier som många judar känner sig mest utsatta för antisemitism (Hanshuus, 2023; European Union Agency for Fundamental Rights, 2019). Tidigare i år kom en utredning med förslag på en nationell strategi för att stärka judiskt liv i Sverige 2025–2034 (SOU 2024:3). I utredningen diskuteras den ökade antisemitismen på sociala medier, och det lyftes fram att det fanns en ökad upplevelse av otrygghet att leva med en öppen judisk identitet efter terrorattacken och det efterföljande kriget. En målsättning som utredningen formulerar är att judar i Sverige ska kunna leva öppet, tryggt och säkert.

Ytterligare ett viktigt bidrag från denna delstudie är att sociala medier efter attacken och under det efterföljande kriget kan vara en hård och otrygg miljö för judiska ungdomar att vistas i. Den tydliga växelverkan som ungdomarna i delstudien märker mellan vad som händer på och utanför sociala medier är ett annat viktigt resultat. Det som händer på sociala medier påverkar ungdomar i andra miljöer och leder till en ökad känsla av otrygghet i vardagen.

Ungdomarna i vår fallstudie var genom sitt engagemang i den judiska ungdomsorganisationen förhållandevis vana vid att hantera antisemitism, men efter den 7 oktober uppstod en ny situation som kändes överväldigande och skrämmande. Att dessa vana och erfarna ungdomar upplevde att det begränsade deras möjligheter att delta i offentliga rum online är oroväckande, och det behövs mer kunskap om hur det påverkar unga judar som inte är en del av ett sådant judiskt sammanhang. Ytterst är detta en yttrandefrihets- och rättighetsfråga, och dessutom, som vi har sett, en hälsofråga.

Referenser

- Andersson, L. M. (2000). *En jude är en jude är en jude... Representationer av "juden" i svensk skämtpress omkring 1900–1930*. Nordic Academic Press.
- Askanius, T. (2021). On Frogs, Monkeys, and Execution Memes: Exploring the Humor-Hate Nexus at the Intersection of Neo-Nazi and Alt-Right Movements in Sweden. *Television & New Media*, 22(2), 147–165.
- Awan, I. & Zempi, I. (2016). The affinity between online and offline anti-Muslim hate crime: Dynamics and impacts. *Aggression and Violent Behavior*, 27, 1–8.
- Bachner, H. (2019). Contemporary Antisemitism in Europe and the Israeli-Palestinian Conflict. I E. O'Donnell Polyakov (Red.), *Islamophobia, and Interreligious Hermeneutics: Ways of Seeing the Religious Other* (s. 87–104). Brill.
- Bachner, H., (1999) *Återkomsten: antisemitism i Sverige efter 1945*. Natur & Kultur.
- Davey, J. & Ebner, J. (2019). *The Great Replacement": The Violent Consequences of Mainstreamed Extremism*. Institute for Strategic Dialogue.
- European Union Agency for Fundamental Rights (2019). *Young Jewish Europeans: Perceptions and experiences of antisemitism*. Publications Office of the European Union. https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2019-young-jewish-europeans_en.pdf
- Fein, H. (1987). Dimensions of Antisemitism: Attitudes, Collective Accusations, and Actions. I H. Fein (Red.), *The Persisting Question. Sociological perspectives and Social Contexts of Modern Antisemitism*. De Gruyter.
- Fladmoe, A., & Nadim, M. (2017). Silenced by hate? Hate speech as a social boundary to free speech. I A. H. Midtbøen, K. Steen-Johnsen, & K. Thorbjørnsrud (red.) *Boundary Struggles: Contestations of Free Speech in the Norwegian Public Sphere* (pp. 45–75). Cappelen Damm Akademisk.
- Flyvbjerg, B. (2003). Fem missförstånd om fallstudieforskning. *Statsvetenskaplig Tidskrift* 106(3), 185–206.
- Gelber, K., & McNamara, L. (2015). Evidencing the harms of hate speech. *Social Identities*, 22(3), 324–341.
- Haanshuus, B. P. (2023). Overcoming Hate: Jewish Minority Voices' Strategies for Participating in the News Media. *Journalism Practice*, 18(2), 396–412.
- Haanshuus, B. & Ihlebæk, K. (2021). Recontextualising the news: How antisemitic discourses are constructed in extreme far-right alternative media. *Nordicom Review* 42(s1) 37–50.
- Haanshuus, B. (2024) *Old Hate in New Media: Understandings of Antisemitism and Boundary-Making in the Norwegian Digital Public Sphere*. [Doktorsavhandling, Oslo universitet].
- Hübscher, M. & von Mering, S. (Red.) (2022). *Antisemitism on Social Media*. Routledge.

- Kaati L., Asplund Cohen, K. & Pelzer, B. (2021). *Antisemitism in Social Media – Conspiracies, Stereotypes, and Holocaust Denial*. FOI Totalförsvarets forskningsinstitut.
- Persson, A. (2024). *Antisemitism, gråzon eller legitim kritik av Israel? En genomgång av vanligt förekommande uttryck i debatten efter 7/10-attacken och kriget i Gaza*. Segerstedtinstitutet.
- Rose, H., Guhl, J. & Comerford, M. (2024). *Rise in antisemitism on both mainstream and fringe social media platforms following Hamas' terrorist attack*. Institute for Strategic Dialogue. https://www.isdglobal.org/digital_dispatches/rise-in-antisemitism-on-both-mainstream-and-fringe-social-media-platforms-following-hamas-terrorist-attack/.
- Schwarz-Friesel, M. (2020). "Antisemitism 2.0"—The Spreading of Jew-hatred on the World Wide Web". I A. Lange, K. Mayerhofer, D. Porat & L. Schiffman, *Comprehending and Confronting Antisemitism: A Multi-Faceted Approach* (1 uppl., s. 311–338). De Gruyter.
- Utredningen om nationell strategi för att stärka judiskt liv i Sverige. (2024). *Ett starkt judiskt liv för framtida generationer: nationell strategi för att stärka judiskt liv i Sverige 2025-2034* (SOU 2024:3). Elanders Sverige AB. https://www.regeringen.se/globalassets/regeringen/bilder/kulturdepartementet/demokrati-och-mr/sou-2024_3_pdf-a_webb.pdf
- Tavory, I. & Timmermans, S. (2014). *Abductive analysis: theorizing qualitative research*. The University of Chicago Press.
- Teter, M. (2020). *Blood Libel: On the Trail of an Antisemitic Myth*. Harvard University Press.
- Ulrich, P. (2013). *Deutsche, Linke und der Nahostkonflikt: Politik im Antisemitismus- und Erinnerungsdiskurs*. Wallstein Verlag.
- Vergani, M., Goodhardt, D., Link, R., Adamczyk, A., Freilich, J., & Chermak, S. (2022). When and How Does Anti-Semitism Occur? The Different Trigger Mechanisms Associated with Different Types of Criminal and Non-Criminal Hate Incidents, *Deviant Behavior* 43(9), 1135–52.
- Weimann, G. & Masri, N. (2022). New Antisemitism on TikTok. I M. Hübscher & S. von Mering (Red.), *Antisemitism on Social Media* (s. 167–180). Routledge
- Wistrich, R. (1999). *Demonizing the Other: Antisemitism, Racism and Xenophobia*. Harwood Academic.

Kriget mellan Israel och Hamas i svensk nyhetspress: en framinganalys

Isabella Pistone & Pontus Rudberg

Introduktion

Historiskt är Israel–Palestinakonflikten bland de mest ideologiskt och emotionellt laddade konflikterna i svensk såväl som internationell nyhetsrapportering. Hamas terrorattack den 7 oktober och det efterföljande kriget har inte bara fått konsekvenser i regionen utan följs även med stort intresse i många delar av världen. I Sverige har kriget mellan Israel och Hamas resulterat i massiv mediebevakning, och rapporteringen har även varit föremål för debatt.

Ett flertal röster, i såväl traditionella medier som på sociala medier, har hävdat att nyhetsrapporteringen är skev och tenderar att ha ett antingen proisraeliskt eller propalestinskt perspektiv. Detta är i sig inte förvånande. Grundläggande principer för nyhetsvärdering gör att vissa ämnen blir föremål för rapportering och andra får mindre uppmärksamhet. Tidigare forskning har även observerat tendenser till polarisering och förenklade framställningar i nyhetsrapportering om konflikter i Mellanöstern (Neureiter, 2017; Persson, 2021). Dessutom är det så kallade fientliga medier-fenomenet, som visar att personer med en stark åsikt eller ett starkt engagemang i en konflikt oftast uppfattar rapporteringen som att den missgynnar den egna ståndpunkten i förhållande till motståndarsidan, välbelagt i forskningen (Vallone et al., 1985; Feldman, 2018).

Trots den intensiva mediebevakningen och det stora intresset för frågan finns dock varken några större vetenskapliga studier av svenska mediers rapportering av konflikten i stort eller några specifika studier av hur svenska medier framställer terrorattacken och de efterföljande krigshändelserna.

Det övergripande syftet med den här delstudien är att bidra med ny kunskap om hur nyhetsrapporteringen om kriget mellan Israel och Hamas har sett ut efter terrorattacken den 7 oktober 2023 och vilka konsekvenser rapporteringen kan tänkas ha för vår förståelse av händelseutvecklingen. Mer specifikt ämnar delstudien analysera hur svensk nyhetspress har rapporterat om kriget genom en kvalitativ analys som bygger på ramteori, ett vanligt

angreppsätt i undersökningar av pressrapportering (Allern & Pollack, 2019). De övergripande frågeställningar delstudien avser att besvara är följande:

- Vilka ämnen står i fokus för rapporteringen om kriget?
- Hur har kriget mellan Israel och Hamas ramats in i det nedan angivna urvalet av rapporteringen, och vilka konsekvenser kan det tänkas få för vår förståelse av kriget?
- Har inramningen av händelserna i kriget förändrats under undersökningsperioden (den 7 oktober 2023 till den 18 mars 2024), och i så fall hur?

Bevakningen av Israel–Palestinakonflikten i olika länders medier har varit föremål för ett stort antal internationella studier där frågor som tendens (bias), legitimitet, representativitet i framställning, provokation och moraliskt (med-)ansvar diskuterats (se t.ex. Graber, 2017; Birenbaum-Carmeli, 2014; Schreim, 2015). På en mer specifik nivå har forskare undersökt rapporteringen av företeelser som antalet dödsoffer och användningen av ”mänskliga sköldar” i Gazakrigen 2008–2009 och 2014, den så kallade Ship-to-Gazaflottiljen, eller Al Aqsa-intifadan 2000 (se t.ex. Korn, 2004; Neureiter, 2017; Rinnawi, 2007). Trots detta finns som sagt ännu ingen systematisk vetenskaplig forskning om svensk nyhetsrapportering på området. Eftersom pressens tolkningar av en kris bidrar till att bilda grund för läsarnas uppfattning, är det viktigt att undersöka såväl mediernas framställning och inramning av händelserna som frågor om orsak och ansvar (An & Gower, 2009).

Tillvägagångssätt

Inom medievetenskapen är det ett välkänt faktum att kriser är händelser som tillskrivs olika orsaker och attribut. Genom pressrapportering kan människor informera sig om krisen och analysera orsak och ansvar. Tidigare forskning har dessutom visat att det sätt på vilket rapporteringen av olika krig i Mellanöstern är utformade, exempelvis genom att framställa olika kausalsamband, påverkar läsarens uppfattning om konflikterna (Bazzi, 2019).

I det medievetenskapliga fältet Crisis Press Coverage, där medierapporteringen om flera terrorattacker och konflikter och krig undersökts, är framinganalysen en vanlig metod (Ben-Yehuda et al., 2013). I all nyhetsjournalistik görs medvetna och omedvetna val av vad som inkluderas och exkluderas, och därigenom vilka perspektiv som prioriteras (Allern & Pollack, 2019). Genom dessa ”vinklar” ramas narrativet av händelserna in (Iyengar & Kinder, 1987; Pan & Kosicki, 1993), det vill säga medierna begränsar och definierar narrativets mening och bidrar till att forma allmänhetens tolkning (Hallahan, 1999).

En inramning innebär inte att rapporteringen är skev eller att artiklar återger fakta felaktigt. En del av inramningen är beroende av grundläggande principer för nyhetsvärdering, som aktualitet, avvikelse, närhet och allmänintresse (Bednarek & Caple, 2017). Däremot är det viktigt att vara medveten om att all nyhetsrapportering är ett begränsat utsnitt av de företeelser som rapporteras, och att det därför spelar roll hur rapporteringen ramas in. I delstudien har vi använt en kvalitativ studiedesign där vi har samlat in artiklar från ett urval av svenska nyhetstidningar.

Urval av nyhetsmedier

Delstudien omfattar tidningsartiklar publicerade mellan den 7 oktober 2023 och den 18 mars 2024. Vi har inkluderat artiklar från sju svenska tidningar:

- Svenska Dagbladet
- Dagens Nyheter
- Aftonbladet
- Expressen
- Göteborgs-Posten
- Sydsvenskan
- Dagens ETC.

I urvalet av tidningar har vi eftersträvat en bredd och har därför inkluderat en variation av nationella och regionala tidningar, morgon- och kvällspress. Vi har även eftersträvat en blandning av politisk färg hos tidningarna. Av den anledningen har vi – då de flesta stora tidningarna är uttalat liberala eller liberalkonservativa – även inkluderat den mindre Dagens ETC (partipolitiskt obunden vänster- och miljöorienterad).

Etermedier och rena nättidskrifter, det vill säga tidskrifter som endast finns på internet samt nyhetsförmedling på sociala medier, exkluderades däremot i delstudien. Valet av traditionell nyhetspress motiveras för det första av åtkomlighet, där radio och tv är mer svårtillgängliga och därför inte möjliga att inkludera inom delstudiens tidsramar. Valet motiveras för det andra av den relativt höga tilltron till traditionella nyhetsmedier, deras redaktionella trovärdighet och genomslag i samhället samt att de fyra nationella tidningarna är opinionsledande. De regionala nyhetsmedierna ger en bredare bild av nyhetsförmedlingen i landet, särskilt eftersom regionala och lokala tidningar ofta i hög grad förlitar sig på TT för sin utrikesbevakning.

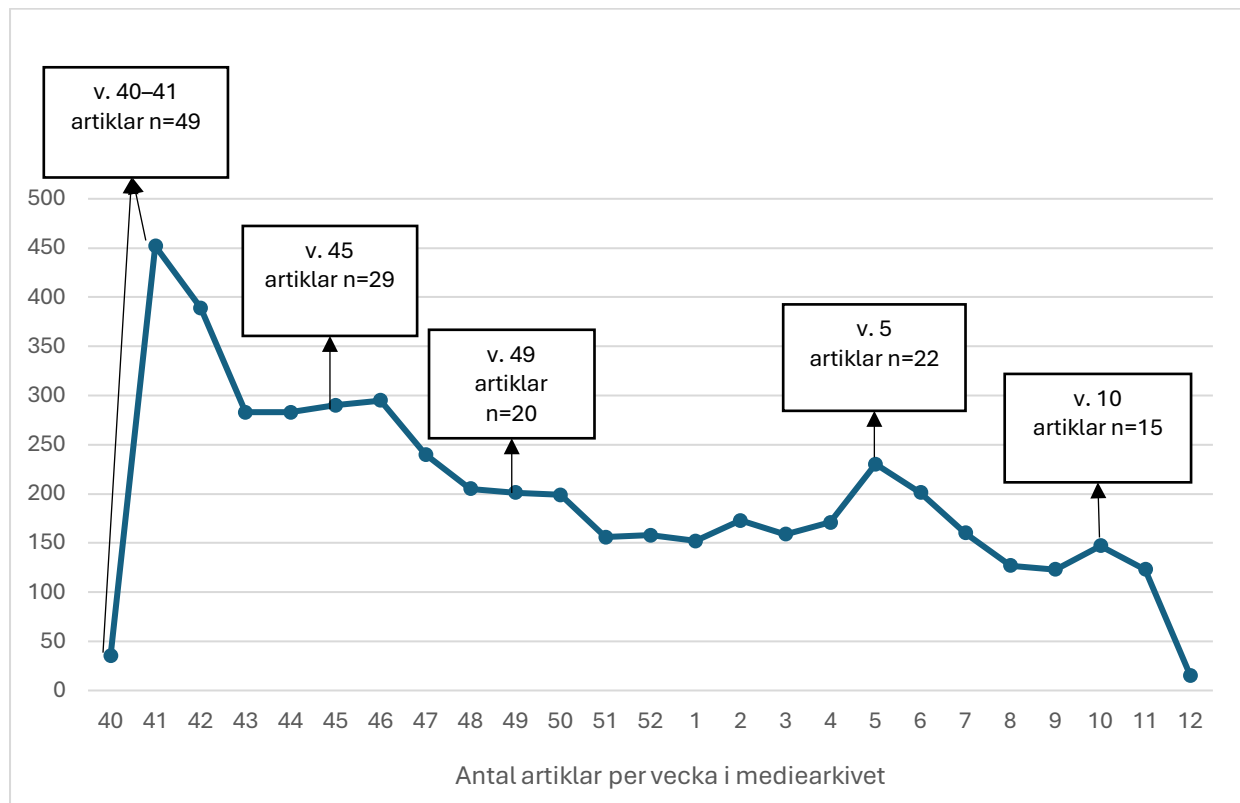
De traditionella nyhetsmedierna är också de som producerar nyheter, medan sociala medier fungerar som distributionskanaler för ett ibland delvis omformat urval av artiklarna. Eftersom nyhetsjournalistiken arbetar efter andra normer än opinionsjournalistiken har vi helt exkluderat opinionsartiklar som ledare, debattartiklar, kolumner, kommentarer och insändare i undersökningen.

Vi använde databasen Retriever/Mediearkivet för att söka efter tidningsartiklar. I databasen konstruerade vi söksträngar av relevanta termer relaterade till kriget mellan Israel och Hamas som kombinerades genom booleska termer för att utöka och begränsa sökningarna.

Vi utförde den slutliga sökningen den 19 mars 2024 och använde då söksträngen: (Hamas OR Israel* OR Gaza* OR Palestina*) AND (krig* OR bomb* OR *attack* OR *attentat OR *anfall* OR terror* OR *konflikt*). Sökningen genererade totalt 4 835 träffar. Eftersom det inte var möjligt att inkludera alla dessa i delstudien tillämpade vi principerna för systematiskt slumpmässigt urval, vilket innebar att vi slumpvis valde en vecka varje månad, totalt fem veckor. Eftersom Hamas attack ägde rum i slutet av vecka 40, har också vecka 41 inkluderats. Vi valde sedan systematiskt ut var tionde publicerad nyhetsartikel. Detta tillvägagångssätt

innebar att vi inte valde ut nyhetsartiklar som vi själva tyckte skulle ingå i delstudien, utan urvalet skedde slumpmässigt utifrån våra uppsatta kriterier.

I figur 1 redovisas antal artiklar som sökningen resulterade i per vecka under den utvalda tidsperioden, och antal artiklar som urvalet resulterade i per vecka. Totalt resulterade detta i 136 nyhetsartiklar.

Figur 1. Grafen visar antal artiklar per vecka som sökningen i mediearkivet resulterade i. I rutorna redovisas de veckor som valts ut i delstudien och antalet artiklar de veckorna som inkluderats genom delstudiens urvalsmetod.

Analys

Analysen genomfördes i MAXQDA, som är en programvara för kvalitativ analys. I ett första steg lästes artiklarna flera gånger i sin helhet, och vi tog anteckningar och skrev ner initiala reflektioner. Efter detta förde vi diskussioner om övergripande mönster som vi identifierat i artiklarna. Detta brukar kallas för ett abduktivt förhållningssätt (Tavory & Timmermans, 2014). Artiklarnas innehåll analyserades sedan kvalitativt och systematiskt väglett av våra forskningsfrågor.

Den initiala analysen resulterade i identifieringen av ett antal ämnen som nyhetsrapporteringen fokuserade på (vilka inkluderar händelser, skeenden, förhållanden och företeelser). I några artiklar fanns det flera huvudsakliga ämnen, varvid de kategoriserades under flera ämnen. Efter att vi i ett första steg kategoriserat innehållet i artiklarna utifrån vilka ämnen som var föremål för rapportering, undersökte vi i ett andra steg *hur* rapporteringen om dessa ämnen gjorts och identifierade ett antal inramningar. I detta steg använde vi oss av några av de metodologiska strategier som används inom framinganalys (Snow & Benford, 1988; Reese, 2010; Gamson &

Modigliani, 1989). Det innebar att vi undersökte hur problem framställdes i dessa ämnen för rapportering, hur olika aktörer beskrevs och vad det gjorde med definitionen av problem, samt hur detta såg ut över tid. Inramningarna uttolkades också genom att vi undersökte hur det som rapporterades kontextualiserades, länkades till (tidigare och andra) händelser, hur det gestaltades genom titlar, ingresser och bilder och vilket språkbruk som användes.

Etiska överväganden

Delstudiens utformning är prövad och godkänd av Etikprövningsmyndigheten (2024-01624-01-537781). I utförandet och rapporteringen av delstudien har vi försäkrat oss om att vi inhämtat och behandlat känsliga personuppgifter på ett sätt som inte riskerar att påverka forskningspersoner negativt. I redovisningen av resultaten har alla personuppgifter anonymiserats.

Resultat

I redovisningen av resultat har vi, genom analys av ämnena som rapporterades och diskuterades i artiklarna, delat in rapporteringen utifrån hur den har ramats in.

Det första av de ämnen analysen bygger på är Hamas attack den 7 oktober och händelser som är direkt förknippade med den (n=17), som massmord, tortyr, våldtäkter och annat sexuellt våld mot kvinnor och barn samt gisslantagandet av israeler och andra. Det andra är krigsutbrottet och det efterföljande förloppet (n=20). Denna rapportering inleddes parallellt med den omedelbara rapporteringen om terrorattacken, eftersom flera artikelförfattare redan i det skedet diskuterade och spekulerade i Israels förväntade svar.

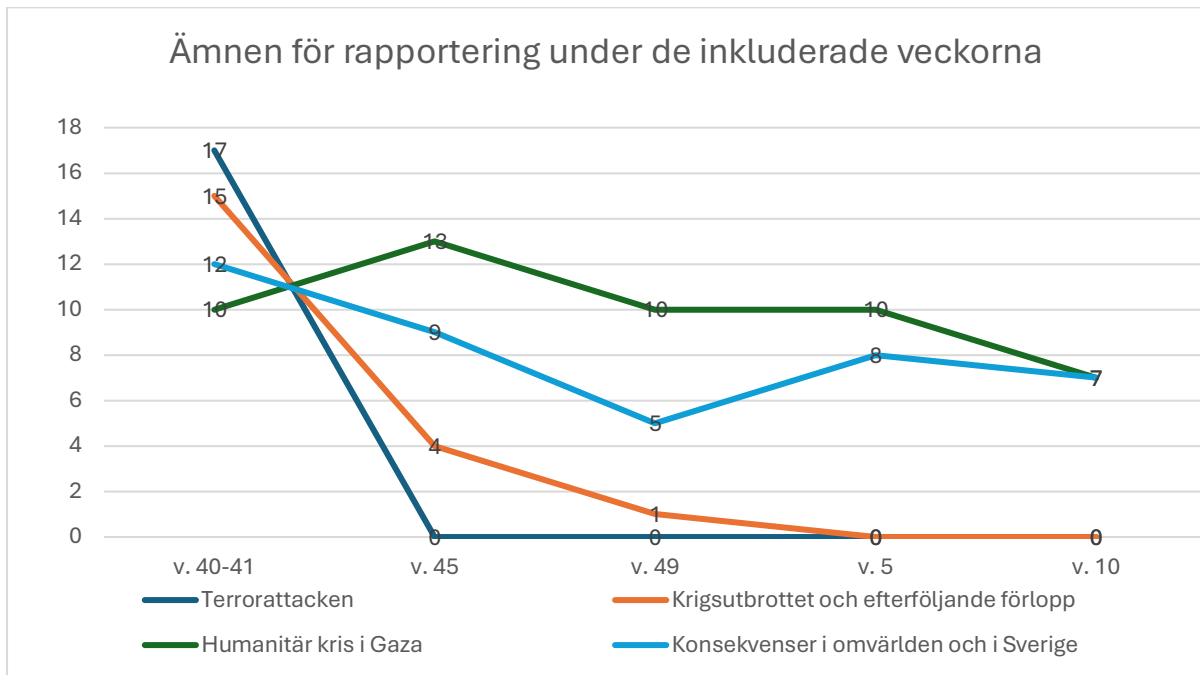
När Israels invasion i Gaza tog sin början, rapporterades och diskuterades Israels krigföring samt uppgifter om antalet döda och skadade. I denna rapportering diskuterades även frågor om var ansvar och skuld till kriget och dess konsekvenser bör läggas. Ofta gjordes detta genom att ämnet länkades till tidigare händelser i konflikten och förklarades utifrån olika kontexter som Israels tillblivelse eller Israel–Palestinakonflikten i stort.

Det tredje ämnet är den humanitära krisen i Gaza (n=50). Det innehåller rapportering om civilbefolkningens situation i Gaza, det svenska biståndet till Gaza och biståndsorganisationernas samre med Hamas, krav och diskussioner om vapenvilor och humanitära korridorer samt anklagelserna om krigsbrott, folkmord och brott mot mänskligheten som riktats mot Israel.

Det fjärde och sista ämnet handlar om terrorattacken och krigets konsekvenser samt reaktioner i omvärlden (n=41) vilket inkluderar diskussioner om Sveriges ansvar i konflikten, antisemitism och islamofobi liksom olika former av protester och demonstrationer i Sverige.

I figur 2 redovisas dessa ämnen och deras förekomst under den tidsperiod som delstudien täcker. Det är huvudfokus för rapporteringen i artikeln som kategoriserats som ämne för respektive artiklar. Det innebär till exempel att terrorattacken som ämne rapporterades under första veckan efter attacken. Dock nämns därefter terrorattacken i andra artiklar under

resterande tidsperioden, men den är inte huvudfokus i dessa rapporteringar utan finns med för kontextualisering eller bakgrund. Det fanns också 14 artiklar med spridda ämnen som inte kunde kategoriseras i befintliga ämnen och därmed hamnade under *övrigt*. Denna kategori redovisas inte mer ingående i detta avsnitt.

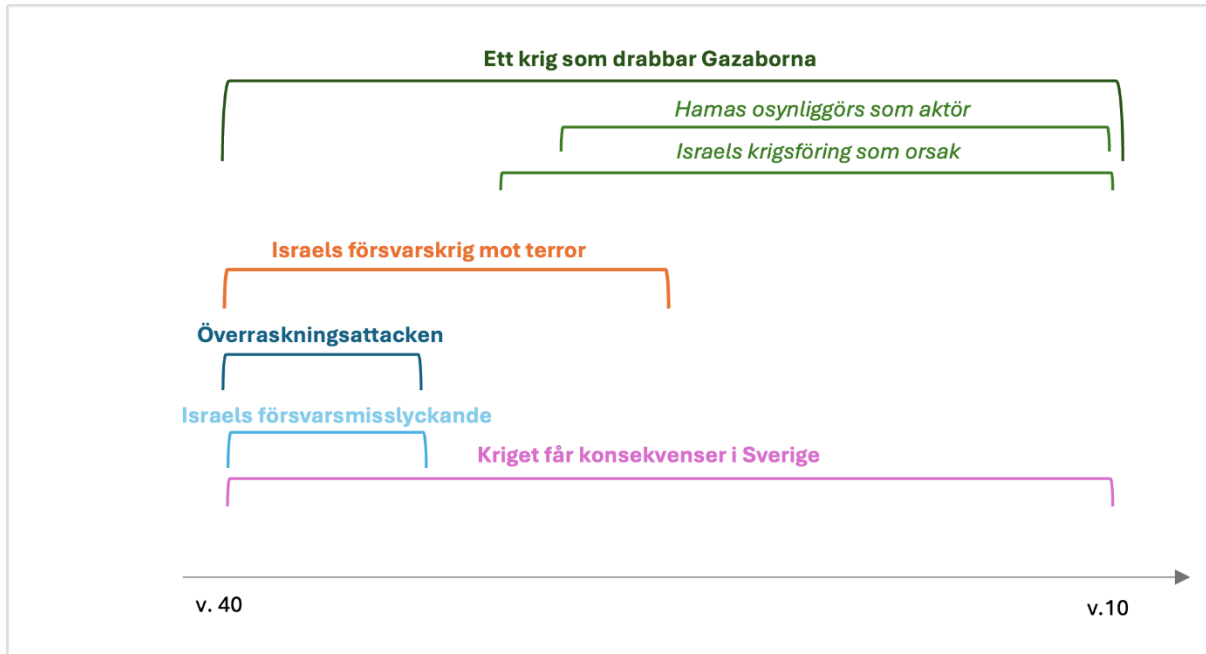
Figur 2. Ämnen för rapportering i de inkluderade artiklarna under de veckor som ingick i delstudiens urval.

I det avsnitt som följer presenterar vi fem inramningar som identifierats i analysen av dessa ämnen. En och samma artikel kan innehålla en eller flera inramningar. Det är alltså inte så att en inramning utesluter en annan. Att rapporteringen är inramad ska inte förstås som att den nödvändigtvis ger en skev, felaktig eller osann bild av det som rapporteras. Vi har inte värderat inramningarna utan endast synliggjort de inramningar vi har identifierat i det undersökta urvalet.

I sammanhanget bör även nämnas att det bara är de första fem månaderna av kriget som studeras i undersökningen och att resultatet påverkas av rapporteringen av de händelser som inträffade under just de veckor som ingår i delstudiens urval.

I rapporteringen om Hamas terrorattack ramades den inledningsvis in som en svag aktörs *övertäckningsattack* som egentligen överskred organisationens förmåga, samt som en attack som Hamas lyckades genomföra till stor del på grund av *Israels försvarsmisslyckande*. I rapporteringen om krigshändelserna i attackens kölvatten fanns en inramning av kriget som *Israels försvarskrig mot terror*. En dominerande inramning av kriget var att det fördes *ett krig som drabbar Gazaborna*. Inom den inramningen av rapporteringen kom Hamas roll och ansvar för det civila lidandet och den humanitära krisen att osynliggöras alltmer under den senare delen av undersökningsperioden samtidigt som den humanitära krisen framställdes som orsakad av Israels krigsföring. Detta gjordes antingen explicit genom användning av termer såsom ”Israels krig” eller mer implicit genom att beskriva civilt lidande och död som konsekvenser av israeliska attacker, utan att Israels motiv eller Hamas roll preciserades. När det gäller

rapporteringen om Sveriges förhållande och agerande i relation till konflikten har vi främst sett två typer av inramningar av *konsekvenser av kriget i Sverige*. Den ena är en inramning där Sveriges ansvar i kriget står i centrum och det andra är att kriget leder till konflikter i Sverige. I figur 3 ges en ungefärlig bild av när de olika inramningarna förekommer i rapporteringen för att ge en bild av förändring över tid.

Figur 3. En illustration av ungefär när de olika inramningarna förekommer tydligast i det undersökta materialet.

Övriga inramningar

Hammas attack den 7 oktober ramades in som en *övertäckningsattack* där Hamas framställdes som ansvarig för det som betecknades som det bestialiska våldet mot civila i Israel. Nyhetsrapporteringen om Hamas terrorattack den 7 oktober dominerades av långa nyhetsartiklar, ofta som huvudnyhet på tidningarnas mittuppslag med rapportering och analys och med en faktaruta med en bakgrundsteckning till konflikten.

I rapporteringen om själva attacken framställs Hamas som huvudaktör och ansvarig för våldshandlingarna mot civila i Israel. I sju av de 17 nyhetsartiklarna om terrorattacken användes i detta skede också termer som ”mördande”. I den efterföljande rapporteringen beskrevs hur världens ledare fördömde terrorattacken och Hamas agerande. I några artiklars bakgrundsteckning beskrevs Hamas som en islamistisk terrorrörelse vars mål är att utplåna Israel och som är hänsynslös även mot civilbefolkningen i Gaza. Däremot saknades i allmänhet redogörelser för Hamas ursprung i Muslimska brödraskapet och analyser av Hamas motiv och syften.

Chocken och överraskningen över attacken utgjorde en ram för rapporteringen som förmedlade att attacken var exceptionell och inte var att förvänta sig av Hamas. Den 8 oktober skrev exempelvis Göteborgs-Posten att den ”terrorstämplade palestinska islamistgruppen Hamas, som styr Gaza, överraskade Israel med en välplanerad och samordnad attack”. I den

inramningen framställdes samtidigt Hamas som en svag aktör, en ”underdog” i relation till Israel.

Israels försvarsmisslyckande

Medan problemet i rapporteringen om terrorattacken framför allt handlade om brutaliteten i attacken och lidandet som Hamas orsakat, ramades terrorattacken även in som *Israels försvarsmisslyckande*, där Hamas terrorattack förklarades som ett misslyckande för Israel. Till stor del stämmer inramningen med hur attacken förstods i Israel, där ju just regeringens samt försvars- och underättelseinstitutionernas misslyckanden lyftes fram. Inramningen skapades genom analyser och intervjuer med experter, där terrorattacken beskrevs som ett misslyckande för Israel. I dessa beskrivningar gjordes Israel medansvarigt till att Hamas lyckades genomföra attacken. Försvaret och underrättelsetjänsterna, genom felprioriteringar och underskattning av Hamas, hade misslyckats i sin viktigaste uppgift, nämligen att skydda sin befolkning.

Attacken beskrevs som ett ”fiasko”, och det rapporterades att israeler var rasande på Israels regering och militär. Detta medförde att Israel snarare än Hamas lyftes som huvudaktör i flera rubriker. Dagens Nyheter kunde exempelvis skriva att ett ”våldsamt svar kom direkt från chockat Israel” (DN 2023-10-08) eller att det rådde en ”[v]äxande vrede efter det militära misslyckandet” (DN 2023-10-09), medan Göteborgs-Postens rubrik lydde: ”Expert: Israel kan ha dragit fel slutsatser” (GP 2023-10-08).

I inramningen av terrorattacken som Israels försvarsmisslyckande är det i stället Israel som är den centrala aktören och till skillnad från hur Hamas framställdes, dvs. som en svag aktör, framställdes Israel som starkt. Denna bild förstärktes genom att det i artiklarna refererades till experter som förutspådde ett ”kraftfullt svar” från Israel och också genom citat från talespersoner för Israels regering som uttalat sig om kommande motattacker.

Israels försvarskrig (eller hämnd) mot terror

I den initiala rapporteringen i mitten av oktober av det förlopp som följde efter terrorattacken ramades Israels motattacker delvis in som försvar (och ibland hämnd) mot terror. I de artiklar som rapporterade om krigsutbrottet och det efterföljande förloppet (n=20) framgick att det var flera saker som stod på spel.

I rapporteringen betonades att det fanns en gemensam bild av att Israel hade rätt att försvara sig mot Hamas genom rapporter om att Israel hade ett utbrett stöd i EU-länder och USA för att försvara sig mot Hamas. Samtidigt rapporterades det om att det fanns en oro att Israels svar skulle leda till ett stort lidande och ett förödande krig för civila i Gaza. Detta illustreras i ett utdrag ur Sydsvenskan från den 14 oktober:

Ingenting kan berättiga de fruktansvärda attacker som Israel utstod förra helgen, skriver ICRC som uppmanar att samtliga som tagits som gisslan måste frigges. Omkring 150 personer tros vara kidnappade av Hamas. Sedan följer en uppmaning till Israel: ’Dessa attacker kan inte rättfärdiga obegränsad förstörelse av Gaza.’
(Sydsvenskan 2023-10-14)

Det rapporterades att Israel påbörjat militära operationer i Gaza, att dessa orsakat flera civila dödsoffer samt att Israel genom blockader av vatten och mat bröt mot internationell rätt. När rapporteringen ramade in Israels motattacker som ett försvarskrig beskrevs det ofta i brödtext att Israel gjort försök att skapa säkra zoner och agerat för att förflytta civila i Gaza, men att Hamas försökte motverka detta och uppmanade civila att stanna och möta kriget med hänvisning till uttalanden från IDF. I denna tidiga rapportering framställdes Israels motiv bakom attackerna som bekämpande av terrorister, och Hamas framställdes som en aktiv aktör och ansvarig för att motverka Israels försök att skydda civilbefolkningen i Gaza.

I inramningen av dessa motattacker som ett försvarskrig mot terror framställdes Israel som en stark aktör med en historia av att agera med kraft och bedriva krigsföring som leder till stort humanitärt lidande och död i Gaza. Redan under de första dagarna började det spekuleras i förväntade svar – eller ”Netanyahus hämnd” som vissa tidningar valde att kalla det – från Israel, och i hur kriget skulle komma att påverka civila palestinier i Gaza; det förutspåddes bli ett ”blodbad på civila”. Genom dessa beskrivningar tillskrevs Israel ett tydligt ansvar för det stundande kriget genom hänvisningar till tidigare krig och kontextualiserandet av terrorattacken som en del i och eskalering av Israel–Palestinakonflikten.

I beskrivningen av Israels motattacker som en blodig hämnd framställdes ibland Israels invasion som driven av hämndbegär. I urvalet av tidningsartiklar som delstudien utgår från är inramningen av kriget som ett försvarskrig mot terror framför allt synlig i den tidiga rapporteringen (figur 3).

Ett krig som drabbar Gazaborna

En annan inramning av krigsutbrottet och de tidiga krigshändelserna var krigets konsekvenser i form av civilt lidande i Gaza. I den rapporteringen framhölls till en början ”Israels rätt att försvara sig mot terrorism” genom att makthavare i Europa och andra delar av världen som gjorde sådana uttalanden citerades eller refererades. Denna inramning blev ovanligare de senare veckorna av rapporteringen, där Israels krigsföring användes som förklaring till det civila lidandet och den humanitära krisen i Gaza utan att artiklarna samtidigt tog upp Israels rätt att försvara sig mot Hamas.

Över huvud taget är den humanitära situationen i Gaza, med rapporter om civilt lidande, humanitära system som kollapsar och kortvariga humanitära vapenvilor och pauser, det ämne för rapportering som fått överlägset störst utrymme i materialet. Av de 136 nyhetsartiklar som undersökts handlar 50 huvudsakligen om den humanitära krisen, jämfört med exempelvis 17 om terrorattacken och 20 om israeliska motattacker och efterföljande krigshändelser.

I denna del av rapporteringen kommer informationen främst från civila och hjälparbetare i Gaza samt talespersoner för hjälporganisationer och FN-organ. Ett antal stora hjälporganisationer fanns på plats redan innan krigsutbrottet, vilket sannolikt bidrog till att rapporteringen så snabbt främst kom att handla om den humanitära situationen. Det är en känsloladdad rapportering, ofta med den personliga berättelsen i blickfånget.

Genom rubriksättning, ingresser, bilder och val av källor och citat gestaltades i denna inramning det civila lidandet och den humanitära krisen i Gaza som det största problemet med kriget. Ett

typexempel på rapportering om kriget som utgår från den personliga berättelsen är en intervju med en man i Gaza. Artikeln inleds med ingressen:

Skriv om barnen i Gaza, uppmanar sexbarnspappan (...). Du kan använda den här rubriken:
Rädslan, hungern, galenskapen. Det är allt.
(Dagens ETC 2024-01-31)

I fortsättningen av artikeln beskrivs krigshändelser såsom strider i Gaza City tillsammans med mannens beskrivningar av hur det påverkar människorna i Gaza genom flykt, svält och rädsla. Det är ett exempel på hur skildringar från civila i Gaza är uppbyggda, där personliga berättelser vävs samman med krigshändelser och miljöskildringar från ett sönderbombat Gaza. På detta sätt lyfter artiklarna fram röster från de civila i Gaza och låter dessa stå för nyhetsrapporteringen genom intervjuer och reportageliknande artiklar.

En del av förklaringen till att rapporteringen ramar in som den gör är naturligtvis de grundläggande principerna för nyhetsvärdering, i det här fallet bedömdes den radikalt och snabbt försämrade situationen för civilbefolkningen ha hög aktualitet, samtidigt som inramningen av kriget som ett försvarskrig förlorar i aktualitet ju längre kriget pågår.

Hamas som aktör osynliggörs

Även om Israels krigsföring i denna inramning framställdes som den största orsaken till det civila lidandet, framgår det i den tidiga rapporteringen i flera artiklar att Hamas använde civil infrastruktur och mänskliga sköldar i sin krigsföring. Det fanns också artiklar som fokuserade på att beskriva Hamas organisation och styre i Gaza. Hamas gestaltades därmed inledningsvis som en orsak och delansvarigt för det civila lidandet i Gaza, även om artiklarna ofta betonade att uppgifterna kom från Israel. I den senare rapporteringen som undersöktes blev Hamas emellertid alltmer osynligt som aktör och därmed också dess ansvar i förhållande till lidandet i Gaza.

Att nyhetsrapporteringen haft svårt att förhålla sig till Hamas som aktör är också synligt i hantering och hänvisning till källor. I början av kriget framkom det inte i nyhetsrapporteringen att uppgifterna kom från Hamaskontrollerade källor, utan hänvisningar gjordes till "palestinska hälsomyndigheter" eller "vårdmyndigheter på den palestinska sidan".

I början av november, i det material som delstudien utgår från, började tidningar lägga till att hälsomyndigheten är Hamaskontrollerad. I denna rapportering tydliggjordes inte vad det innebär att hälsomyndigheten är "Hamasstyrd" eller "Hamaskontrollerad". Det framgick inte att Hamas kontrollerar sitt officiella informationsflöde, att de inte skiljer på stridande och civila samt att de inte presenterar dödsorsaken, vilket innebär att det inte framgår huruvida dödsoffren har dödats i strid eller inte, eller i israeliska bombningar eller av Hamas eller Islamiska jihads raketer. I rapporteringen framställdes dödsfall inifrån Gaza som en konsekvens av israelisk aggression.

”Israels krig”

Samtidigt som Hamas osynliggörs i rapporteringen av kriget framställs Israels krigföring som orsak till det civila lidandet. Detta förstärktes av att rapporteringen om den humanitära krisen också tog upp anklagelser mot Israel om krigsbrott, folkmordsbrott och brott mot mänskligheten. Ett exempel som illustrerar hur denna inramning skapas är en artikel som handlar om en fyraårig pojke som förlorat sin familj och sin arm i en israelisk attack där artikeln inleds med: ”Den israeliska bomben tog Omars mamma, pappa och storasyster - och krossade hans arm. Ändå är han en av de lyckligt lottade i det urskillningslösa kriget i Gaza” (Göteborgs-Posten 2024-03-10). I ingressen skrevs det att kriget var urskillningslöst och vilken förödelse det innebär för civila i Gaza. Genom ingressen och det resterande innehållet gestaltades det civila lidandet som orsakat av Israel.

I titeln på en annan artikel beskrevs ”Växande kritik mot Israels krig: ’Apokalyptisk situation råder’ ” (Svenska Dagbladet 2023-12-10). I ingressen refererades sedan en FN-chef som beskrev situationen i Gaza som apokalyptisk och att Israel inte gör tillräckligt för att skydda civila. I båda exemplen omnämns inte Hamas som andra part i kriget och inte heller Israels motiv till de militära attackerna, vilket bidrog till att gestalta kriget i termer av ”Israels krig”. Sannolikt var en bidragande orsak till detta just användandet av hjälparbetare och civila i Gaza som nyhetskällor; de ville eller vågade inte förmedla Hamas roll och ansvar. Andra bidragande orsaker kan också ha varit att Hamas terrorattack inte var lika färsk i den senare delen av rapporteringen, där gestaltningen ”Israels krig” förekom, och att Israels attacker i Gaza i stället utgjorde en stor del av nyhetsrapporteringen under denna period.

Kriget får konsekvenser i Sverige

Ett centralt ämne i nyhetsrapporteringen av kriget var konsekvenser av och reaktioner på kriget i omvärlden och i Sverige (n=41). I detta avsnitt presenterar vi den rapportering som har att göra med krigets konsekvenser i Sverige.

Sveriges ansvar och ökade konflikter

I en del av denna rapportering ramades kriget in som att Sverige hade ett ansvar för det civila lidandet i Gaza. Denna inramning skapades genom att flera artiklar (n=19) handlade om protester, stödmanifestationer och demonstrationer som hade att göra med kriget. Det rapporterades också om kända personer som uttalade sig och tog ställning i konflikten. I denna rapportering framhölls både kända personer som tog ställning för Israel och personer som tog ställning för Gaza.

Mest uppmärksamhet gavs åt artisters protester mot Israels medverkan i Eurovision Song Contest, där det rapporterades att över 1 000 artister skrivit under ett upprop som krävde att Israel skulle uteslutas ur tävlingen. I denna inramning gjordes befolkningen i Sverige och andra länder till aktiva aktörer i kriget med ett ansvar gentemot Gazas civilbefolkning. Eftersom tävlingen hölls i Sverige, i Malmö, var intresset särskilt stort i Sverige.

En annan men relaterad och delvis överlappande inramning i rapporteringen är den som fokuserar på konflikter och polarisering i Sverige, till följd av terrorattacken och kriget. I

Sverige reproducerades delvis konflikten genom att individer, organisationer och politiker avkrävdes ställningstaganden och handling. Detta blev också synligt i rapportering som handlade om en ökad rädsla bland både judar och muslimer i Sverige efter krigets början.

Slutsatser och bidrag

Jämfört med andra konflikter i världen upptar den mellan Israel och Palestina, genom den massiva rapporteringen och mängden artiklar, en särställning i svensk pressbevakning och ett återkommande ämne för debatt. Ett flertal röster, såväl i mer etablerade medier som på sociala medier, har hävdats att nyhetsrapporteringen om kriget mellan Israel och Hamas är skev och tenderar att ha antingen ett för proisraeliskt eller ett för propalestinskt perspektiv.

Mot denna bakgrund har det övergripande syftet med delstudien varit att bidra med ny kunskap om hur nyhetsrapporteringen om kriget mellan Israel och Hamas har sett ut sedan terrorattacken den 7 oktober 2023, och vilka konsekvenser rapporteringen kan tänkas ha för vår förståelse av kriget mellan Israel och Hamas. För att uppnå detta har vi analyserat hur ett urval av artiklar i svensk nyhetspress har ramats in genom att besvara följande frågeställningar:

- Vilka ämnen står i fokus för rapporteringen om kriget?
- Hur har kriget mellan Israel och Hamas ramats in i det nedan angivna urvalet av rapporteringen, och vilka konsekvenser kan det tänkas få för vår förståelse av kriget?
- Har inramningen av händelserna i kriget förändrats under undersökningsperioden (den 7 oktober 2023 till den 18 mars 2024), och i så fall hur?

Slutsatserna av delstudien sammanfattas med utgångspunkt i dessa frågeställningar, och möjligheter och risker med de inramningar som identifierats diskuteras. Det är värt att nämna igen att inramningar är något som förekommer i all nyhetsrapportering och som är nödvändigt för att göra den begriplig. Att rapporteringen är inramad betyder inte att den är godtycklig, skev, felaktig eller osann.

I undersökningen har vi inte värderat ramarna. Målsättningen har snarare varit att identifiera och synliggöra dem. I delstudien har vi uteslutande utgått från innehållet i tidningsartiklarna som ingått i urvalet, med ambitionen att bidra med en empirisk bas till diskussioner om mediebevakningen om kriget mellan Israel och Hamas. Vi har i ett första steg kategoriserat innehållet utifrån vilka ämnen som är föremål för rapportering, för att i ett andra steg undersöka *hur* rapporteringen om dessa ämnen gjorts.

Delstudien kan användas av exempelvis publicister, journalister och andra som vill reflektera över hur nyhetsrapportering bidrar till att forma förståelsen av fenomenet genom de inramningar som skapas, medvetet eller omedvetet. De identifierade inramningarna ska alltså ses som resurser för reflektion och nyansering snarare än kritik.

I nyhetsrapporteringen kan vi se hur både Israel och Hamas från början framställdes som centrala aktörer i kriget. Genom det sätt på vilket händelseutvecklingen ramades in i rapporteringen skedde emellertid en tydlig förskjutning, där allt större ansvar lades på Israel. Med gestaltningen av attacken den 7 oktober som en svag aktörs överraskningsattack vars

genomförande egentligen borde ligga bortom dess kapacitet, etablerades bilden av Hamas som den svagare eller underordnade parten i förhållande till Israel. Tillsammans med inramningen av attacken som ett försvarsmisslyckande från Israels sida bidrog sannolikt den bilden till hur ansvarsfrågan fortsatt hanterades i rapporteringen.

Redan de första veckorna efter kriget förflyttades fokus i rapporteringen till Israels krigsföring i Gaza, och den humanitära krisen och det civila lidandet i Gaza framställdes som det främsta problemet. Inramningen av rapporteringen av kriget som främst ”ett krig som drabbar Gazaborna” etablerades alltså redan i den omedelbara rapporteringen om Hamas attack, då ett sådant krig förutspåddes från första dagarnas rapportering för att sedan bli allt mer framträdande under Israels invasion. I denna inramning ges civila i Gaza ett aktörskap som är skilt från Hamas. Dess ansvar och agens, både som styrande organ i Gaza och som stridande part i konflikten, ofta utelämnas.

Detta tomrum riskerar inte bara att skapa en sammanblandning mellan den palestinska civilbefolkningen och Hamas och att förmedla den skeva bilden att konflikten står mellan Israel och Gazas civilbefolkning utan även att skildra kriget som obegripligt. Delstudien visar också att det i en framträdande gestaltning i rapporteringen om den humanitära situationen framställdes som att Israel var ensamt ansvarigt för situationen i Gaza och det pågående kriget, vilket förstärktes av att Israels motiv för att fortsätta kriget var relativt outtalade i nyhetsrapporteringen.

En annan konsekvens av att Hamas mål och syften eller dess agerande och roll som ansvarig aktör i konflikten inte tydliggjordes i rapporteringen är att det uppstår en risk att vissa läsare lägger ansvaret på den palestinska befolkningen i stället för Hamas. Vi ser inga betydande skillnader mellan hur de olika tidningarna i studierna har ramat in händelserna med undantag för Dagens ETC, som oftare, inte sällan i reportageformat, sätter det civila lidandet i Gaza och anklagelser om att Israel kränker mänskliga rättigheter i fokus.

Ett annat viktigt resultat av delstudien är hur rapporteringen om olika reaktioner och ställningstaganden i Sverige ofta ramats in på ett sätt som implicerar att Sverige har ett särskilt ansvar för utvecklingen i Israel och Palestina. Ett annat resultat är påvisandet att rapporteringen om hur konflikten reproducerades i Sverige främst ramades in av kraven på att politiker, organisationer och individer avkrävdes ställningstaganden och handling, liksom den ökade antisemitismen och islamofobin.

Användningen av källor i krigsrapportering är ofta komplicerat eftersom kontroll och spridning av information är viktiga delar av krigsföringen, och de källor journalister har att tillgå kan vara en del av parternas krigsföring. Journalister har gjorts till måltavlor i kriget och kan inte arbeta vare sig i säkerhet eller oberoende i Gaza. Ofta hänvisas nyhetsmedierna till israeliska myndigheter, Hamaskontrollerade organ, journalister som är beroende av Hamas godkännande för att kunna verka där, samt medborgarjournalister och enskilda källor på vilka graden av inflytande av Hamas är svår att kontrollera.

Eftersom Hamas och Hamasstyrda myndigheter och organisationer ofta användes som källor till vad som hände i Gaza av svenska nyhetsmedier, kan detta ha påverkat den dominerande inramningen i rapporteringen. Hjälpporganisationer och civila i Gaza har också använts flitigt

som källor, vilket kan ha påverkat hur kriget ramades in som ett krig mot befolkningen, snarare än mot Hamas.

Referenser

- Allern, S. & Pollack, E. (2019). *Källkritik! Journalistik i lögnens tid*. Studentlitteratur.
- Bachner, H. (1999). *Återkomsten. Antisemitism i Sverige efter 1945*. Natur & Kultur.
- Bazzi, S. (2019). How Can CDA Unravel Power Relations in Media Representations of Conflict in the Middle East?: Transediting as a Case Study. *Pragmatics and Society* 10(4), 584–612.
- Ben-Yehuda, H., Naveh, C. & Levin-Banchik, L. (2013). When Media and World Politics Meet: Crisis Press Coverage in the Arab–Israel and East–West Conflicts. *Media, War & Conflict* 6(1), 71– 92.
- Birenbaum-Carmeli, D. (2014). Health journalism in the service of power: ‘moral complacency’ and the Hebrew media in the Gaza–Israel conflict. *Sociology of Health and Illness* 36(4), 613–628.
- Bednarek M. & Caple, H. (2017). *The Discourse of News Values. How News Organizations Create Newsworthiness*. Oxford University Press.
- Feldman, L. (2017), “The Hostile Media Effect”. I K. Kenski & Hall Jamieson, K., *The Oxford Handbook of Political Communication*, (2 uppl. s. 549 –563). Oxford University Press.
- Gamson, William A., & Modigliani, A. (1989). Media Discourse and Public Opinion on Nuclear Power: A Constructionist Approach. *American Journal of Sociology* 95(1), 1–37.
- Graber, S. M. (2017). War of perception: a Habermasian discourse analysis of human shield newspaper reporting during the 2014 Gaza War. *Critical Studies in Media Communication* 34(3), 293–307.
- Hallahan, K. (1999). Seven Models of Framing: Implications for Public Relations. *Journal of Public Relations Research* 11(3), 205–42.
- Iyengar, S. & Kinder, D. (1987) *News That Matters: Television and American Opinion*. Chicago: University of Chicago Press.
- Neureiter, M. (2017). Sources of Media Bias in Coverage of the Israeli–Palestinian Conflict: The 2010 Gaza Flotilla Raid in German, British, and US Newspapers. *Israel Affairs* 23(1), 66–86.
- Persson, A. (2021). Israel-Palestina-konfliktens påverkan på antisemitism i Sverige: världsbilder, delegitimering och tankestrukturer. Segerstedtinstitutet.
- Reese, S. D. (2010). Finding frames in a web of culture: The case of the war on terror. I P.
- Rinnawi, K. (2007). De-Legitimization of Media Mechanisms: Israeli Press Coverage of the Al Aqsa Intifada. *International Communication Gazette* 69(2), 149–78.
- Schreim, N. (2015). A Discursive Analysis of the Gaza Conflict of 2008-09: Provocation and Proportionality in War Reporting. *Networking Knowledge: Journal of the MeCCSA* 8(2) Special Issue: Mediatizing Gaza.

- Snow, D. A. & Benford, R. D. (1988). Ideology, frame resonance, and participant mobilization. *International social movement research* 1(1), 197–217.
- Tavory, I. & Timmermans, S. (2014). *Abductive analysis: theorizing qualitative research*. The University of Chicago Press.
- Vallone, Robert P.; Ross, Lee; Lepper, Mark R. (1985). The hostile media phenomenon: Biased perception and perceptions of media bias in coverage of the Beirut massacre. *Journal of Personality and Social Psychology*. 49(3): 577–585.

Antisemitism och samhällsorienteringen för nyanlända: perceptioner, erfarenheter och strategier

Robin Andersson Malmros, Christer Mattsson & Roger Säljö

Inledning

Efter den närmast explosionsartade ökningen av antisemitistiska hatbrott i Sverige efter Hamas terrorattack den 7 oktober 2023 mot Israel och det efterföljande kriget i Gaza (BRÅ, 2024), har statsråd kommit att beskriva antisemitism som ett delvis importerat problem som kan lösas med förbättrade integrationsåtgärder (Karlsson, 2023; Thurfjell, 2023).

Den kommunala samhällsorienteringen utgör en central del i integrationsarbetet och är en av de första offentliga verksamheter som nyanlända möter i Sverige. Inom ramen för samhällsorienteringen, vars framväxt och verksamhet förklaras mer ingående i nästa avsnitt, ska de värderingar och normer som är grundläggande för och i det svenska samhället förmedlas till nyanlända. I det kommittédirektiv (2023:169) som ligger till grund för utredare Roger Haddads översyn av samhällsorienteringen (redovisas den 21 februari 2025), understryks och förtydligas samhällsorienteringens värderingsförmedlande uppdrag som central för integrationen av invandrare. Bland annat ska ”betoningen på jämställdhet, kvinnors rättigheter, religionsfrihet och samhällets övriga grundvärderingar bli tydligare i samhällsorienteringen” (s. 8).

Samhällsorienteringen ska också tydliggöra för de nyanlända att ”antisemitism och andra former av hat och fientlighet inte har någon plats i det svenska samhället” (s. 8). I samband med att utredningsdirektiven presenterades intervjuades statsrådet Johan Pehrson (L) och fick en fråga just angående formuleringen om antisemitism, varpå han svarade: ”Det är tyvärr superaktuellt att det finns ett omfattande judehat i Sverige som är i högsta grad levande” (Thurfjell, 2023). Att arbeta med antisemitism inom ramen för samhällsorienteringen har dock varit på tapeten redan före den 7 oktober 2023. I Svenska kommittén mot antisemitism (SKMA) nyhetsbrev från oktober 2021 (SKMA, 2021) intervjuades en chef för samhällsorienteringen som ringade in problemformuleringen och behoven på följande sätt:

De senaste åren [har vi] haft en stor invandring från länder där antisemitismen är ett politiskt redskap som flitigt används av många regimer. Många av deltagarna som går samhällsorientering kommer från dessa länder och bär många gånger dessa föreställningar med sig. De flesta av dessa människor har aldrig fått dessa föreställningar ifrågasatta eller än mindre motsagda och då kan jag tycka att man faktiskt inte heller har fått en ärlig chans att ifrågasätta dessa värderingar. Utifrån vårt uppdrag att förmedla demokratiska värden och mänskliga rättigheter så måste frågan om antisemitism vara en självklar del av den samhällsorientering som nyanlända får (s.13)

I slutet av 2023 tillfrågades Segerstedtinstitutet av den dåvarande nationella samordnaren för samhällsorienteringen om huruvida ett samarbete kunde inledas mot bakgrund av två förhållanden. Det ena var att samordnaren tagit emot signaler om att antisemitism var ett problem inom ramen för samhällsorienteringen i vissa kommuner, det andra att antisemitism pekades ut i 2024 års regleringsbrev till länsstyrelserna (Fi2023/00435) som ett problem som kommunerna skulle stöttas i att bemöta. Samarbetet mynnade ut i den delstudie som redovisas i den här rapporten. I delstudien har vi intervjuat 19 samhällskommunikatörer och chefer som är verksamma i fem kommuner i ett och samma län. Syftet med delstudien är att bidra med ett kunskapsunderlag för att kommunerna bättre ska kunna förstå och bemöta problem med antisemitism i samhällsorienteringen. Detta görs genom att undersöka följande frågor:

- Hur förstås och definieras antisemitism?
- Vilka erfarenheter finns av att möta antisemitistiska uttryck inom ramen för samhällsorienteringen?
- Vilka strategier används för att motverka och bemöta antisemitism?

Samhällsorienteringen i Sverige

Den formaliserade samhällsorienteringen har funnits i Sverige i ungefär 70 år och uppkom i samband med den kraftiga arbetsinvandringen på 1960-talet (Åberg, 2020). På den tiden skedde den huvudsakligen på de arbetsplatser där invandrarna var anställda. På 1970-talet etablerades i kommunerna så kallade invandrarbyråer, vars kontor invandrare kunde besöka för mer praktiskt orienterade frågor. Så småningom kom även arbetet med att hantera ”kulturkrockar” att bli en växande del av samhällsorienteringens arbete; med andra ord kom värderingar och normer att inbegripas i invandrarbyråernas verksamheter redan på 1980-talet (Åberg, 2020).

Vid mitten av 1980-talet tog samhällsorienteringen en vändning mot utbildning och införlivades i svenska för invandrare (SFI), vilket också medförde att samhällsorienteringen blev en kollektiv aktivitet i första hand. Deltagarna i samhällsorienteringen fick information om samhället via utbildade lärare i svenska, även om individuellt stöd förekom vid behov. Denna förändring, som skedde efter reglering av regeringen, levde kvar till mitten av 2000-talet när samhällsvägledningssuppgiften lyftes bort från SFI för att renodla SFI-uppdraget till att handla om språk (SOU 2010:16).

Detta ledde till ett antal år där samhällsorienteringen organiserades mer eller mindre helt autonomt av kommunerna (Åberg, 2020). I slutet av första decenniet av 2000-talet uppmärksammades dock att samhällsorienteringen höll en (alltför) ojämn nivå i landet. En

statlig utredning (SOU 2010:16) bedömde de lokala variationerna i kvalitet och omfattning som anmärkningsvärt stora: exempelvis kunde samhällsorienteringen variera mellan en dag och 300 timmar beroende på kommun. Denna insikt ledde sedermera till en reglering av samhällsorienteringen genom en ny förordning (SFS 2010:1138).

Förordningen stipulerade att det fortfarande var kommunerna som skulle ha ansvaret för att organisera samhällsorienteringen, men målen specificerades och omfattningen gavs en lägsta nivå. Samhällsorienteringen skulle vara minst 60 timmar (2020 ändrat till 100 timmar), ges på ett språk som de nyanlända behärskar och bedrivs i syfte att deltagarna utvecklar kunskap om de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värderingarna, den enskildes rättigheter och skyldigheter i övrigt, hur samhället är organiserat, och praktiskt vardagsliv (SFS 2010:1138).

Språkkravet ledde till att en ny yrkesgrupp anställdes: samhällskommunikatörer (Åberg, 2020). De hade i de flesta fall ingen formell lärarutbildning eller pedagogisk erfarenhet, utan anställdes på basis av sina språkkunskaper och etablering i det svenska samhället. För att följa upp att förordningen efterlevdes gavs länsstyrelserna en uppföljande och stöttande roll för att efterse att kvaliteten var jämgod (Åberg, 2020). En central åtgärd för att säkra en jämgod kvalitet var att arbeta fram olika typer av standardiserat presentationsmaterial (Åberg, 2020). Bland annat togs ett omfattande och standardiserat Powerpoint-material fram som samhällskommunikatörerna skulle använda i mötet med de nyanlända.

Efter snart femton år under nuvarande förordning (SFS 2010:1138) och lagstiftning (2013:156) väntar av allt att döma förändringar. I kommittédirektiv 2023:169 ges en särskild utredare i uppdrag att göra en översyn av samhällsorienteringen. De huvudsakliga ambitionerna är att göra samhällsorienteringen obligatorisk för nyanlända (i dag är den endast ett erbjudande som kommunerna tillhandahåller och för vilken deltagarna får en etableringsersättning), att göra den mer fokuserad på demokratiska värderingar och jämställdhet, att den ska bli en del av vuxenutbildningen genom Komvux och att samhällsorienteringskursen ska avslutas med ett skriftligt prov.

Delstudiens tillvägagångssätt

Som tidigare nämnts har delstudien sin bakgrund i upplevda problem med antisemitism och bristande förmåga att hantera antisemitism inom samhällsorienteringen. Problembilden innehöll antisemitism såväl bland de nyanlända som bland samhällskommunikatörerna själva, och att det saknades kunskap, metoder och tid för att bemöta problemen. I samtalen med den dåvarande nationella samordnaren för samhällsorienteringen beslutades att en länstäckande delstudie skulle genomföras för att ge en representativ bild av problematiken.

Mot denna bakgrund använder sig delstudien av en kvalitativ ansats med fokus att förstå och kontextualisera hur informanterna beskriver

- antisemitism som fenomen
- sina erfarenheter av att hantera antisemitism

- de strategier de använder för att motverka och hantera antisemitism.

I denna delstudie har 14 samhällskommunikatörer och fem chefer (hädanefter: informanterna) för samhällsorienteringen intervjuats. De arbetar i fem olika kommuner i ett län och har, i de flesta fall, flerårig erfarenhet av att arbeta med samhällsorienteringen.

Samhällsorienteringen hålls på många språk, men vi valde att begränsa delstudien till den del av verksamheten som riktades mot nyanlända som var arabisktalande. Denna begränsning gjordes mot bakgrund av att

- den problembild som förmedlats rörde främst den arabisktalande delen av samhällsorienteringen
- den arabisktalande verksamheten är stor och finns representerad på flera platser i länet, vilket innebär att informanternas anonymitet kan skyddas och att vi kan ge en representativ bild av antisemitism inom den arabisktalande delen av samhällsorienteringen i aktuellt län.

Mer information om informanterna återfinns i tabellen nedan:

Informant	Roll	Kön	Kommun	Yrkeserfarenhet inom samhällsorienteringen
1	Samhällskommunikatör	Man	A	1–4 år
2	Samhällskommunikatör	Kvinna	B	5–10 år
3	Samhällskommunikatör	Kvinna	C	1–4 år
4	Chef	Man	C	5–10 år
5	Samhällskommunikatör	Man	D	5–10 år
6	Chef	Kvinna	A	5–10 år
7	Chef	Man	D	5–10 år
8	Samhällskommunikatör	Kvinna	B	5–10 år
9	Chef	Kvinna	B	5–10 år
10	Samhällskommunikatör	Kvinna	E	11–15 år
11	Samhällskommunikatör	Man	D	5–10 år
12	Samhällskommunikatör	Man	E	5–10 år
13	Samhällskommunikatör	Man	D	5–10 år
14	Samhällskommunikatör	Man	E	11–15 år
15	Samhällskommunikatör	Kvinna	D	1–5 år
16	Samhällskommunikatör	Kvinna	D	5–10 år
17	Chef	Kvinna	E	1–5 år
18	Samhällskommunikatör	Kvinna	D	5–10 år
19	Samhällskommunikatör	Man	D	10–15 år

Tabell 1: Informanter i delstudien

I de semistrukturerade intervjuerna fick informanterna, förutom diverse bakgrundsfrågor som relaterade till dem själva och samhällsorienteringen i stort, frågor som kretsade kring följande teman:

- om och hur utsträckning kontroversiella och dagsaktuella frågor får utrymme i samhällsorienteringen
- hur kriget i Gaza kommit att påverka undervisning och samtal med deltagarna i samhällsorienteringen
- hur deltagarna förstår och beskriver antisemitism

- vad de tänker om påståenden om att antisemitismen är särskilt stark bland människor med ursprung i Mellanöstern
- vilka erfarenheter de har av att möta antisemitism
- vilka strategier som varit/är aktuella i mötet med antisemitism.

Intervjuerna har transkriberats ordagrant, digitaliserats och analyserats. I analysen användes RTA, den reflexiva tematiska analysmetod som utarbetats av Clarke och Braun (2021). RTA är en analysmetod som används för att på ett systematiskt och empiridrivet sätt sammanfatta data och generera särskilda teman (dvs. mönster av data) av relevans för delstudiens forskningsintresse. I praktiken innebär det att vi i ett första steg bekantade oss med insamlade data och skapade preliminära koder utifrån teman, rutiner och avvikelser som identifieras i materialet. Det andra steget, en systematisk kodning av insamlade data, påbörjades när en större datamängd samlats in och relaterades till delstudiens tredelade syfte. Under analysarbetets tredje steg utvecklades och definierades de teman som resultatet kommer att bygga på. När detta steg i analysprocessen genomförts inleddes det fjärde steget: skrivarbetet.

Projektet är godkänt av Etikprövningsmyndigheten (Dnr 2024-00396-01). Samtliga informanter i delstudien har skrivit under en samtyckesblankett där delstudiens syfte, datahantering och publiceringsmål framgår. Informanterna har också skriftligen och muntligen informerats om att det är frivilligt att delta, att alla personuppgifter kommer att anonymiseras och att inga uppgifter som kan härledas till dem som individer kommer att publiceras.

På grund av språkbrister har det i vissa transkriberingar varit svårt att utläsa vad informanterna menat. I de fallen har vi gått tillbaka och lyssnat på den inspelade intervjun för att förstå vad som sades. Om tveksamheter funnits kvar har vi valt att inte koda materialet. Vid återgivning av citat har vi vid behov förbättrat språk och grammatik, utan att för den delen ändra innebörden, för att informanterna inte ska framställas på ett negativt sätt och för att underlätta förståelsen av det som sades.

Resultat

Som nämnts i avsnittet Delstudiens tillvägagångssätt fokuserade vi i kodningsarbetet på teman som relaterade till förståelse, erfarenheter och strategier mot antisemitism. Dessa teman återfinns i respektive avsnittsrubrik. Vi vill dock betona att vår uppfattning är att antisemitism, i förhållande till andra problem såsom desinformation (till exempel LVU-kampanjen), jämställdhetsfrågor eller tidsbrist, är ett tämligen litet bekymmer för samhällskommunikatörerna. Detta är viktigt för läsaren att ha med sig i den fortsatta läsningen av resultatet.

En minimalistisk, historisk och eurocentrisk förståelse av antisemitism

På frågan hur informanterna förstår begreppet antisemitism landar de flesta i en sorts minimalistisk definition: det handlar om hot och hat mot judar. Antisemitism är, i linje med den

minimalistiska förståelsen, också starkt kopplad till olika (fysiska) handlingar såsom att mörda judar eller köra ut judar ifrån ett särskilt territorium. Ett annat framträdande tema i intervjumaterialet är en eurocentrisk och historiskt präglad förståelse av vad antisemitism är. Flertalet informanter använder historiska exempel såsom naziregimens eller medeltidens antisemitiska förföljelser när de resonerar om vad antisemitism är och varifrån problemet härstammar. Fyra samhällskommunikatörer beskriver också att när de pratar om antisemitism inom ramen för samhällsorienteringen, så görs det med hänvisning till den tyska naziregimen. En (11) av dem säger: ”Man pratar om Holocaust och man pratar om utsatta i Europa, i Tyskland och i Frankrike, om något som har hänt”.

Majoriteten av informanterna uttrycker att de ”vet” att de nyanlända har mött en hög grad av antisemitism i sina tidigare hemländer och att deras syn på judar är negativt präglad av detta. I de flesta fall refererar samhällskommunikatörerna till egna erfarenheter från sin barndom. En samhällskommunikatör (12) beskriver hur han själv möttes av våldsamma antiisraeliska budskap i sin skola i hemlandet och det var en naturlig del av uppfostran ”att man måste vara redo att kriga mot judar eller Israel”. En samhällskommunikatör (3) menar att de nyanlända alltid fått höra att ”judar är inte bra människor, judar är så och så”. Det finns dock diametralt skilda perspektiv representerade hos informanterna på samma tema. En samhällskommunikatör (18) menar att påståendet att antisemitism är särskilt påtaglig i Mellanöstern är problematiskt och använder tidigare nämnda eurocentriska och historiska förståelse av antisemitism som stöd för sin argumentation:

minst sex miljoner har dödat i Förintelsen och ... Så det blir alltid att det finns såna här diskussioner i klassrummen, att araber blir stigmatiserade på det här sättet. Ska man kolla statistik, ska man kolla historik så är det Europa som har skapat antisemitism . . . i Egypten finns ju namn på gator och områden där man mest var judar. I Irak det är samma sak. I Jemen är det samma sak. I Palestina är det en självklarhet. Alla bor med alla, så inga problem. (informant 18)

Den minimalistiska, eurocentriska och historiska definitionen av antisemitism som informanten ovan ger uttryck för är problematisk. Den bortser från de pogromer och fördrivningar som drabbat judar i Mellanöstern historiskt och särskilt efter staten Israels tillblivelse 1948, samt från de varianter av religiös islamistisk extremism som drabbat judar (Curtis, 2013).

Vissa informanter är mer finkorniga i sin förståelse och pekar på att deltagarna i samhällsorienteringen har antisionistiska eller antiisraeliska värderingar, men inte antisemitistiska. Exempelvis beskriver en samhällskommunikatör (18) att ”de flesta har inga problem med judar, alltså med judendom som religion, fast de har en annan uppfattning om sionisternas ... Vad kallas det? Sionisternas ideologi.” Flertalet informanter gör i sina definitionsförsök en stark åtskillnad mellan antisemitism och antisionism. En samhällskommunikatör (13) säger att de har bra undervisningsmaterial som ”skiljer mellan sionism och judar ... inte alla judar är sionister, och inte alla sionister är judar”.

I en av kommunerna reagerade en chef på samtal mellan samhällskommunikatörer där de uttryckte att det inte är judarna som är problemet, utan sionisterna. Dennes uppfattning var att antisionism ofta kom med antisemitiska tankemönster i de diskussioner som fanns i personalgruppen. En annan informant (5) är också kritisk till separationen mellan antisemitism och antisionism. Han minns att han var ute på en promenad strax efter den 7 oktober och såg

något klottrat på väggen: ”Jag tar en bild, en stor text sprejad på väggen på hallen: ”Halalslakta judar. Och du säger till mig att de kan skilja mellan sionism, israeler och judarna?” Även om exemplet är hämtat utanför klassrummet så visar det på variationen i hur informanterna förstår kopplingen mellan antisemitism och antisionism.

Kopplingen mellan antisemitism och antisionism är vida diskuterad i den internationella litteraturen (Herf, 2013). Bland antisemitismforskare är den dominerande uppfattningen att de flesta former och uttryck av antisionism innehåller antisemitiska tankemönster eller troper, medan skeptiker hävdar att antisionism är särkopplat från antisemitism, och att försök att sammanblanda de båda är del av ett politiskt försök att delegitimera kritik mot Israel (Hirsh, 2007). Som Julius (2024) skriver har antisionism antagit alltmer våldsamma och hatfulla former och utgör därför, i vissa former och i sin egen hävd, ett hot mot judiskt liv, kultur och självbestämmande.

Antisionism, relativiserande av Förintelsen och antisemitisk jargong

Av informanterna i delstudien uppger den absoluta majoriteten att de inte stött på antisemitistiska uttryck bland deltagarna. I materialet återfinns dock resonemang och berättelser som skulle kunna anses vara antisemitiska eller ha en antisemitisk underton.

Som tidigare nämnts gör många av informanterna en tydlig uppdelning mellan antisemitism och antisionism: antisemitism beskrivs som problematisk, med hat och hot mot judar, medan antisionism ses som en oproblematisk del av legitim Israelkritik. Som nämnts i rapportens inledning och i föregående avsnitt är en sådan uppdelning alltför grov och tar inte i beaktande att antisionism ofta använder antisemitiska tankefigurer, samt att antisionismen i egen hävd lett till våld och hot mot judar. Denna enkelspåriga förståelse lär också präglade informanternas förståelse av situationer och uttalanden som skulle kunna ses som antisemitiska av andra. Till exempel säger en samhällskommunikatör att när hon pratar med deltagarna i samhällsorienteringen är det sionismen som de har åsikter om: ”den här israeliska ideologin och de tycker att de [sionisterna, författarnas tillägg] utnyttjar judendomen och utnyttjar folk för deras makt, alltså för att försörja deras makt, ett sätt” (18). Denna beskrivning anspelar på den moderna antisemitiska tropen om att ”den goda juden” är icke-sionist och beskriver ideologin som lömsk och maktsökande (Persson, 2024).

Drygt hälften av samhällskommunikatörerna beskriver att kriget i Gaza har diskuterats bland de nyanlända. De flesta av dessa berättelser från klassrummen förefaller sakna antisemitiska tankemönster, men det finns också mer problematiska berättelser. Flera informanter refererar till diskussioner med de nyanlända som kretsar kring föreställningen att Israels krigsföring är inriktad mot barn. En samhällskommunikatör (3) återberättar att deltagarna kom med följande frågor och påståenden relaterade till kriget:

”Är de människor på riktigt? De tycker inte om barn. Hur kan de bomba barn? Ingen person som kan ...”, du vet: ”Även om de har något emot Palestina, varför dödar de barn? Varför ingen kan prata med dem? Vad tror de?” Såna grejer dyker upp.

En ytterligare samhällskommunikatör (5) har en liknande berättelse om hur deltagarna i samhällsorienteringen pratar om kriget: ”alla snackar att judarna ... säg inte till mig att de kallar dem för israeler, utan det är judarna som dödar palestinier och barn och kvinnor. De enda som dör i kriget är barn och kvinnor.” Anklagelser om att Israel medvetet mördar barn är problematiska genom att de konnoterar den historiska blodsanklagelsen om att judar dödar barn (Fein, 1987).

Som tidigare nämnts beskriver flera samhällskommunikatörer att de kort tar upp Förintelsen som del i samhällsorienteringen. Fem av dem beskriver hur de efter den 7 oktober bemötts med vad som skulle kunna tolkas som relativiserande av Förintelsen med hänvisning till situationen i Gaza. En samhällskommunikatör (1) minns hur en deltagare sade : ”Okej, det är synd att höra detta [om Förintelsen, författarnas förtydligande]. Men titta vad vi också ... vad vi utsatts för, vi som har kommit från Gaza”. En annan samhällskommunikatör beskriver att: ”när vi hade teman om Sveriges historia så vi har pratat lite om det, lite om världskriget ett och två och nazismen, hur Hitler var, och så säger deltagarna: ’Ja, men det som hände då, pågår nu.’” En annan samhällskommunikatör (12) säger att det i sammanhanget förekommer konspiratoriska tankar bland deltagarna på temat att palestinerna nu får betala räkningen för vad européer gjorde mot judarna under andra världskriget. Persson (2024) skriver i sin rapport om antisemitiska uttryck: ”att likna Israel vid Nazityskland och dess politik vid Förintelsen har en lång antisemitisk tradition” (s. 21) och dessa resonemang knyter an till vad som i den internationella litteraturen kallas ”Holocaust inversion”: idén att ”sionisterna” eller Israel är de ”nya nazisterna” och vad nazisterna gjorde mot judarna i går, gör ”sionisterna” mot palestinerna i dag (Seymour, 2024).

I en av personalgrupperna återfinns en antisemitisk jargong. Efter att en chef (7) tagit initiativ till en utbildning om antisemitism, fick personen frågor om huruvida han var jude (vilket informanten inte är). Den typen av kommentarer innebär ett misstänkliggörande av informantens intentioner och negligering av det problem som antisemitism kan utgöra. Samma chef minns också ett samtal med en ur personalen: ”Ja, men det var en som sa till mig, att ... ordagrant, att det finns en plan, de [judarna] har en plan om att de ska ta över världen liksom”. Idén om att judarna styr eller har en ambition att styra världen är en av de mest klassiska antisemitiska konspirationsteorierna (Fein, 1987). I intervjuerna framkommer också att de samhällskommunikatörer som velat engagera sig mot antisemitism har ifrågasatts av sina kollegor och att det tolkats som ett sätt att ”ta judar i försvar” som en chef (7) beskriver det.

Otydliga strategier och rutiner, känslighet och kompetensutvecklingsbehov

Samtliga informanter är tydliga med att de anser att antisemitism är oförenligt med det svenska samhället, och att de tycker att samhällsorienteringen har en roll att spela i att motarbeta antisemitiska tendenser. Informanterna säger också att antisemitism inte är ett problem som de arbetar systematiskt med, i alla fall inte specifikt. I stället införlivas arbetet i undervisning som sker om mänskliga rättigheter, religionsfrihet, minoriteter i Sverige, diskriminering och rasism. Nedan beskriver en samhällskommunikatör (12) att han pratar om antisemitism i samband med

religionsundervisning, men också att han märkt att diskussioner om judendomen är särskilt känsliga bland deltagarna:

vi tar upp religion och pratar om vilka religioner som finns i världen och hur de tänker, vilka som är grunderna till religionerna, och så hur mycket likheter som finns mellan de här olika religionerna. Och så jag passar på att prata lite om det och så försöker jag försiktigt att undersöka gruppens åsikter och sånt . . . Och det som är intressant är att jag märker hur de undviker att komma in i just judaism, eller när det handlar om judar. De försöker att prata om kristna, muslimer, även de som tillhör ingen religion alls, men just judar, de försöker att undvika att prata om den här religionen.

I intervjuerna blir det tydligt att det saknas en enhetlig systematik för att pedagogiskt bemöta eventuella antisemitiska eller rasistiska kränkningar och uttryck från deltagarna under undervisningen. De strategier som samhällskommunikatörer och chefer redovisar spretar betänkligt. Vissa samhällskommunikatörers strategi är att använda den eventuella kränkningen som ett tillfälle att diskutera frågan med hela gruppen, andra skulle välja att strypa diskussionen direkt och hantera det enskilt med involverade personer efteråt, och en tredje strategi är av mer instruerande typ där samhällskommunikatörerna beskriver att de förmedlar vad som är rätt och fel. Vissa säger att de använder en kombination av strategierna ovan.

Det saknas också tydliga rutiner för att hantera antisemitiska eller rasistiska kränkningar internt. Liksom med den pedagogiska hanteringen är variationerna stora i hur informanterna uppfattar om och hur kränkningar ska anmälas eller utredas. Däremot känner sig de tillfrågade samhällskommunikatörerna trygga i att cheferna skulle stötta dem. Fyra av cheferna uppger att de inte har några utarbetade eller nedskrivna rutiner specifikt kring samhällsorienteringen, men att det finns planer på kommunal nivå att luta sig mot. De flesta chefer menar dock att de borde prata mer om hur rasistiska och antisemitiska kränkningar ska hanteras. En chef (17) uttrycker det så här:

Vi har ju någonting som heter gemensamma principer här i kommunen, alltså hur vårt förhållningssätt generellt ut mot medborgare ska vara liksom och ... men jag kan inte säga att vi har så konkreta rutiner kopplade till samhällsorienteringen. Men det slår mig nu att jag kanske hade behövt sätta mig in i saker mer.

En kommun (D) har tagit initiativ till att utbilda samhällskommunikatörerna i antisemitism och få igång en diskussion om metodutveckling. Dessa initiativ möttes, som nämndes i föregående avsnitt, av misstänkliggörande och upplevdes som känsliga. Det finns utsagor från fler kommuner som pekar åt samma håll: antisemitism är något känsligt att prata om inom samhällsorienteringen. Chefen (6) i kommun A har velat ta initiativ till arbete kring antisemitism, men arbetet har dröjt på grund av säkerhetsavvägningar:

Vi har ju en säkerhetsavdelning här i kommunen och vi hade ju en person som var väldigt duktig och väldigt insatt i detta som, vad ska jag säga, litegrann varnade oss att alltså om man ska börja jobba med det här mot antisemitism så måste man vara väldigt medveten om vad man gör... för det kan mycket väl sätta i gång saker och ting på ett negativt sätt. Så man måste vara liksom noga med liksom hur man gör det och vad man gör och så vidare.

På samma tema menar en samhällskommunikatör (12) att han noga planerar moment som har med judar att göra för att inte röra upp negativa känslor hos deltagarna, och en annan (10) menar att hon skulle känna sig otrygg i att undervisa om antisemitism med hennes målgrupp: ”jag vill inte utsätta mig för det”.

Slutligen är den absoluta majoriteten av informanterna positiva till att antisemitism ska få ett större utrymme i samhällsorienteringen. Det saknas dock två komponenter för att detta ska fungera. Den första är tid. Det är redan väldigt mycket samhällsinformation som ska in på 100 timmar. Antisemitism kräver också mycket tid, inte minst då det är ett ämne som är så starkt kopplat till Israel–Palestinakonflikten. En chef (4) säger:

Ja, jag är själv ganska tveksam till att det är rätt forum för att göra det. Alltså, det är en sak att prata antisemitism, men att frikoppla det från pågående konflikt och alla de dimensioner vi lägger på det gör att det blir en ... det är minst 100 timmar i sig.

En samhällskommunikatör (12) är inne på samma spår:

Jag tänker på kriget som händer nu i Gaza och så. Det är lite känsligt, för ibland, de [deltagarna, författarnas förtydligande] försöker ta upp att det här är ett krig mellan judar och muslimer. Hamas är muslimer, de är extremistmuslimer, och så judar ... och de försöker placera det här kriget i detta sammanhang. Och då tänker jag att: ”Vad kan jag göra på en timme, eller två timmar? Eller hur kan man ...” Ja, och det är det som jag tycker kan beskrivas som olämpligt. Det är inte bra att börja en diskussion och inte kunna avsluta den på rätt sätt. Då tänker jag att ... för att komma in i det här ämnet, eller den här diskussionen, så krävs det kanske ett par dagar.

Här beskriver samhällskommunikatören en potentiellt viktig aspekt: saknas det tidsmässiga förutsättningar att prata om antisemitism och/eller Israel–Palestinakonflikten, kan det skapa problem snarare än leda till något positivt. Diskussionerna kräver fördjupning, och det tar tid som man vet att man inte har.

Den andra komponenten som saknas är kompetens. Bland informanterna finns en samstämmighet om att det behövs mer kompetens och utbildning hos personalen för att införliva frågan om antisemitism i undervisningen. Många upplever att de inte har kunskap i frågan. En av samhällskommunikatörerna (2) säger: ”i vårt land eller i vår [samhällskommunikatörernas, författarnas förtydligande] kurs när vi har utbildats, vi har ingen undervisning om den här [antisemitismen, författarnas förtydligande]. Ingenting”. Samtliga chefer är tydliga med att deras personal behöver förstå ett sådant komplext ämne som antisemitism på djupet för att kunna arbeta med det på ett konstruktivt sätt.

Slutsatser

Antisemitism upplevs av majoriteten av informanterna vara ett marginellt problem inom samhällsorienteringen, i synnerhet i jämförelse med andra problem som desinformation (till exempel LVU-kampanjen) och jämställdhet. Få kan dra sig till minnes att en enda antisemitisk händelse har utspelat sig i deras klassrum. I våra data har vi dock noterat ett antal incidenter och erfarenheter som vi förstår som antingen antisemitiska eller influerade av antisemitiska

tankemönster. Dessa kretsar kring svårigheterna att hålla isär antisionism och antisemitism, porträtterandet av Israel som barnamördare och jämförelser mellan Förintelsen och kriget i Gaza.

I en av kommunerna verkar problemet vara större än i de andra, då det där förekommit mer traditionella antisemitiska uttryck om hur judarna påstås styra världen. Det är möjligt att diskrepansen mellan informanternas begränsade upplevelser av antisemitism och vår tolkning av deras berättelser beror på den minimalistiska förståelse av antisemitism (hot och hat mot judar) som dominerar bland informanterna, en definition som i många fall också är historiskt och eurocentriskt präglad. Det gör att mer svårtydda uttryck för samtida antisemitism (exempelvis att Israel är barnamördare) inte kodas som antisemitiska utan som antisionistiska och därmed, i många informanternas ögon, som oproblematiska. Detta utgör ett exempel på hur strukturell antisemitism – det vill säga kulturellt inbäddad antisemitism (Mattsson & Johansson, 2024) – inte bara påverkar vad människor säger om judar och Israel, utan också vad de tolkar som antisemitism. Detta kan få problematiska konsekvenser i en verksamhet som samhällsorienteringens. Om inte samhällskommunikatörerna klarar av att detektera antisemitism när den manifesteras, kommer inte heller de nyanlända få sina egna antisemitiska tankemönster och språk utmanade.

Det saknas ett enhetligt och systematiskt sätt bland samhällskommunikatörerna att pedagogiskt bemöta rasistiska och antisemitiska uttryck. Det finns stora variationer i och mellan kommuner. Vissa samhällskommunikatörers strategi är att använda sådana incidenter som tillfällen för att diskutera fenomenet med hela klassen, medan andra väljer ett mer individualiserat tillvägagångssätt, där diskussionen avbryts direkt och incidenten hanteras enskilt med involverade personer efteråt. En tredje strategi är av mer instruerande art där samhällskommunikatörerna avbryter diskussionen och beskriver vad som är rätt och fel.

Vidare är det tydligt utifrån informanternas utsagor att det saknas ett enhetligt och tydligt sätt att administrativt hantera kränkningar. Överlag finns det en osäkerhet och tvetydighet bland både chefer och samhällskommunikatörer i hur kränkningar ska hanteras och i vilka situationer som chefen ska informeras och agera.

Vid tolkningen av resultatet och slutsatserna är det viktigt att ta i beaktande att delstudien är genomförd i fem av 290 kommuner (även om inte alla själva organiserar samhällsorienteringen). Därför ska resultatet inte ses som representativt för hur fenomenet antisemitism gestaltar sig inom samhällsorienteringen i hela Sverige. Däremot ger resultatet en tydlig fingervisning om vilka problem och utvecklingsområden som finns inom samhällsorienteringen relaterat till antisemitism. Här vill vi lyfta fram tre punkter:

- den kunskapsbrist om antisemitism som vi noterat och som informanterna själva pekar på, vilket bland annat leder till att antisemitiska uttryck inte förstås som antisemitiska
- den brist på rutiner och systematik i hur antisemitiska eller rasistiska uttryck ska hanteras såväl i klassrum som administrativt
- den upplevda brist på tid som finns för att framgångsrikt inkorporera komplexa och känsliga problem som antisemitism som tema i samhällsorienteringen.

Då utredningsdirektiven (2023:169) för den aktuella översynen av samhällsorienteringen pekat ut antisemitism, vilket också framhävts som ett prioriterat område av statsrådet Johan Pehrson (L) i intervjuer (Thurfjell, 2023), så är vår uppfattning att dessa problem och utvecklingsområden behöver hanteras för ett önskvärt resultat.

Referenser

- BRÅ (2024). Polisanmälda hatbrott med antisemitiska motiv under hösten 2023. Brottsförebyggande rådet.
- Clarke, V., & Braun, V. (2021). *Thematic analysis: a practical guide*. Sage.
- Curtis, M. (2017). *Jews, antisemitism, and the Middle East*. Routledge.
- Fein, H. (Ed.). (1987). *The persisting question: sociological perspectives and social contexts of modern antisemitism* (Vol. 1). Walter de Gruyter.
- Herf, J. (Ed.). (2013). *Anti-Semitism and anti-Zionism in historical perspective: Convergence and divergence*. Routledge.
- Hirsh, D. (2007). *Anti-zionism and antisemitism: Cosmopolitan reflections*. Working Paper No. 1940-610X, Yale Initiative for the Interdisciplinary Study of Anti-semitism.
- Julius, A. (2024). What has Changed? I R. Freedman, D. Hirsh. & O. Lanir Safir (Red.), *Responses to 7 October: Antisemitic Discourse* (pp. 1–5). Routledge.
- Karlsson, P. (2023, 14 okt). Kristersson: Vi ser en slags importerad antisemitism i Sverige. Svenska Dagbladet. Tillgänglig via: <https://www.svd.se/a/Xb1zmB/kristersson-vi-ser-en-slags-importerad-antisemitism-i-sverige>
- Kommittédirektiv 2023:169. *En förbättrad samhällsorientering för nyanlända*. Regeringen. Tillgänglig via: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/kommittedirektiv/en-forbatttrad-samhallsorientering-for-nyanlanda_hbb1169/
- Mattsson, C & Johansson, T. (2024). *Antisemitism: Historiska, kulturella och pedagogiska perspektiv*. Studentlitteratur.
- Persson, A. (2024). *Antisemitism, gråzon eller legitim kritik av Israel? En genomgång av vanligt förekommande uttryck i debatten efter 7/10-attacken och kriget i Gaza*. Segerstedtinstitutet, Göteborgs universitet. Tillgänglig via: https://www.gu.se/sites/default/files/2024-05/segerstedtinstitutet-rapport-12_dr.pdf
- Regleringsbrev Fi2023/00435. *Regleringsbrev för budgetåret 2024 avseende länsstyrelserna*. Regeringen. Tillgänglig via: <https://www.esv.se/statsliggaren/regleringsbrev/Index?rbId=24272>
- Seymour, D. (2024). October reflections: Antisemitism, Antizionism and the Jewish Question. I R. Freedman, D. Hirsh. & O. Lanir Safir (Red.), *Responses to 7 October: Antisemitic Discourse* (pp. 63-70). Routledge.
- SOU 2010:16. *Sverige för nyanlända: Värden, välfärdsstat, Vardagsliv*. Integrations- och jämställdhetsdepartementet. Tillgänglig via: <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2010/03/sou-201016/>
- SFS 2010:1138. *Förordning om samhällsorientering för vissa nyanlända invandrare*. Riksdagen. Tillgänglig via: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/forordning-20101138-om-samhallsorientering-for_sfs-2010-1138/

- SKMA. (2021). *Nyhetsbrev oktober 2021*. Svenska kommittén mot antisemitism. Tillgängligt via: <https://skma.se/wp-content/uploads/2021/11/skma21-okt-low.pdf>
- Thurfjell, K. (2023, 12 dec). Sverigekurs ska lyfta svenska värderingar. Svenska Dagbladet <https://www.svd.se/a/wAlaeP/sverigekurs-ska-lyfta-svenska-varderingar>
- Åberg, L. (2020). Standardiseringsarbetets kollektiva praktik. En studie om att kvalitetssäkra integrationssatsningen Samhällsorientering för nyanlända. [Doktorsavhandling]. Institutionen för sociologi & arbetsvetenskap, Göteborgs universitet.

Slutsatser

Christer Mattsson, Robin Andersson Malmros & Morten Sager

I detta kapitel redovisas rapportens slutsatser, vilka bygger på en syntetisering av resultat och slutsatser i de olika delstudierna.

Judar i Sverige upplever en kraftigt ökad antisemitism i samhället efter den 7 oktober 2023. Det tydligaste mönstret i vår kvalitativa enkätundersökning (n=294) är att judar i Sverige blev kraftigt känslomässigt berörda av Hamas terrorattack. En stor del av informanterna uppger att de är rädda för den ökande antisemitismen i Sverige och att de känner sig oroliga och otrygga i vardagliga sammanhang. En del har begränsat sina liv för att undvika att utsättas för obehag relaterat till sin judiska identitet. Delstudien om antisemitism i sociala medier illustrerar denna utveckling på ett tydligt sätt. Månaden innan den 7 oktober var cirka 14 procent (39 av 285) av kommentarerna på organisationens X-inlägg att betrakta som antisemitiska, främst bestående av konspirationsteorier som ”det stora folkutbytet” och andra uttryck som förknippas med en högerextrem diskurs. Månaden efter den 7 oktober ökade antalet uppenbart antisemitiska kommentarer med 387 procent (från 39 till 190) under undersökningsperioden. En tydlig förändring är också förekomsten av kommentarer som kan karaktäriseras som antiisraeliska eller antisionistiska. Månaden innan den 7 oktober fanns enbart en sådan kommentar, medan det var den vanligaste typen (n=314) av kommentarer månaden efter den 7 oktober. Utifrån delstudiens kvalitativa analys går det att se att dessa kommentarer ofta men inte alltid kombinerades med tydliga antisemitiska budskap.

Dagens antisemitism förstås av judar i Sverige som en del av ett historiskt kontinuum. Genom enkätstudien kan vi fastslå att de judar som medverkar där i hög grad upplever att det judiska kulturella traumat, grundat i historiska erfarenheter, väckts till liv efter attacken den 7 oktober. I enkätundersökningen relaterar många svenska judar den ökade antisemitismen efter attacken till Förintelsen, pogromer och andra förföljelser av judar i historien. Dagens antisemitism tolkas således mot bakgrund av dessa händelser, vilket ger upphov till ökad rädsla och otrygghet.

Judar i Sverige känner sig övergivna och svikna. I enkätundersökningen och delstudien om antisemitism i sociala medier beskriver judar i Sverige hur de, i varierande grad och med tiden, upplever sig övergivna av grupper vilkas stöd de räknat med. Många återvänder till att det finns ”en tystnad” om judars situation i Sverige. Detta upplevs i mångt och mycket som ett svek. Dessa upplevelser riktas, utan inbördes rangordning, i huvudsak mot (a) statliga och lokala myndigheter, som borde göra mer för att skydda judar mot antisemitism; (b) icke-judiska vänner, kollegor och bekanta, vilkas stöd upplevs som uteblivet efter den 7 oktober; (c) demokratiska institutioner, såsom pressen, vilken anses partisk och propalestinsk i sin

rapportering och opinionsbildning; (d) den politiska ”vänstern” och människorättsrörelser (främst den antirasistiska rörelsen), som upplevs ha ignorerat eller tolererat antisemitiska uttryck i de egna leden. I delstudien om mediernas nyhetsrapportering om den 7 oktober och det efterföljande kriget i Gaza har vi inte undersökt balansen i medierapporteringen, men noterar att ansvaret för kriget och det humanitära lidandet i allt högre grad lagts på Israel, samtidigt som rapporteringen om Hamas ansvar och roll som stridande part minskar.

Judar i Sverige känner sig hotade av antisemitism med koppling till Mellanöstern. Bland de svarande i enkätundersökningen uttrycker en stor del rädsla och oro för sin egen och sina närmastes trygghet och säkerhet. Bland dem som preciserar var de upplever att hotet kommer ifrån uppgav de flesta att det kommer från personer med bakgrund i Mellanöstern. Den grupp som informanterna i enkätundersökningen känner mest rädsla och misstänksamhet emot är personer med upplevd koppling till islam, islamism eller med bakgrund i Palestina eller andra länder i Mellanöstern. Resultat behöver ses mot bakgrund av hur hotet från andra politiska, religiösa eller etniska grupper uppfattas. Endast några enstaka beskriver högerextremister som ett hot. Detta resultat är viktigt dels mot bakgrund av att högerextremister historiskt utgjort det huvudsakliga hotet mot judar, dels i förhållande till dagens politiska debatt om varifrån hotet mot judar i Sverige kommer.

Antisemitismen har medfört både ett ökat engagemang och tillbakadragande från samhället. Både i delstudien om antisemitism i sociala medier och i enkätundersökningen beskriver informanterna en typ av tudelad respons bland judar i relation till den ökade antisemitismen. Å ena sidan menar många att antisemitismen fått dem att bli mer engagerade i både formella judiska organisationer och icke-formella judiska sammanhang. Å andra sidan beskriver många hur de dragit sig tillbaka från olika samhälleliga och vardagliga sammanhang. I enkätundersökningen uttrycker vissa respondenter att de funderar på att lämna Sverige för att kunna leva ett judiskt liv i trygghet.

Kriget i Gaza har aktualiserat och accelererat en ”israelisering av antisemitismen”. Flera delstudier i denna rapport indikerar, på olika sätt, att antisemitismen har ”israeliserats”. Med detta menas att antisemitiska föreställningar kommit att överföras eller bäddas in i sammanhang relaterade till Israel. Fördomar, konspirationsteorier, anklagelser och misstänksamhet som antisemiter historiskt gett uttryck för projiceras på Israel och israeler i detta sammanhang. Vi finner exempel på fenomenet i kommentarsfält på sociala medier, i enkätsvar och i samhällsorienteringens klassrum. Såsom diskuteras i delstudien om antisemitiska begrepp och uttryck upplevs många uttryck befinna sig i en gråzon mellan Israelkritik och antisemitism, där omständigheterna – tid, rum och sammanhang – blir avgörande för huruvida uttrycket kan ses som antisemitiskt. Vi vill i samband med detta också understryka att det även förekommer att antisemitistiska föreställningar uttrycks utan att avsändaren avser eller ens är medveten om att de är antisemitiska.

Den alltmer svåridentifierade antisemitismen kräver ny kunskap och nya mötesplatser. I rapporten återfinns ett flertal indikationer på att antisemitismen blivit allt svårare att identifiera och bemöta, både för judar själva och för yrkesutövare. Israeliseringen, de strukturella aspekterna och digitaliseringen av antisemitismen kommer med stora utmaningar för de politiker, publicister och journalister, ledare i civilsamhället, religiösa ledare, lärare,

fritidsledare, samhällskommunikatörer och poliser som på olika sätt ska identifiera, diskutera och motarbeta antisemitism i sin vardag. Vår uppfattning är att dessa utmaningar inte kan hanteras utan att ny kunskap tillgängliggörs för dessa och andra grupper. Hand i hand med sådan kunskap krävs förmåga att bidra till ett konstruktivt, lärande samtal för alla parter som minimerar riskerna för stigmatisering, polarisering och cementering av positioner. En sådan förmåga kräver troligen skapande av fler mötesplatser där tillit kan odlas bortom självbekräftande ekokammare, hetsiga kommentarsfält och högljudda demonstrationståg. Mötesplatser behöver dock ett visst minimum av tid som dessvärre ofta saknas, vilket bland annat framgår i delstudien om samhällsorienteringen.

Avslutande reflektion

Denna rapport ger en mörk bild av vår samtid. Att judar i Sverige upplever en storm av antisemitism väcker grundläggande frågeställningar om vår demokrati och möjligheterna att kunna uttrycka sin religiösa och nationella identitet. Det väcker också frågor om hur judar, som brukar betraktas som en av de mest välintegrerade minoriteterna i Sverige, kommer att se på sig själva och sin plats i samhället på längre sikt. Upplevelsen av starkt stöd från vissa delar av samhället, antisemitism från andra delar och tystnad från resten skrämmer och relateras till judars historiska erfarenheter, vilket förstärker otryggheten. Vi menar också att det övriga samhället, i synnerhet demokratiska institutioner, myndigheter och civilsamhället, som arbetar för tolerans, måste fråga sig hur tilltron till samexistens och tolerans i samhället som helhet påverkas när många medlemmar av den judiska minoriteten uttrycker rädsla, oro och osäkerhet över att leva öppet som judar. Den metaforiska antisemitiska taggtråden – som man inte behöver gå nära för att veta att den finns och kommer att skada – har dragits åt. Det är hela samhällets uppgift att lära sig se och undanröja den.